

Eivind Å. Skille

Ungdom og idrett

Empiriske faktorer, teoretiske
perspektiver og metodiske refleksjoner

Høgskolen i Hedmark

Rapport nr. 7 – 2006

Fulltekstutgave

Utgivelsessted: Elverum

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Forfatteren er selv ansvarlig for sine konklusjoner. Innholdet gir derfor ikke nødvendigvis uttrykk for Høgskolens syn.

I rapportserien fra Høgskolen i Hedmark publiseres FoU-arbeid og utredninger. Dette omfatter kvalifiseringsarbeid, stoff av lokal og nasjonal interesse, oppdragsvirksomhet, foreløpig publisering før publisering i et vitenskapelig tidsskrift etc.

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Hedmark.
(<http://www.hihm.no/>)

Rapport nr. 7 - 2006

© Forfatteren/Høgskolen i Hedmark

ISBN: 82-7671-541-9

ISSN: 1501-8563

Høgskolen i Hedmark

Tittel: Ungdom og idrett. Empiriske faktorer, teoretiske perspektiver og metodiske refleksjoner.			
Forfatter: Eivind Å. Skille			
Nummer: 7	Utgivelsesår: 2006	Sider: 99	ISBN: 82-7671-541-9 ISSN: 1501-8563
Oppdragsgiver:			
Emneord: Ungdom, idrett, deltakelse, preferanser, litteratur gjennomgang			
<p>Sammendrag: Denne rapporten inneholder to essays. De baserer seg begge på en litteraturgjennomgang om ungdoms idrettsdeltakelse. Men de har ulike teoretisk angrepsvinkler. Det første essayet begynner med en grunnleggende antakelse om at ungdom tar egne valg, og teoretiske refleksjoner omkring hva som påvirker ungdoms valg. De teoretiske refleksjonene bygger på det vi kan kalle fritidsteori. Poenget er, selvsagt, å diskutere hvorfor et ungdomsindivid velger å delta i idrett, når det finnes så mange valgmuligheter. Hoveddelen av essayet er en litteraturgjennomgang, med fokus på norske studier og på studier av idrettsdeltakelse. Men det inkluderes også (selektivt) noen studier av fritid mer generelt, og enkelte internasjonale studier. Det er spesielt fokus på det som kan kalles alternative idrettstilbud. Essayet avsluttes med refleksjoner omkring hvordan man kan fortsette kunnskapsproduksjonen om ungdom og idrett, og spesielt alternative idrettstilbud. Det andre essayet bruker et annet teoretisk utgangspunkt. Det baserer seg på Bourdieu sin feltteori, og deler faktorer som kan forklare ungdom idrettsdeltakelse i objektive og subjektive elementer. Det første referer til strukturelle faktorer som plasserer individet i det sosiale rom (kjønn, klasse, etc.). Det andre refererer til individuelle preferanser for idrettsdeltakelse. Hoveddelen – litteraturgjennomgangen – bygger på samme empiriske materiale som essay nummer en. Andre halvdel av det andre essayet inneholder refleksjoner om metodiske utfordringer som er forbundet med å forske på ungdom og idrett. Det framsetter en åpen holdning til forskjellige vitenskapelige tradisjoner, og anerkjenner både kvantitative og kvalitative metoder som fruktbare i forskning om idrett og ungdom.</p>			

Høgskolen i Hedmark

Title: Adolescents and sport. Empirical factors, theoretical perspectives and methodological reflections.			
Author: Eivind Å. Skille			
Number: 7	Year: 2006	Pages: 99	ISBN: 82-7671-541-9 ISSN: 1501-8563
Financed by:			
Keyword: Adolescents, sport, participation, preferences, literature review			
<p>Summary: This report comprises two essays. They both base on a literature review about adolescents' sport participation. But they have different theoretical angles of attacks. The first essay starts out with an assumption about adolescents as decision makers, and theoretical reflections about factors influencing adolescents' choices. The theoretical reflections basis on what we could call leisure theory. The point is, of course, to discuss why an adolescent individual should choose to participate in sport, when there are so many options 'out there'. The main part of the essay is a literature review, which focuses on adolescents and sport in Norway, but which also (selectively) includes general leisure literature and to some extent international studies. There is a special focus on what could be denominated 'alternative sport supplies'. The essay ends with some considerations about how to continue to produce knowledge about adolescent and sport, and especially with regard to alternative sports. The second essay uses another theoretical entrance to the issue of adolescents and sport. It basis on the field theory of Bourdieu, and divides the factors of explaining sport participation into objective elements and subjective elements. The former refers to structural factors based on the individuals position in the social space (gender, class, etc.), while the latter refers to individual preferences for sport. The main part – the literature review – is mainly the same as in essay number one. The second half of essay number two comprises reflections about methodological challenges of conducting research into factors explaining adolescents' sport participation. It puts forward an open minded attitude towards different scientific approaches, considering both quantitative and qualitative methods to be proper ways of doing research.</p>			

INNHold

Introduksjon	9
Ungdom, fritid og idrett	11
Ungdom og fritid i det høymoderne samfunn	11
Teoretiske betraktninger	12
Valgmuligheter i dag	14
Valgmulighetenes begrensninger	15
Valgmuligheter og sosiale strata	17
Sammenfattende teoriperspektiv	18
Empiriske studier av fritid, idrett og/eller ungdom	19
Mønstre og utviklingstrekk	20
Preferanser	31
Preferanser for å drive med idrett og fysisk aktivitet	31
Preferanser for å slutte	35
Kjennetegn ved aktivitetstilbudene	37
Er noe galt med eksisterende tilbud?	38
Hvilke kjennetegn har alternative aktiviteter som har hatt suksess?	38
Hva ønsker ungdommen selv?	41
Oppsummering empiri	42
Mønstre og utviklingstrekk	42
Preferanser	43
Kjennetegn ved aktivitetstilbudene	45
Diskusjon og egne valg	46
Referanser	52
Faktorer som forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter, tilhørende metodiske utfordringer	59
Innledning	59
Teoretisk bakteppe	62
Faktorer som forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter	66
Strukturelle faktorer	67
Personlige preferanser	70

Oppsummering, internasjonal sammenligning og egne eksempler	74
Metodiske problemer som må tas hensyn til for å analysere problematikken empirisk	77
Metodevalg	79
Å forske på idrettslige aktiviteter og ungdom	85
Oppsummering, egne eksempler og videre refleksjon	90
Avrunding	92
Referanser	94

INTRODUKSJON

Denne rapporten inneholder to essays som springer ut av mitt doktorgradsarbeid om Storbyprosjektet, men som er ferdigskrevet og satt sammen i ettertid. Essayene i denne rapporten fokuserer på ungdom og deres idrettstilbud. For mer detaljert teori, metode, og analyser, henvises det til min avhandling *Sport policy and adolescent sport. The Sports City Program (Storbyprosjektet)*. (Oslo: Norges idrettshøgskole, 2005).

Det første essayet bygger på et notat som ble skrevet for å forberede utviklingen av et verktøy (spørreskjema) som skulle produsere kunnskap om hvorfor ungdom deltar i idrett, hvorfor ungdom slutter med idrett, og hvilke kjennetegn det er ved forskjellige typer aktiviteter. Essayet har en innledende teoretisk del, så en større del som er en litteraturgjennomgang av empiriske studier som omhandler fritid, idrett og ungdom, og til slutt en mer drøftende del som inkluderer egne valg og begrunnelser for disse.

Det andre essayet bygger på fageksamen ved doktorgradsstudiet, men er bearbeidet etter kritikk og kommentarer fra bedømmelseskomiteen. Det andre essayet overlapper med det første (vedrørende gjennomgangen av litteratur), men det har en annen teoretisk inngang, og baserer seg på Bourdieu (som også avhandlingen gjorde, jf. referanse ovenfor). I tillegg inneholder det andre essayet en del med metodiske refleksjoner omkring empirisk forskning om ungdom og idrett.

UNGDOM, FRITID OG IDRETT

Ungdom og fritid i det høymoderne samfunn

Dette essayet sammenfatter noen av mine tanker omkring feltet fritid generelt og idrettsdeltagelse spesielt. Notatet er inspirert av modernitetsteorier, og vil blant annet sette fokus på deres mangel på sammenfall i forhold til foreliggende empiri. Ungdom fokuseres spesielt, da det er mest relevant for egen forskning.

Kjennetegn ved ungdom (som begrep og samfunnskategori) i dag er ifølge Roberts (1999: 115-25) at ungdomstiden er forlenget, bibliografiene er individualiserte og unges fremtid er usikker. På grunn av usikker fremtid, blir alle steg ungdom tar risikable, og avhengigheten til familien er forlenget. Tildels som en konsekvens av dette kan en si at ungdomskulturer i dag kjennetegnes ved at flere aldersgrupper er involverte, kjønns- og klasseforskjeller er mindre synlige, aktivitetene de unge driver med, er mer oppsplittet og mange får en spesiell ("stammeaktig") holdning til sine subkulturer. Holdningen medfører en intens, midlertidig gruppetilhørighet med folk som man ikke er vokst opp sammen med.

Idrett som fritidsaktivitet for barn og unge har lange tradisjoner i Norge. Kulturdepartementet har initiert Storbyprosjektet fordi det ser ut til å vokse frem en ny forståelse av ungdom, og at de stiller andre krav til fritids- og idrettstilbud enn den gang idretten slik vi tradisjonelt kjenner den gjennom Norges idrettsforbund (NIF) ble etablert. Storbyprosjektet vil være et alternativt idrettstilbud for inaktive barn og unge, samt særskilte grupper (St.m. nr. 41 1991-

1992; St.m. nr. 14 1999-2000). Lavterskeltilbud er et nøkkelord, der en forsøker å nå de unge med aktivitetstilbud uten strenge krav til ferdigheter og utstyr, og aller helst i eget lokalmiljø.

Målet med dette notatet er for det første og skissere hva modernitetsteoriene har å bidra med i forhold til ungdoms deltagelse i idrett og fysisk aktivitet. Jeg vil forsøke å gi en nyansert fremstilling av enkelte av disse teorier, og deres begrensninger. Målet er for det andre å gå gjennom empiri som finnes på feltet ungdom og idrett. For å belyse mitt forskningsfokus noe i bredden, inkluderes litteratur som omhandler ungdom, fritid og idrett, også uten at kombinasjonen (ungdom + idrett) finnes. Målet er å sitte igjen med konkrete forslag til operasjonalisering som kan nyttes i studier av ungdom i videregående skoler, angående idrettsdeltagelse generelt og kjennskap til og bruk av tilbud under Storbyprosjektet spesielt.

Inspirert av Roberts, som i sin bok *Leisure in Contemporary Society* (1999: 19) poengterer de begrensninger som finnes i 'basic info' studier (surveyer om deltagelse, tidsbudsjett og økonomiske statistikker), samt Hedström og Swedbergs fokus på *Social Mechanisms* (1998), vil min gjennomgang i tillegg til å inneholde litteratur som beskriver mønstre omfatte litteratur som prøver å forklare hvorfor ungdom (og andre) deltar i ulike fritidsidrettsaktiviteter. I tillegg vil jeg se etter kjennetegn ved ulike aktiviteter, og se om det kan være med å forklare ungdoms idrettsdeltagelse og behov for alternative idrettstilbud.

Teoretiske betraktninger¹

For å forstå hvorfor ungdom velger å delta i idrettslige aktiviteter, eller velger å ikke gjøre det, må vi forstå forutsetningene for valget. Dette vil jeg derfor drøfte. Jeg vil forsøke å beskrive den kompleksiteten

---

¹ Verdien av abstrakte teorier (som modernitetsteorier) for en empirisk studie, kan selvsagt diskuteres. 'Mot bakgrund av den massiva kritik som moderniseringsteori nedsatts för från olika håll, vore det inte bättre att söka nya begreppskonstruktioner för att förstå det moderna eller att helt och hållet ge upp alla försök att formulera så omfattande teorier?' spør Thörn (1997. 33). Han forsvarer relevansen i

som ligger i individets valg versus de sosiale stratifiseringer som måtte finnes, ved først å fremme en forståelse av individers aktive og subjektive forhold til omverdenen, for deretter å se på dagens muligheter. Så påpekes det at mulighetene er begrensede, noe som kan avspeiles i sosiologiske mønstre. Teorigrunnlaget er internasjonalt, da vi alle etter sigende påvirkes av de påpekte utviklingstrekk, og fordi det er et krav å kjenne internasjonale sosiologiske strømninger i den analysen som nødvendigvis må følge egen empiri.

Min forståelse er at valg er noe alle individer må ta, og alltid har tatt, og for så vidt ikke er noe særegent ved moderniteten eller senmoderniteten. Det som er spesielt i dag, i forhold til for bare noen tiår siden, da dagens foreldregenerasjon vokste opp, er antallet valgalternativer, utviklingen, utskiftingen og hastigheten som dette skjer med. Samtidig kan modernitetsteoriene i større grad enn beskrivelser av samtidige realiteter, være beskrivelser av prosessuelle trender. De valg som blir tatt, er mer styrte enn modernitetsteoriene får oss til å tro.² Kanskje valgene er mer styrte enn det den enkelte ungdom selv får mulighet til å oppdage?

Underforstått at individer tar valg, ligger en erkjennelse av individene som aktive subjekter i sin egen utviklingsprosess, der deres valg og handlinger påvirker deres kontekst, og dermed deres egen sosialisering (ettersom konteksten påvirker individet og dets valg og handlinger gjennom å være individets rammebetingelser). Jeg er her inspirert av den sosialpsykologiske tilnærmingen til Silbereisen

---

modernitetsteorier med at vi trenger et redskap for å beskrive og analysere de massive omveltninger som tross alt har skjedd siden ca 1750, og som i omfang og hastighet stadig er økende og aksellererende. Moderniseringsbegrepet griper denne rollen, '... under förutsättning att det lösgörs från sina deterministiska, evolutioneranda, teleologiska och eurocentriska implikationer' (ibid). Seippel (2000: 21) tar med utgangspunkt i typologiseringene til Merton (1968), i abstrakt teori uten direkte nytte for empiriske data og 'empirical generalisaions' med liten teoretisk relevans, til orde for at '... de generelle teoriene må suppleres og utdypes med teorier som er mer konkrete og som kan generere bedre spørsmål og hypoteser i forhold til empiriske analyser'. Se Seippel (2000).

² Flere av de mest kjente modernitetssosiologene, blant annet Giddens og Ziehe, er kritisert for ikke å relatere til eller begrunne sine teorier med empiri (Nygren 1987; Jerdal 1998; Fornäs 1994).

og hans kolleger, som i sine bøker vektlegger henholdsvis ungdoms aktive handlinger (Silbereisen et al 1986), og samspillet mellom ungdoms ulike oppvekstarenaer, særlig forholdet mellom hjem, skole og fritid (Silbereisen og Todt 1994). Giddens (1991) fremhever også et aktivt individ i sin forståelse av den reflekssive individualiteten (se også Mouzelis 1999: 91-2).

Valgmuligheter i dag

Modernitetsteoretikere mener forutsetningene for valg har endret seg, i og med tradisjoners og kulturelle kodere økende fravær. Featherstone (2000) viser til at allerede sosiologiske klassikere som Benjamin og Simmel vektla forbigåenhet og fragmentering som nøkkelkategorier i forståelsen av moderniteten, særlig med tanke på storbyliv. Gullestad (1996) karakteriserer vår tid som transformerende modernitet og hevder at strukturelle og kulturelle endringer skjer raskere og er mer omfattende enn noen gang. Det fører til at individet stadig løsrives fra eksisterende tradisjoner og kulturelle mønstre. En løsrivelsesprosess som kjennetegnes av større frihet fra tidligere rammer som familie og økonomiske begrensninger, kulminerer til en viss grad i videregående skolealder, fordi man er gammel nok (praktisk og juridisk) til å gjøre som man vil, samtidig som de fleste enda bor hjemme og ofte tjener en del egne penger. Man er i en liminal fase mellom barndommens bundethet og voksenlivets forpliktelser.

Stadig endring fører til en utarming av kollektive løsninger og økt individualisering, der enkeltmenneskets valg foretas på bakgrunn av egen reflekssiv tilegnet viten, og ikke lenger på bakgrunn av kulturelle tradisjoner (Giddens 1997, 1991; Beck 1992, 1997; Ziehe 1975, 1994; Almås 1997). Den kulturelle løsrivelsen, individualiseringen og reflekssiviteten gir i prinsippet det unge mennesket mulighet til å sette sammen sin egen livsstil og identitet slik han eller hun selv ønsker. Beck (1994) beskriver dagens (vestlige) samfunn som en radikalisert utgave av moderniteten, noe som for individet fører til stadige nykoblinger av egen livsstil og identitetsdannelse (se også Giddens 1997).

Det finnes så mange valgmuligheter at ‘... each path chosen necessarily means other will remain unexplored’ (Featherstone 2000:

371). Dermed skulle det i dagens samfunn, i følge Featherstone (2000), være muligheter for å forme fritidstilbud mer i takt med den enkeltes ønsker og behov. Slik kunne 'the goodness of fit' mellom idrettskonteksten og ungdomsindividet øke (Säfvenbom 2000a, b). Det betyr at, skal idretten fenge ungdommen, må idretten være det valget som føles best og riktigst i forhold alle andre muligheter.

Valgmulighetenes begrensninger

Den kulturelle frisettingen preger dagens unge på godt og vondt. I den moderne verden finnes mange muligheter, samtidig som en større usikkerhet føles og utvikles. Når det enkelte individ i dag får et vell av nye muligheter, får det et tilsvarende et større ansvar for å "finne opp seg selv" (Roberts 1997; Reimer 1995). Valgenes begrensninger har både indre og ytre årsaker. De indre årsaker er knyttet til personlighetsutvikling, de ytre årsaker handler om muligheter som bestemmes av sosial bakgrunn. De indre og ytre årsakene henger sammen, og det er en utfordring å se deres gjensidighet.

Den indre årsakslinjen bygger blant annet på samfunnsendringenes påvirkning på individet. Det hevdes at vi har fått en ny sosialisasjonstype (Ziehe; 1975, 1994; Ziehe og Stubenrauch 1983; Lasch 1979). Christopher Lasch beskriver i sin bok *Culture of Narcissism* (1979) hvordan endringer av kulturelle strukturer i det amerikanske samfunnet gir enkeltindivider psykologiske etterdønninger. Han mener det skjedde (og skjer?) en endring fra konkurranseorientert individualisme til en mer narsissistisk personlighet. Narsissisme betyr i denne sammenheng ikke selvfølelskelse eller selvutvidelse, ettersom en slik egenforståelse er knyttet til en sterk personlighet. Lasch (1991: 239-240) mener at '... narcissists suffered from a feeling of inauthenticity and inner emptiness. They found it difficult to make connection with the world'.³

³ Etter boka fra 1979 endret Lasch fokus fra sekundær narsissisme – unngåelse av smerten ved ulykkelig kjærlighet – til primær narsissisme. Sistnevnte '... refers to the illusion of omnipotence that precedes understanding of the crucial distinction between the self and its surroundings' (Lasch 1991: 240). 'Narcissism in this sense is the longing to be free from longing' (Lasch 1991:241), lengten etter 'the absolute

Denne forståelsen av narsissisme ligner på Ziehes, der man på grunn av en psykologisk usikkerhet blant annet ikke ønsker å delta i situasjoner der følelse av tap kan være et alternativ. Thomas Ziehe (1975, 1994) omtaler slagsiden av den kulturelle frisettingen som en narsissistisk sårbarhet, en tilstand der individer, og ungdom i særdeleshet, i mylderet av alternativer, blir redde for å velge feil. Gjennom ungdomsårene får de fleste mennesker oppleve at de representerer en utfordring for seg selv; at det bare er i utgangspunktet de er frie mennesker. De opplever at de samfunnsmessige utfordringer, de personlige utfordringer, og de subjektivt opplevde handlingsalternativer ikke alltid harmonerer, og de opplever at veiledningen ikke lenger er til stede (Ziehe og Stuberauch 1983; Furlong og Cartmel 1997).

Den ytre årsakslinjen bygger også på samfunnets endringer, og fravær av en sterk kulturell kode gjør at alt blir mulig og tillatt for alle. Den refleksive subjektiviteten som kjennetegner vår tids identitetsdannelse, er både kognitiv og estetisk (Lash og Urry 1994). Kognitiv identitetsdannelse skjer gjennom kritisk bruk av informasjon og kunnskap. Fellesskapet, som tidligere var basert på tradisjoner, fungerer i dag (bare) som konstituering av individets identitet. Estetisk subjektivitet handler om hvordan man uttrykker sin identitet overfor andre. Skal ens identitet vises utad, må det finnes medier for det, og mediene har syntakser basert på medienes og dermed samfunnets normer. Den estetiske subjektiviteten gir muligheter og begrensninger. Man kan selvsagt velge et utall medier, uttrykksformer og dermed ha en pluralisert identitet, etter ulike situasjoner og settinger (Enjolras 2002: 183).

Mulighetene er *i prinsippet* ingen begrensing, men de faktiske mulighetene til å gjøre noe helt annet enn tradisjonen skulle

---

equilibrium? Kan det tolkes som et ønske om 'absolute equilibrium' når en unngår situasjoner der man skal rangeres i forhold til andre, da dette forstyrrer drømmen om å være i ett med omverdenen? 'Both technological utopianism, seeking to restore the infantile illusion of self-sufficiency, and New Age spirituality, seeking to restore the illusion of feeling of absolute oneness with the world, are rooted in the primary narcissism' (Lasch 1991: 245). En slik forståelse er vanskeligere å sammenstille med Ziehes, og det blir søkt å sammenligne lavterskelidrett med teknologisk utopi og New Age spiritualitet.

tilsi, er ulikt fordelt i samfunnet (Bauman 1998; Craib 1998), og kan avspeiles gjennom mønstre av sosiale strata. Giddens (1991: 169-79) kritiserer Lasch og andre med tilsvarende argumenter (narsissisme, for eksempel Sennett, 1998) for å ha et for passivt individ, som bare lar seg styre eller påvirke av den enorme samfunnsendringen. Craib (1998) igjen kritiserer Giddens for å ha for stor tro på refleksiviteten.

Valgmuligheter og sosiale strata

Mens man tidlig på 90-tallet snakket om 'the two thirds society' (2 deler middelklasse, 1 del arbeidsledige, se Lash 1994: 127-35), predikerer enkelte (se Featherstone 2000: 394) at vi i dette århundret vil bevege seg mot 20/80 samfunnet. 'The 20% will enjoy full participation ... and have the salaries to engage in active consumption' (Featherstone 2000: 394). I tillegg til penger, er fundamentet for fritidsutøvelse tid. Man må disponere tid, som man føler kan brukes til annet enn jobb, skole og andre (opplevde) forpliktelser. Tid og penger er dog ikke de eneste begrensningene i forhold til valg av fritidsaktiviteter. Mange faktorer påvirker hverandre og gjør at mønstre dannes i forhold til befolkningsgrupper, og 20/80 samfunnet er foreløpig utopi.

Tre forskjellige forhold forklare variasjonen i fritidsdeltagelse (se Thrane 2001:15). Det er personlige preferanser, beskrankninger og tilgang på aktiviteter eller fasiliteter. Variasjonen innen fritidsdeltagelse kan således betraktes som et resultat av tilbud og etterspørsel.

Fellestrekk for studier der beskrankninger er fokusert, er forutsetningen at hvis man ikke deltar i en bestemt fritidsaktivitet så skyldes det enten objektive hindringer (som fysiske begrensninger), at en ikke har tid, at man ikke har råd, eller psykologiske hindringer som dårlig selvtillit i forhold til egne ferdigheter. Kritikken av denne tilnærmingen har for det første gått på problemet med en ideologisk forutsetning om allmenne behov for fritidsdeltakelse. For det andre trekkes fokus vekk fra eventuelle andre motiver for forståelsen av fritidsutøvelse. Ved å fokusere på de synlige begrensningene, får en ikke med seg de skjulte motiver som kanskje er de viktigste. En tredje vesentlig faktor er at empiri ikke underbygger beskrankningsteorien, snarere tvert om. Flere studier viser at de som har størst opplevelse av beskrankninger, deltar mest (Thrane 2001).

Begrepet preferanse forklarer fritidsdeltagelse fra en økonomisk (nærmest markedsliberalistisk) synsvinkel. Etterspørselen (av en bestemt aktivitet) er resultat av det totale tilbudet fritidsaktiviteter, folks (personlige) preferanser, tilbud av andre (konkurrerende) goder og folks ressurser til å skaffe seg det aktuelle godet. Av dette kan en utlede at med ulike bakgrunnsvariabler (kjønn, alder og klasse) har en ulike preferanser og ulike beskrankninger, og dermed får en ulik fritidsdeltagelse. Litt forenklet kan en si at klassetilhørighet determinerer habitus (= beskrankninger + preferanser) som igjen determinerer livsstil (Thrane 2001; jfr Bourdieu 1984). Forholdet mellom preferanser og beskrankninger er vanskelig, og teoridanning finnes det lite av. Beskrankningene hevdes av enkelte å påvirke preferansene, i alle fall påvirker det realiseringen av disse. 'Actions are caused by desires and opportunities' skriver Elster (1998: 58), og fortsetter: 'But the explanation of behaviour need not stop here. We may go one step further and enquire into the causes of the causes.' Vi må forsøke å forstå hvorfor gutter og jenter, eller folk fra ulike sosiale lag, har ulike preferanser og hvordan vi skal matche disse med et idrettstilbud.

Det kunne være nærliggende å forstå mønstre av valg gjennom rolleforventninger og sosialisering. Rollebegrepet forutsetter at individene tilpasser seg samfunnets forventninger. Sosialiseringsteorier alene er dog ikke tilstrekkelige for å forstå individers valg. Både psykoanalytiske teorier om kjønnetenes forskjellige løsrivelsesprosesser fra foreldrene og sosiologiske teories primær- og sekundærsosialisering orientering har sine begrensninger. Endringer forklares blant annet dårlig. Mulighetsstrukturene forandrer seg, og forandringene skjer hele tiden under og etter primærsosialiseringen. Min forståelse er, som Ulseth (2002: 50), at både fortiden (oppvekst/bakgrunn) og nåtiden (mulighetene i dagens samfunn) må være med for å forklare de valg som individer tar.

Sammenfattende teoriperspektiv

Den påståtte individualiseringen, med bakgrunn i en refleksivt tilegnet viten, er kritisert for ikke å ta hensyn til sosiale forskjeller og maktstrukturer. Enjolras (2000) prøver å ta hensyn til dette, og

sammenfatter individualisering på denne måten: For det første skjer det en løsrivelse av de bånd som individet har til gruppen. For det andre skjer det dermed en økning i individets valgmuligheter. For det tredje medfører dette at individet kan pluralisere sine aktiviteter. Aktivitetsdeltagelse er ikke lenger så begrenset av sosial gruppetilhørighet, men i større grad et individuelt valg. Og for det fjerde fører pluraliseringen av aktivitetsdeltagelse til en utvidelse av individets identiteter og tilhørigheter. For Enjolras (2000: 24) blir dermed individualisering:

... a process (or set of process) which embodies a transformation of the relations linking the individual with social structures and institutions (society). . . This synthetic approach opens the possibility to conceive individualisation, not as an uniform process affecting society as a whole, but as a differentiated process likely to be more or less advanced according to the social structure or collective institution (class, occupation, sex roles, family, trade unions, political parties, voluntary associations, firms, welfare state, government bureaucracy. . .). It allows also consideration of different degrees of individualisation varying across space and time.

Poenget er at individualisering avhenger av institusjonell tilhørighet og sosial bakgrunn. Vi skal se i det videre at sosiologiske variabler enda har gyldighet for å forklare idretts- og fritidsdeltagelse.

Empiriske studier av fritid, idrett og/eller ungdom

Her vil jeg gjennomgå litteratur som omhandler ungdom, fritid og/eller idrett. Grovt sett kan litteraturen deles i tre kategorier, men det er glidende overganger, og noen studier behandler flere kategorier. For det første er det litteratur som beskriver mønstre innen fritids- og/eller idrettsdeltagelse. For det andre er det litteratur som omhandler begrunnelser for og opplevelser av deltagelse i fritids- og idrettsaktiviteter. I en forlengelse av sistnevnte, finnes en kategori som ser på ulike aktiviteter, i et forsøk på å se om tilbudene har kjennetegn som kan svare på behovene som fremkommer i kategorien før.

Mønstre og utviklingstrekk

På grunn av litteraturens omfang vil jeg her skille mellom studier som behandler idrettsdeltagelse og litteratur som er mer generell (angående ungdom eller fritid). I første del presenteres først en del 'basic info' om ungdoms idrettsdeltagelse (Søgaard et al 2000; Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999; Strandbu og Bjerkeset 1998). Deretter kommer en kulturanalytisk (Christensen 2001) og noen sosiologisk vinklede studier som differensierer ungdoms idrettsdeltagelse (Sisjord 1993; Kurtze et al 2001) som sammen med to psykologiske studier (Wold 1988; Engström 1986⁴) også forsøker å beskrive ungdoms sosialisering til idrett. Til slutt presenteres tre studier som med klassiske sosiologivariabler som kjønn (Ulseth 2002; Vaage 1999b) og klasse (Wilson 2002⁵) viser forskjeller innen idrettsdeltagelse.

Andre del begynner med en bred sosiologisk fritidsstudie (Thrane 2001) der deler handler om idrett. Det fortsetter med en sosiologisk studie av ungdom, modernitet og klasse (Skogen 1999). Til slutt presenteres noen rapporter som omhandler ungdom i de storbyene jeg selv skal studere, Bergen (Hegna og Vestel 1997) og Oslo (Bakken 1998). Det inngår også en egen rapport om innvandrerungdoms fritid (Øia 2000).

Fysisk aktivitet - og idrettsspesifikke studier

En del undersøkelser er gjort på nordmenns fysiske aktivitetsvaner. En review-artikkel over temaet (Søgaard et al 2000) slår fast at ulike kriterier - aldersinndelinger, metoder og spørsmålsformuleringer (de aller fleste er spørreskjemaundersøkelser) - gjør det vanskelig å sammenligne, og dermed si noe om mønstre og utviklingstrekk. Søgaard med kolleger (2000) fant 18 landsrepresentative undersøkelser mellom 1990 og 2000 som omhandlet fysisk aktivitet blant barn og unge, og baserer seg på MMI sine surveyer når de uttaler seg om

---

⁴ Engström er svensk, men tas med som et skandinavisk bidrag, som er nærliggende norske forhold.

⁵ Wilsons studie er fra en amerikansk kontekst, men tas med, da den er direkte relevant for Thranes bidrag.

ungdom. MMI-studiene det snakkes om vil henvises til i de neste avsnittene.⁶

Generelt har fysisk aktivitet i den norske befolkning holdt seg stabil fra midt på 80-tallet og til slutten av 90-tallet (Breivik og Vaagbø 1998), med ca 60-65% aktive eller veldig aktive, og 35-40% inaktive. Det har faktisk vært en reduksjon i andel ikke-aktive. Breivik og Vaagbø (1998: 17) slår derimot fast at 'Den kritiske fase i utviklingen er alderstrinnet 17 til 20 år. I disse tre årene øker andelen inaktive med 24 prosentpoeng ...'.

Deltagelse i idrettslag – som faller enormt fra aldersgruppen 15-19 år til 20-24 (Breivik og Vaagbø 1998: 27), er sammen med trening på private kurs og trening med venner typiske ungdomsfenomener (Breivik og Vaagbø 1998: 28). Siden faller aktiviteten generelt (ibid), dette gjelder også den egenorganiserte aktiviteten (Hansen 1999: 23). Av de uorganiserte aktivitetene som faller på vei inn i videregående skolealder, er det kanskje ikke overraskende at utendørs lek sommer og vinter, samt ballspill på løkka som faller mest (Hansen 1999: 24).

Strandbu og Bjerkeset (1998)⁷ finner at idrett er den største organiserte fritidsaktivitet, også blant innvandrerungdom. Innvandrerne er derimot ingen homogen gruppe (de heller), og det skiller en del på opprinnelsesland, og særlig i kombinasjon med kjønn, når aktivitetsnivå og aktivitetstype skal forklares. Særlig asiatiske jenter kommer dårlig ut. Kjønnforskjellene med hensyn til fysisk aktivitet er gjennomgående større hos innvandrerungdom enn hos nordmenn.⁸

⁶ De nevnte rapporter bygger på Norsk Monitor, samt barne- og ungdomsundersøkelsen, begge fra MMI, som er landsrepresentative undersøkelser som kan si noe om ungdoms idrettsdeltagelse, er rapporten til Hansen (1999) som bruker data fra barne- og ungdomsundersøkelsen 1992, 1996/1997 og 1998, samt Breivik og Vaagbø (1998) sin rapport som bygger på Norsk Monitor siste femten år.

⁷ Dette er et litteraturstudium over Osoulungdoms idrettsdeltakelse med fokus på innvandrere. Den bygger primært på 'Osoulundersøkelsen' (se Bakken 1998).

⁸ Flere teoretiske forklaringer på innvandrerjentenes lave idrettsdeltagelse fremsettes. 1: generelt dårligere integrert i majoritetssamfunnet enn guttene. 2: med dårligere integrasjon utvikles mindre interesse og motivasjon for å drive med idrett. Denne forklaringen betviles, da studier viser at flere er interessert i å delta enn de som deltar. 3: kultur og religion, som flere plikter i hjemmet og begrensinger for sportslig utfoldelse.

Det fremkommer interessante forskjeller mellom svarene på utsagnene ”med i idrettslag” og ”trent i idrettslag”. Hos innvandrerungdom ser det ut som forbindelsen til idrettslag føles løsere, da flere har ”trent i” enn det er folk som ”er med i”. Strandbu og Bjerkeset (1998) antyder at det finnes tilbud der en kan trene i idrettslag uten medlemskap og nevner Storbyprosjektet. Deres data fanger derimot ikke opp om det er ordinær idrett eller andre tilbud som gir disse svarene. Generelt er det mindre forskjeller på innvandrerungdom og nordmenn enn forventet. Det som skiller gruppene er medlemskap, og ikke i like stor grad aktivitet.

Olav Christensens (2001)⁹ kulturanalytiske avhandling om snowboard, som ofte ses som den ultimate ungdomskulturen, beskriver en snowboardcamp som domineres av ungdommer (18-28 år) fra Oslo Øst og Akershus. Veldig mange var håndverkere. Ca 80 % er gutter, gutter som ikke fant seg til rette i skolen. ’Skolen var ikke deres hjemmebane’ skriver Christensen (2001: 64), og fortsetter: ’Slik jeg har forstått informantene var ikke manglende interesse for skolegang og tradisjonell karriere er resultat av bevisste valg, men av opplevd annerledeshet ...’. Jentene hadde oftere fullført videregående skole, men kanskje i enda større grad enn guttene skilt seg ut, da mange jevnaldrende skolevenninner allerede var etablerte med familier. Selv om jentene er underrepresenterte, og kanskje ventelig underordnet, forteller jentene at de føler seg mer likeverdige og respekterte i snowboardcampen enn det de har opplevd i andre ungdomsmiljøer (Christensen 2001: 282).

Mari-Kristin Sisjord (1993: 135-6)¹⁰ karakteriserer i sin idrettsosialogiske doktorgradsavhandling om idrett og ungdomskultur ungdoms idrettsdeltagelse med typologiene deltagere, frafallere og

---

⁹ Et etnografisk feltarbeid i en snowboard-camp i Hemsedal ligger til grunn for denne avhandlingen, sammen med formelle og uformelle intervjuer av flere av beboerne på campen. 5 mer portretterte ”hovedinformanter”.

¹⁰ Sisjord (1993) bygger sine data på survey og intervjuer. Surveyen er longitudinell, med alle ungdomsskoleelever i Bø i Telemark høsten 88 som utvalg, der spørreskjema ble delt ut på ungdomsskolen h88, h89 og h90, og per post for de kullene som etter hvert sluttet, slik at samtlige fra h88 blir fulgt opp i h89 og h90.

uorganiserte. Frafallerne (= har drevet organisert idrett tidligere) driver med veldig mange andre fritidsaktiviteter, er med i foreninger og lag etc. Samvær med venner er viktigste fritidsbeskjeftigelse for disse. De uorganiserte (= har aldri deltatt i ordinær idrett) viser liten trang til organisering generelt. Grunnene til at de ikke begynte med idrett er fordi de ikke har lyst, det ser kjedelig ut eller at de ikke bryr seg om kroppsoving eller idrett. Det ser ut til at de som aldri begynner med idrett har få i sitt nærmiljø (familie og venner) som driver med idrett (Sisjord 1993: 136). At frafallerne begynte med idrett, bygger på samme begrunnelser og rekrutteringsmekanismer som de som fortsetter.

Endringer i deltagerstatus (Sisjord 1993: 146-7) viser at på 2 år går aktive ned fra 49 til 42 %, frafallere går opp fra 32 til 42 %, mens uorganiserte går ned fra 19 til 15 %. Noen tidligere frafallere begynner igjen, men er ikke aktive ved neste datainnsamling (etter maksimalt 1 år). Det skjer en utvidelse i antall idretter man deltar i, særlig blant guttene.¹¹ Generelt øker antall aktive innen lagidretter, mens oppslutningen omkring individuelle idretter faller, grunnet både avskalling og liten rekruttering. Blant alle typologiene oppfattes det å begynne med eller ta opp igjen idrettsdeltagelse som tyngre og tyngre, jo eldre man blir.

Idrettens betydning eller status i ungdomskulturen (Sisjord 1993: 216-7) varierer. Generelt kan det sies at idrettsarenaen gir sosial trening som kan tas med videre i samfunnet. Idrett integrerer ved at ungdom fra ulike miljøer møtes på idrettsbanen, og differensierer ved at det blir et skille mellom idrettsdeltagende ungdom og ikke idrettsdeltagende ungdom. Ungdomskulturen er ikke enhetlig, og idrettens betydning varierer med miljøtilhørighet og sosiale strata. Det er '... mye som tyder på at idrett inngår i en pakke av ungdomskulturen' (Sisjord 1993: 217), og opplevelsene innen idretten gjenspeiler hvilken kulturell "pakketilhørighet" man inngår i. Hvorvidt man er "idrettsungdom" samvarierer ofte med foreldrenes bakgrunn og de

¹¹ Hvor representativt dette er, betviles, da det i den aktuelle perioden skjedde en nyetablering av håndball for gutter, og volleyball for begge kjønn.

unges egne fremtidsutsikter knyttet til akademisk skolering. 'Med Bourdieu [1984] termer kan dette beskrives som habituell disposisjon for idrett gjennom kulturell kapital som konverteres på idrettsarenaen' (Sisjord 1993: 221).

Kurtze og kolleger (2001)¹² finner at kjønn, bosituasjon og planlagt utdanning er sterke predikatorer for aktivitet innen idrett og mosjon for ungdom (13-19 år). Gutter driver mer (målt i gjennomsnittstid pr uke) idrett enn jenter. Det viser seg at flere jenter enn gutter driver konkurranse på lokalt nivå, mens det er motsatt på krets- og nasjonalt nivå. De som bor sammen med kjernefamilien (far/mor/søsken) driver gjennomsnittlig mest idrett og mosjon. De som bor sammen med andre (bare mor, bare far, eller fosterforeldre o.a.), driver gjennomsnittlig minst idrett og mosjon. De som planlegger høyere utdanning, driver gjennomsnittlig mer med idrett og mosjon enn de som har planer om andre yrkesutdanninger. Ifølge Kurtze og hennes kolleger (2001: 8, 10) er aldersperioden 12-16 år kritisk med hensyn til frafall, med en (negativ) topp i 15-års-alderen for gutter og 14-års-alderen for jenter.

Bente Wold (1989)¹³ behandler i sin avhandling unges livsstilmønstre i et (sosial-) psykologisk perspektiv. Wold finner grovt sett tre ulike typer livsstil blant unge i Norge. De som har en aktiv fritid har også generelt "helsemessige korrekte" vaner som rutinemessig tannstell og godt kosthold, samt "moralsk riktige vaner" som bruk av setebelte i bil. De som spiser mye usunn mat, driver

---

¹² NIF/NOK og Folkehelsa har i samarbeid med HUNT, NTNU og HiNT gjennomført en større helseundersøkelse i Nord-Trøndelag. Spørreskjemaundersøkelsen som omhandler ungdom er populasjonsdekkende (svarprosent 92), og dataene om fysisk aktivitet finnes i Kurtze med kolleger (2001) sin rapport.

¹³ Den empiriske delen av denne studien bygger på den norske delen av Verdens helseorganisasjon sin kartleggingsstudie av barn og unges helsevaner i 1985-86, og er tallbaserte/statistiske data. Respondentene var 11, 13 og 15 år. To doktorgradsarbeider til fra Psykologisk Institutt på Universitetet i Bergen (som Wolds) har lignende perspektiver. Aarø (1987) tar for seg helsemessig adferd og sosioøkonomisk status blant voksne. Anderssen (1995) ser på fysisk aktivitet blant unge i et folkehelseperspektiv, der stabilitet, endring og sosial påvirkning vektlegges.

også mye med passive fritidsaktiviteter som TV- og videotitting og er mye ute om kveldene. De kjennetegnes videre ved å være inaktive og uorganiserte. En tredje kategori tenderer til å eksperimentere med rusmidler som tobakk og alkohol. Videre ser Wold (1989) på sosialisering til idrettslig aktivitet og finner at idrettsaktive foreldre, søsken og venner, samt egen sosial evne og følelse av sosial støtte fra signifikante andre og akademisk suksess ser ut til å korrelere positivt med og dermed forklare unges idrettsaktivitet.

Engström (1986)¹⁴ finner at tidligere erfaring med fysisk aktivitet påvirker psykologisk ”readiness”, og livssituasjon (”environmental factors”), forklarer deltagelse i idrett. Hvorvidt man har positive opplevelser av idrett fra barne- og ungdomsårene, er med på å bestemme fysisk aktivitet for resten av livet.

Anne-Lene Bakken Ulseth (2002)¹⁵ studerer trening på sentre i et kjønnsperspektiv. Hun finner at kvinner dominerer fellesaktivitetene ved treningssenteret, særlig aerobic og step. Spinning er den eneste fellesaktivitet med tilnærmet samme oppslutning av menn og kvinner (av de som trener på senter). Menn dominerer de individuelle aktivitetene, med unntak av stepmaskin. Kvinner deltar oftere på både fellestrening og individuell trening enn menn.

Vaage (1999b) fremhever at kvinner og menn er like aktive innen fysisk aktivitet. Han presiserer at det er forskjell på livsfase, hvor mye man trener og aktivitetsvalg, men mener at vi generelt ’kan snakke om full likestilling’.

Wilson (2002) tar for seg ’The paradox of social class and sports involvement’ med utgangspunkt i etablerte og veldokumenterte forståelser av at høyere sosial klasse predikerer økt fysisk aktivitet, både som aktive og tilskuere. Paradokset beror på at mens økt kulturell kapital (operasjonalisert etter utdanning) og økt økonomisk kapital (operasjonalisert etter inntekt) predikerer økt fysisk aktivitet generelt,

¹⁴ Dette er en longitudinell studie der de samme respondentene (n= ca 2000) er fulgt opp fra de er 15 til de 30 år, og deres fysiske aktivitetsnivå er rapportert, sammen med andre variabler.

¹⁵ Artikkelen bygger på kvantitative data av folk som trener i idrettslag og på treningssentre.

viser det seg at man bevisst ikke deltar i enkelte idretter hvis man har økt kulturell kapital. Wilson kaller disse ”prole’ sports.” Økonomisk kapital er ikke med og forklarer ikke-deltagelse i ”prole” sports. Wilsons (2002: 14) resultater viser at ‘. . . those richest in cultural capital apparently dislike ‘prole’ sports like auto and cycle racing, suggesting that there are strict limits to any cultural omnivorism in sports tastes among the elite’.

Fritid generelt

Blant annet inspirert av ovennevnte Wilson, studerer sosiologen Cristher Thrane (2001)¹⁶ i sitt doktorgradsarbeid fritid sett i et klasse- og kjønnsperspektiv. Han finner at under skandinaviske forhold har kvinner mindre fritid enn menn, ca 1,5 time forskjell i løpet av en fem-dagers uke. Yngre har mer tid enn eldre. Videre finner han at fysisk aktivitet har indirekte påvirkning på subjektivt velvære, med helse som nøkkel og mellomliggende variabel. Fysisk aktivitet fører til at man opplever større rad av følt velvære. De forventede forskjeller for fysisk aktivitet, med hensyn til alder (synkende aktivitet med alder), kjønn (mest aktivitet hos menn) og utdanning (økende aktivitet med lengden på utdanningen) slår til også i Thranes undersøkelse. Thrane (2002: 37) forklarer forskjellene med høyere sosiale lags sosialisering til en kultur som vektlegger sunn livsstil, utdannedes kunnskaper om de langsiktige virkningene av fysisk aktivitet og dermed større evne til utsatt behovtilfredsstillelse. Kjønnsforskjeller forklares også med ulik sosialisering.

For tilskuere ved idrettsarrangement (”sport spectatorship”) finner Thrane følgende kjennetegn: Folk med høy inntekt er mer tilbøyelig til å være tilskuere enn folk med lav inntekt. Mønstre for utdanning og tilskuere finner han derimot ikke. Tilskuere kjennetegnes videre ved å være mer fysisk aktive enn gjennomsnittet, og de er ofte moderate brukere av finkultur. Menn og yngre mennesker er oftere tilskuere enn kvinner og eldre.

---

¹⁶ Thranes (2001) doktorgrad består av seks artikler med store variasjoner innen tema der fritid og sosial differensiering er fellesnevner.

Når det gjelder pengeforbruk og idrettsutøvelse eller-deltagelse, viser det seg at utdanning, kjønn, alder og fysisk aktivitet er vesentlige faktorer. Forbruket øker med utdanning, menn og yngre bruker mer enn kvinner og eldre, mens den sterkeste forklaringsvariabelen for pengeforbruk til idrettsformål er aktiviteten i seg selv. Sistnevnte er ikke uventet, men med unntak av utdanningsfaktoren som forklares med høyere utdannedes kunnskap om helse og lengre tidshorisonter, finner ikke Thrane forklaringer eller genereringsmekanismer på hvorfor det er slik. Et viktig aspekt ved denne studien er at ulike grupper av befolkningen driver med ulike typer aktiviteter, som igjen varierer i kostnad.

Thrane (2001: 50-1) oppsummerer sin gjennomgang av teori og egen empiri med å slå fast at sosiologiske variabler som alder, kjønn og klasse (enda) bidrar til å danne mønstre med hensyn til menneskers atferd, her med fokus på fritid. Det er en paradoksal konklusjon, som antyder at *fritiden* ikke er så fri likevel.

Forklaringer av valg behandles ikke av Thrane, som tilskriver sosialiseringen det meste, og som presiserer at hans litteraturgjennomgang '... fokuserer på hvordan variablene klasse, kjønn og alder forklarer variasjon i mengden deltakelse i bestemte fritidsaktiviteter i statistisk forstand, og ikke hvordan disse variablene forklarer valg av ulike aktiviteter' (Thrane 2001: 23). Thrane (2001: 51) foreslår at det bør forskes videre på genererende mekanismer, som ikke bare beskriver mønstre, men ser på hvorfor klasse A skiller seg fra klasse B når fritidssysler skal velges og realiseres.

Beslektet med Thranes perspektiv, finner vi Ketil Skogens, som studerer ungdoms natur- og miljøorientering i et klasseperspektiv. Skogen (1999)¹⁷ problematiserer i sin doktorgradsavhandling klassebegrepet i forhold til høymoderne ungdomskulturer. Med utgangspunkt i diskusjoner av fremtredende modernitetsteoretikeres (Giddens, Beck og Ziehe generelt, samt Furlong og Cartmel spesifikt på ungdom) beskrivelser av dagens samfunn og prosesser, slår Skogen

¹⁷ Metodisk baserer dette seg på *Ung i Norge undersøkelsen* (1992), en survey med ca 12000 respondenter.

fast at strukturer som baserer seg på klasse og kjønn ser ut til å holde stand (Skogen 1999: 118). Skogen (1999: 124-5) referer blant andre til andre norske studier av ungdomsmiljøer (henholdsvis Jørgensens studie fra Vestlandet og Eidheims studie fra Brummundal, begge fra bygdemiljøer). Den ene påviser at ungdom av høyt utdannede foreldre selv tar lang utdanning mens arbeiderklasseungdom i stor grad er opptatt av praktiske ferdigheter og tar seg jobb i ung alder. Kulturell reproduksjon er et nøkkelord. Den andre studien omhandler i større grad identitet, og presiserer at de fleste ungdommer identifiserer seg enten med den ene eller den andre siden; arbeiderklasse eller middelklasse.

Skogen gjør en typologisering mellom abstraksjonsorientert kultur og produksjonsorientert kultur. Hans resultater angående miljøeintering '... clearly demonstrate that environmental orientation is embedded in larger cultural packages' (Skogen 1999: 146). Medlemmer av den abstraksjonsorienterte kulturen vektlegger estetisering og distanse til naturen, noe som kunne forventes ut fra deres generelle manipulering av symboler. Ungdommer i den produksjonsorienterte kulturen er mer opptatt av den materielle produksjonen og nyttebruken man kan få ut av naturen. Jenter er generelt mer opptatt av eller bekymret for miljøet enn gutter. Urbaniseringsgrad viste ingen signifikante forskjeller med hensyn til natursyn og miljøorientering. Skogen (1999: 262) presiserer likevel at ungdoms miljøorientering er heterogen og bundet i komplekse kulturelle mønstre.

Hegna og Vestel (1997) gir i rapporten 'Med ungdom i sentrum' et overblikk over trivsel, rusmidler og sentrumsbruk blant ungdom i Bergen. De finner at de aller fleste ungdommer trives i nærmiljøene sine. Det er dog noen som ikke trives, og man kan spekulere i om det er fordi fritidstilbudet - inkludert idrettstilbudet - er for lite fengende. Dårligst trives ungdom der en eller begge foreldrene er fra fjærnkulturelle land (Hegna og Vestel 1997: 44), noe som forsterker tanken om at bydeler med mye innvandrere trenger flere og annerledes fritidstilbud.

Opplevelsen av hva sentrum har å by på, vurderes forskjellig av ungdom i Oslo og ungdom i Bergen. Mens bergensungdom vurderer

sitt sentrum om et sted som innbyr til sosial kontakt vurderes Oslos sentrum (av egne ungdommer) som mer skremmende og farlig (Hegna og Vestel 1997: 68). En del ungdommer, kategorisert som ”uteløvene” og ”sentrumsvankerne”, bruker mye tid i sentrum – som fritidsarena der sosialt samkvem utspilles (ibid).

Det fremtrer to dikotomier med hensyn til ungdom, bruk av sentrum (versus nærmiljøet) og rusmidler. Det er en klar sammenheng mellom det å mistrives i nærmiljøet, det å bruke sentrum og det å benytte seg av alkohol og andre rusmidler. De som trives i nærmiljøet og er der mesteparten av fritiden sin, er følgelig mindre i sentrum og bruker mindre rusmidler enn andre ungdommer.

Basert på Osloundersøkelsen presenterer Anders Bakken (1998) en rapport¹⁸, hvis mål var å tegne et helhetlig bilde av unges situasjon i Oslo, blant annet med fokus på fritidsvaner og -ønsker, inkludert idrettsdeltagelse. Rapporten fokuserer spesielt på problematferd, og kategoriserer fire typer ungdommer, ”de lovlidige”, ”flertallet”, ”de erfarne” og ”gjengangerne” (i ”stigende” problematferdskategorier). Med hensyn til fritidsvaner er det viktig å erkjenne at fenomenet er sammensatt, men mønstre finnes.

Ungdommer med problematferd er mye ute, eller man kan snu på det å si at de som er mye hjemme ikke får sjansen til å utvikle negativ atferd (Bakken 1998: 227). Det er her små kjønnsforskjeller, men det er generelt overvekt av gutter blant de med problematferd.

Fritidsaktiviteter ute med venner avdekker små kjønnsforskjeller, det eneste som skiller kjønnene er bruk av motorkjøretøy (med overvekt gutter). 8 av 10 gjengangere har høy uteorientering, mot 2 av 10 lovlidige. Motivet for å være ute virker lite rasjonelt. Det virker som ’...at de ikke har noen egentlig ”ytre hensikt”’, men at grunnen kun er å være utenfor voksenkontroll (Bakken 1998: 229).

Når det gjelder organisert fritid er 73 % av alle ungdommer medlemmer i minst en organisasjon. Gutter er mer organisert enn jenter

¹⁸ Osloundersøkelsen er en stor survey (n = 11425) med 8. og 9. klassinger, samt grunnkurselever (i vgs) som respondenter. 94,3% av samtlige elever på de nevnte klasstrinn i Osloskolen svarte på undersøkelsen. De var primært i alderen 14-17 år.

(77 mot 68 %). Yngre (8. klassinger) er mer organisert enn eldre (GK) (75 mot 68 %). Ungdommer med norsk og annen vestlig bakgrunn er mer organisert enn ungdommer med (annen) innvandrerbakgrunn (75 og 73 mot 59 %). Ungdommer i indre bydeler, både østover og vestover, er mindre med i organiserte fritidsaktiviteter enn ytre bydeler (65 og 66 mot 73 og 75 %). Minst av alle med i organiserte fritidsaktiviteter er innvandrerjenter (46 %).

Det er små forskjeller mellom ulike atferdskategorier og organisasjonsdeltagelse, hos jenter er forskjellen ikke engang signifikant. Det betyr at organisasjonslivet som helhet fanger opp mange av de gruppene en fra et sosialpolitisk samfunnsperspektiv trolig måtte ønske (Bakken 1998: 237). Å fremstille organisasjonssamfunnet som enhetlig blir derimot unyansert og feil (Bakken 1998: 238), da innholdet i organisasjonene varierer, og det kan forventes at ulike grupper rekrutteres til ulike organisasjoner. Det bekreftes av Osloundersøkelsen. Motorklubber og fritidsklubber rekrutterer i større grad enn andre organisasjoner lovløse og lite skolemotivert ungdom, mens korps, kor og orkester sammen med speideren er motsatsen. Det er viktig å presisere at fritidsklubber primært består av ungdommer fra "flertallet". 'Idrettslagene har en noe uklar profil' (Bakken 1998: 241). Det kan virke som idretten er så stor at den rekrutterer fra mange forskjellige sosiale lag, og at en enhetlig fremstilling av idretten også blir for unyansert.

Innvandrerungdoms fritid er som for alle andre ungdommer sammensatt (Øia 2000: 95¹⁹), men ut fra aksens hjemmeorientert versus uteorientert fritid finnes det en del mønstre. Man kan si at fritidens organisering påvirker omfanget av asosialitet (Øia 2000: 114), og at integrasjon ser ut til å redusere sjansene for uønsket adferd (ibid: 115). Andre generasjons innvandrerungdommer har et (signifikant) mer uteorientert fritidsmønster enn 1. generasjons innvandrere. Uteorientering betyr at man oppsøker (offentlige) områder med mindre uformell sosial voksenkontroll enn det man har hjemme. Samtidig øker sjansen for asosialitet (uønsket atferd), jo mer man oppholder

---

¹⁹ Øias (2000) rapport bygger på Osloundersøkelsen (se fotnote 21 for metodiske detaljer).

seg borte hjemmefra på fritiden (Øia 2000: 97). Særlig gjelder dette 2. generasjons innvandrerungutter. Innvandrerungdom bruker sentrum – en uformelt dårligere kontrollert fritidsarena med brutt strukturell nærhet (sammenlignet med et nærmiljø) – mer enn norsk ungdom. Særlig gjelder dette 2. generasjons innvandrerungutter. Sjansen for asosiale handlinger øker med bruk av sentrum, særlig på kvelds- og nattestid (Øia 2000: 98-9).

Preferanser

Av oversiktshensyn blir denne delen delt i preferanser for å drive idrett og preferanser for å slutte. Første del presenterer først studier av ungdoms motiver for å trene (Breivik og Vaagbø 1998) og kjønnsrelaterte forskjeller i begrunnelser for å trene på ulike arenaer (Ulseth 2002). Videre presenteres en studie der ungdoms opplevelse av fritidsaktiviteten idrett fokuseres (Säfvenbom 1998), og en beslektet studie av fritidsopplevelse generelt (Lee 1990²⁰). Begge disse har et fenomenologisk perspektiv. Neste del omhandler studier der preferanser for å slutte fokuseres. Her blir det både oppramsende kartleggingsstudier (Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999), en psykologisk vinklet avhandling (Ommundsen 1992) og forsøk på mer sosiologiske forklaringer (Sisjord 1993).

Preferanser for å drive med idrett og fysisk aktivitet

Motivene for å trene, er for 15-19-åringene som følger i prioritert rekkefølge så langt det lar seg gjøre (Breivik og Vaagbø 1998: 31-35): Å ha det gøy/moro (70 % / 80 %²¹) er det desidert viktigste motivet i ungdomsalderen, og er synkende med alder. Opplevelse av sosialt fellesskap (> 50 % for begge) er nest sterkeste motiv blant ungdommene, og er synkende med alder. At man trener for å få fysisk og mentalt overskudd oppgis av ca halvparten av ungdommene (40 % / 50 %), og er forholdsvis stabilt også etter ungdomstid. Noen færre

²⁰ Lees studie er fra en amerikansk kontekst, men er med da den er direkte relevant for å diskutere Säfvenboms studie.

²¹ Jenter er konsekvent benevnt først.

(40 % / 30 %) oppgir avstressing/avkobling som motiv, et motiv som er synkende med alder. Omtrent en fjerdedel av jentene og en tredel av guttene (23 % / 33 %) oppgir at det å få selvtilitt er et treningsmotiv. De fem første og største motivene må sies å være ganske jevnt fordelt mellom kjønnene.

De fire neste motivene skiller kjønnsgruppene (Breivik og Vaagbø 1998: 31-35). Motivet spenning/utfordring (30 % / 50 %) er viktigst for guttene, og synkende med alder. Trening for å holde vekten nede (37 % / 7 %) og på grunn av utseendet er viktigst for jentene (26 % / 10 %), men dataene viser møtende tendens mellom kjønnene med økende alder (viktigere for guttene og mindre viktig for jentene med økende alder). Det er viktigst for guttene å konkurrere eller måle krefter (17 % / 25 %). Generelt er motiver som helseforebygging og oppbygging etter sykdom lite fremtredende i ungdomsalderen.

Ulseth (2002) tar utgangspunkt i faktaopplysninger om færre kvinnemedlemmer i idrettslag og økende antall oppslutning på treningssentre, og undersøker/drøfter begrunnelser for trening for henholdsvis kvinner og menn. I sin teoretiske oppbygging av forventede resultater legger hun vekt på tidligere forskning angående kjønnsforskjeller. Menns orientering mot olympiske idealer (høyere, raskere, sterkere), konkurranse- og prestasjonsmotiver, forklart gjennom psykoanalytiske moralutviklingsteorier av gutters separasjon, selvstendighet, abstraksjon, generalisering, rettferdighet og konkurransementalitet, kombinert med de vestlige kroppsidealer, skaper forventninger om menns treningsvaner og begrunnelser. Kvinners orientering mot estetikk, eleganse, sosiale og kroppslige opplevelser og samarbeidmotiver, forklart psykoanalytisk med identifisering, nærhet, omsorg, konkretisering og kontekstforståelse, kombinert med vestens idealer av kvinnekroppen, gir forventninger om stor kvinnedeltagelse på 'oppstrammende gruppetrening'. I Ulseths (2002) studie scorer begrunnelsene glede, fysisk form og mentalt overskudd høyest, uansett kjønn. For kvinner er mentalt overskudd, utseende og kropp viktigere enn for menn, mens det er motsatt med ytelse og prestasjon. Uventet er sosialt samvær viktigere for menn på senter enn for kvinner (men en lavt scorende begrunnelse uansett). Glede, sosialt samvær, ytelse og prestasjon er viktigere begrunnelser

for treing i idrettslag, enn for trening på senter, mens det er motsatt for utseende og kropp (Ulseth 2002).

Vaage (1999a) fremhever det sosiale ved å slå fast at det er veldig få som trener alene. Selv innen de individuelle idrettene trener man stort sett sammen med noen. Kvinner er mer sosiale enn menn, og for ungdom virker det som jevnaldergruppen er vesentlig, noe som også bekreftes av data som viser at unge så godt som alltid trener sammen.

I sin doktorgrad setter Säfvenbom (1998)²² – gjennom et fenomenologisk (sosialpsykologisk) perspektiv – fokus på fritidens utviklende og pedagogiske potensiale for institusjonsungdom. Som utgangspunkt for dette måler han hva som kjennetegner det ungdommene opplever som meningsfull fritid. Opplevelse av frihet/emansipasjon forklarer 40 % av variasjonen i meningsfull fritidsaktivitet. Sammen med opplevelse av sosial støtte forklarer emansipasjon omtrent 50 % av variasjonen i meningsfull fritidsaktivitet (Säfvenbom 1998: 34). Opplevelse av suksess, mestring, forbedring og selvtillit forklarte i liten grad variasjonen i meningsfull fritidsaktivitet blant institusjonsungdom. De nevnte variabler forklarte *ingen* variasjon hos kontrollgruppen (som er et representativt utvalg ”normale” ungdommer). Ovennevnte resultater gjelder både institusjonsungdom og kontrollgruppa, men de søker til hver sine arenaer for å få denne følelsen. Det kan ha sammenheng med hva som er hverdagsrutinen – og konteksten. Begge grupper mente at selvinvolverende aktiviteter ga mest meningsfull fritidsopplevelse, men det ga sterkest utslag hos institusjonsungdommene. Mens institusjonsungdommene foretrakk ro, ensomhet og kontakt med sosialarbeidere, rapporterte kontrollgruppen om at offentlige arenaer og samvær med jevnaldrende venner ga den beste fritidsopplevelsen.

---

²² Dette er en artikkelbasert avhandling, der første del går ut på å kartlegge meningsfull fritidsopplevelse med Experience Sampling Method (ESM, se neste note) på en gruppe institusjonsungdom med ’normal’ ungdom som kontrollgruppe. Andre del er et Getting Involved Program (GIP) der institusjonsungdom tas med på fysiske aktiviteter i helger og på kveldstid, og inkluderer dybdeintervjuer av deltagerne.

Begge gruppene søker altså fritidsopplevelser som er noe annet enn hverdagslige, instrumentelle og tildels kjedelige rutiner og settinger. Disse funnene kan kanskje være med å forklare hvorfor 'outcome-oriented concepts' som opplevelse av suksess, prestasjon, mestring og forbedring ikke scorer så høyt når ungdommer skal beskrive hva de opplever som meningsfull fritid. Disse faktorene er kanskje overvurderte i noen fritidsaktiviteter (Säfvenbom 1998: 34), som f. eks i enkelte idrettsgrener.

Man var i fysisk aktivitet i over 40 % av de tilfellene som oppleves som meningsfull fritid (gjennom frigjøring og sosial støtte). 'A strong relationship between these two variables [emancipation and social support], predicting meaningful free time activities, was identified in intentional physical activity and sports more often than any other activity across the two groups' (Säfvenbom 1998: 35). Dette gir implikasjoner for hva man kan forvente av Storbyprosjektet hvis det skal tilfredsstillende ungdommers ønsker og behov.

"Getting involved programmet" (GIP) som ble gjennomført, vitner om at ungdom gjennom egne handlinger får tilfredsstillende mange av sine behov. Säfvenbom (1998: 37) vinkler dette i terapeutisk retning med sitt fokus på institusjonsungdom, men det kan tenkes at dataene er av mer allmenn verdi.

Beslektet med Säfvenboms perspektiv finnes et avhandlingsarbeid av Youngkhil Lee (1990; Lee et al 1994),²³ der det blant annet poengteres at fritidsopplevelser er sammensatte, dynamiske og komplekse. Han gjør det til et poeng at de (ferdigdefinerte?) kategoriene som forsøker å forklare fritidsopplevelser må ses i sammenheng med hverandre (Lee 1990: 104, 111), noe som er oversatt av tidligere studier.

---

²³ Som metode brukte Lee (1990) Self-Initiated-Tape-Recording (SITR), der objektene bar med seg en båndopptaker som de snakket inn på idet de utøvde fritidsaktiviteter. Dette er en kvalitativ utvikling av Experience Sampling Method (ESM), der objektene på (elektronisk) signal fra forskeren skal fylle ut medbrakte skjemaer. Se Lee 1990: 146-8 for bakgrunn for begge metodene. Lees utvalg var 16 personer i alderen 23-71 år, samtlige med høyere utdanning, og valgt ut etter kriteriet at en skulle være verbalt oppegående. Han hadde ingen tanker om eller krav til generalisering (Lee 1990: 33-4).

I motsetning til tidligere studier (og Säfvenbom 1998) fremkommer ikke valgfrihet ('freedom of choice') som viktig i Lees resultater. Han mener kulturelle og rasjonelle bedømmelser og formuleringer av fritid i større grad blir lagt til grunn i retrospektive metoder som for eksempel spørreskjemaer og intervjuer (Lee 1990: 113). 'What is clear is the fact that freedom of choice is not leisure experience' konstaterer Lee (1990: 112), og tolker på bakgrunn av andre forskeres vektning av dette, at '...freedom of choice is a conditioning factor that determines leisure experience'. Friheten er altså viktig når aktivitet skal velges, men ikke en vesentlig opplevelse av selve aktiviteten. Om det er riktig å skille disse, kan diskuteres.

To viktige forklaringskategorier for Lees beskrivelse av fritidsopplevelse er avslapping (relaxation) og glede (fun/enjoyment). 'The relaxed mood state' står i kontrast til mange andre forskeres operasjonaliseringer av fritidsopplevelse (Lee 1990: 14). Intens "flow-følelse" er i følge Lee ikke nødvendig for å beskrive fritid. Videre kobles enkelte fritidsaktiviteter, "serious leisure", til krav om disiplin og forpliktelser (Lee 1990: 116). Lee er veldig opptatt av at frihet til å velge ikke nødvendigvis gir gode eller ekte fritidsopplevelser. Han presiserer at hans studie omhandler selve fritidsopplevelsen (som da skal kjennetegnes av avslapping og glede), og ikke valget som fører til denne aktivitetsutøvelsen. Ved å diskutere sammenhengen mellom valg og glede, slår Lee (1990: 115) fast at frihet ikke garanterer glede. Han referer til Samdahls (1998) beskrivelse av opplevelse av "anomic leisure", der rolleforventingene er lave, mens muligheten for "self-expression" likevel er liten. Hvilke sammenhenger det er mellom tidligere opplevelser og de neste valgene, fremkommer ikke hos Lee (1990).

Preferanser for å slutte

Fra man er 15-16 år øker inaktiviteten i befolkningen bemerkelsesverdig (Breivik og Vaagbø 1998: 16), fra 11 % mellom 15 og 19 år til 30 % mellom 20 og 24 år. De viktigste begrunnelsene for å slutte er som følger (Hansen 1999: 9). Aktiviteten er kjedelig/mistet interessen (40-45 %) er den viktigste begrunnelsen for befolkningen generelt. At man slutter på grunn av tidspress i forhold til skole/studier (27-28 %

generelt i befolkningen) er viktigste begrunnelse for aldersgruppen 15-19 år (25-31 %). At man slutter på grunn av skader (13-15 % generelt i befolkningen) er også vanligst blant ungdom (15-19 år). Ønske om mer tid til venner (9-15 %) er også en viktig grunn for å slutte.

Yngvar Ommundsen (1992)²⁴ behandler i sin doktorgrads-avhandling unge (12-16 åringer) unge mannlige fotballspillere i Oslo sine opplevelser av deltagelse i fotball, i et psykologisk perspektiv, og frafall blant disse. Han prøver å foreslå noe praktiske retningslinjer som kan nyttes for å hindre frafall i fremtiden. Opplevelse av ferdighet og til en viss grad fotballspesifikk selvtilit ser ut til å være viktig for gleden. Prestasjonsangst ser ikke ut til å overskygge den totale gleden av fotball.

For unge spillere (12-13 år) der ferdigheter i fotball personlig betyr mye, ser en dysfunksjonell holdning (for eksempel skyld på egne dårlige ferdigheter ved feil) ut til å være en frafallsgenererende faktor. Hvordan unge spillere forklarer sine feil påvirker selvtiliten, og for de som ser alvorlig på fotball kan det altså generere frafall. Yngre (12-13 år) asosiale spillere som også har negativt forhold til jevnaldrende eller reagerer aggressivt, slutter oftere enn andre (men asosialitet alene forklarer ikke frafall i denne aldersgruppen). Eldre (14-16 år) asosiale spillere slutter oftere enn andre, særlig hvis de i tillegg har negativt syn på egne ferdigheter eller har mindre glede av fotball.

Blant yngre spillere (12-13 år) ser det ut som lav sosial aksept og tilhørighet influerer deres forhold til fotball negativt. Lav sosial aksept ser ut til å være mer forklarende for frafall enn egen vurdering av ferdighet. Blant eldre spillere (14-16 år) er dårlig opplevd/egenvurdert fotballferdighet viktigere forklaring for frafall enn lav sosial aksept. Liten glede, som kan komme av dårlige opplevelser og vurderinger av egen ferdighet, er vesentlig for å bestemme seg for å slutte.

---

²⁴ Dette er en artikkelbasert avhandling der 12-16-årige fotballspillere svarte på et strukturert spørreskjema (n = 2643 inkludert jenter, Ommundsen behandler bare gutter i sitt arbeid), samt to intervjuer med primært faste spørsmål (n = 223 inkludert jenter).

Oppsummerende er det klart at begrepet *glede* blir vesentlig for å forstå hvorfor unge mennesker velger å fortsette med idrett. Gleden påvirkes av opplevelser av egne prestasjoner og sosial aksept. Av praktiske implikasjoner vil det derfor være nærliggende å anta at ferdighetsutvikling med påfølgende positive opplevelser samt et inkluderende miljø med høy sosial aksept og sterk gruppefølelse vil fungere best hvis målet for idrettsbevegelsen er å beholde utøvere (Ommundsen 1992: 111).

At noen velger å slutte, mens andre fortsetter, tilskriver Sisjord (1993: 192-3) ulike faktorer. Det ser ut til å være et mønster at de som fortsetter, er med i flere idretter. Frafallerne var sjeldnere med i konkurranser, som kan komme av at de ikke var med lenge nok til at dette ble aktuelt, eller at de ikke ble tatt ut (og at dette igjen har drept motivasjonen). Beste forklaring for å skille deltagere og frafallere, er opplevelser de har hatt i idretten. Både mestringsfølelse og prestasjonsangst (særlig blant jentene), samt det sosiale aspektet forklarer både deltagelse og frafall (Sisjord 1993: 193). De faktorer som inkluderer, er også de som ekskluderer. Idretten passer altså for dem som trives i et sosialt prestasjonsmiljø.

Kjennetegn ved aktivitetstilbudene

Som vi har sett så er det ikke alle som har preferanser som sammenfaller med det drettskonteksten har å tilby av fritidsaktiviteter. Den følgende spørsmålsstilling vil hensiktsmessig ha tre synsvinkler. I første del vil jeg se nærmere på hva som er ”galt” med den eksisterende idretten slik vi kjenner den i idrettsklubbens drakt (Skirstad 2002; Ulseth 2002). Deretter vil jeg se på tidligere evalueringer av alternative idrettstilbud, for å finne ’suksesskriterier’ som kan forventes å måtte være tilstede for å få ikke-aktiv ungdom til å delta i idrett (Søgaard et al 2000; Breivik og Vaagbø 1998; Säfvenbom 1999; Eidheim 1998; Bergen kommune og HIK 2001; Græsdal 2000; Mjaavatn 1997; Christensen 2001). Til slutt vil det presenteres et bidrag der ungdom selv er spurt om hva de vil ha av fritidstilrettelegging (Bakken 1998).

Er noe galt med eksisterende tilbud?

Skirstad (2002: 238) mener det er '... få formelle hindringer for å bli medlem i et idrettslag'. Tross idrettslagets karakteristika som frivillig medlemskap, demokratisk beslutningsstruktur, så er det en barriere for enkelte. At man forventes å jobbe sammen mot felles mål og har interesseforpliktelser overfor andre kan være mindre tiltalende. Skjulte hindringer i kulturen kan også være et problem. Stifting av egne klubber for innvandrere og homofile vitner om at ikke alle føler seg tilpass i eksisterende lag. Skirstad (2002: 249) påpeker i sin beskrivelse av norske idrettslag og deres utfordringer at aktiviteter må tilpasses ulike deler av befolkningen, som ungdom, eldre, kvinner, handicappede, nerder, hip-hoppere og data-freaker. 'Er terskelen lav nok for å delta?' spør Skirstad (2002: 249), og presiserer nødvendigheten av studier av alternativ virksomhet.²⁵

I sin konklusjon gjør Ulseth (2002: 66) noen fornuftige betraktninger om hvorfor idrettslag ikke er så tiltalende for kvinner som for menn, og kanskje ikke for en del ungdommer. Ettersom glede er den viktigste begrunnelsen for trening uansett kjønn og arena, må det være mangel på glede som oppleves av kvinner innen idrettslagene. Selv om det ikke er den viktigste begrunnelsen, kan dette igjen forklares med at menn tydelig skiller seg fra kvinner med treningsbegrunnelsen prestasjon og ytelse. De er dermed de som i størst grad driver idrettslagene og bestemmer aktivitetstilbudene der. Det blir en forsterkende prosess. En kan si at kvinner begrunner trening med rekreasjon, mens menn begrunner det med prestasjon, og kun sistnevnte passer inn i idrettslagskulturen.

Hvilke kjennetegn har alternative aktiviteter som har hatt suksess?

Søgaard og hennes kolleger (2000: 10) mener, ut fra et samfunnsmedisinsk helseperspektiv, at med den kunnskapen vi har

---

²⁵ En nyansering av dette bildet fremkommer om man innser at idrettslagene ikke er homogene. Det er store forskjeller med hensyn til om idrettslagene fokuserer på prestasjon eller sosiale aspekter (Enjolras og Seippel 2001: 21).

om fysisk aktivitets ulike fordeling i samfunnet, må man sette inn tiltak der alle kan nås. De trekker frem myndighetenes ansvar, og skolens rolle understrekes ved å vise til at Norge har blant de laveste antall kroppsøvingstimer i Europa.

I sin diskusjon av frafall, skriver Breivik og Vaagbø (1998: 17) at: 'Dersom en vil redusere overgangen til inaktivitet, må det finnes løsninger som appellerer til aldersgruppen 17 til 20 år'. De sier ikke mer om hva slike løsninger bør inneholde, bare at kreativitet og idédugnader trengs for å skape aktiviteter som appellerer til ungdom. Nye tilbud er nødvendigvis ikke løsningen, men '... en mer bevisst kanalisering av ungdommen inn i de voksne treningsoppleggene som allerede finnes' (ibid). Samarbeid mellom ulike aktører på idrettsmarkedet dras frem som mulig løsning.

Med bakgrunn i kunnskap om at mange barn og unge i Norge deltar i idrett, og at mange slutter i ungdomsskole- og videregående skolealder, samt at det i ungdomstiden nesten ikke skjer rekruttering til idretten, mener Säfvenbom (1999) at idretten må tenke nytt. Skal man få flere ungdommer inn i idretten, må vi finne ut hva ungdom ønsker å gjøre på sin fritid. I en hverdag der skolen opptar opp til 10-11 timer daglig, med en rasjonalitet bygd på målstyring, instrumentalitet og langsiktighet, og der sikkerheten ved feiling er svak, kan man forvente at ungdomsindividet søker noe annet i sin fritid.

Eidheim (1998: 29-30) mener lav institusjonalisering er et suksesskriterium for Storbyprosjektet, hvis det skal passe de ungdommenes behov som ikke er med i annen idrett. Med lav institusjonaliseringsgrad, som underforstås å være vesensforskjellige kjennetegn i forhold til ordinær organisert idrett, menes at tilbudet må være billig/gratis, det må ikke være krav til spesielle ferdigheter eller utstyr, man må kunne være med når man vil og det må være uten moralske forventninger eller forpliktelser (som dagnadsarbeid). Det kan altså se ut som idrettslagets egenart er en barriere for deltagelse.

Bergens prosjektrapport for 2001 påpeker flere suksesskriterier for åpen hall (som ligner på aspektene som Eidheim 1998 mener er vesentlige for at Storbyprosjektet skal lykkes). De trekker frem valgfrihet med hensyn til aktivitet, at man kan komme og gå når

man vil og at tilbudet er gratis er viktige suksesskriterier (Bergen kommune og HIK 2002: 15).

Græsdal (2000)²⁶ har lignende funn i sin evaluering av ungdoms opplevelse åpen hall konseptet under FUNI-prosjektet. Hun finner at det oppleves som et lavterskeltilbud, gjennom at det ikke stilles krav til ferdigheter, prestasjoner eller oppmøte, det drives med nye og lite utbredte idretter, det krever ikke så mye tid og det er gratis. I tillegg opplever ungdommene stor grad av egen- eller medbestemmelse. Mange av ungdommene ser på åpen hall som et sosialt samlingssted, og bare i liten grad som en treningsarena. Begreper som variasjon, mangfold og valgfrihet brukes for å beskrive opplevelsene av åpen hall. Mange setter det opp mot organisert idrett, da mange hadde vært aktive i organisert idrett tidligere, og ser det som en naturlig referanseramme. Græsdal oppsummerer jenters erfaringer som følger: 'I utgangspunktet kan det se ut som åpen hall i større grad enn den organiserte idretten, er tilpasset jenters ønsker og behov for idrettsdeltagelse. Til tross for dette, er jentene i mindretall på flere av åpen hall tiltakene' (Græsdal 2000: 98; jfr Eidheim 1998).

Per Egil Mjaavatn (1997) ved Norsk senter for barneforskning tar for seg forskjellene mellom lek og idrett.²⁷ Mens idretten er ensidig, er leiken mangfoldig. Mens idretten er kjønns-, alders- og prestasjonssegregert, er leiken ofte alders- og kjønnsblandet på tvers av prestasjonsnivå. Mens idretten oftest er voksenstyrt, er leiken oftest barnestyrt. Idretten er regelrigid, mens leiken har fleksible regler. Idretten følger prinsippet om utsatt belønning, mens i leiken er belønningen her og nå. Idretten er knyttet til tid og sted, leiken utføres her og nå. Idretten krever ofte transport (til det rette sted til rett tid), mens leiken skjer i nærmiljøet. Idretten koster penger, leiken er gratis. Kan noen av de kjennetegnene ved idrett som her ramses opp, skremme noen bort? Kan Storbyprosjektet være en lektilpassning?

---

²⁶ Dette er et hovedfagsarbeid ved NIH, som inngår som en del av evalueringen av FUNI totalt, og som bygger på kvalitative intervjuer med ungdom som deltar i åpen hall ulike steder i landet.

Se Loland (2002) og hans bruk av Huizinga (1938/1950). Både Loland (2002) og Christensen (2001) bruker Huizingas distinksjon til idrett, for å forklare og fremheve leken. Er det lek ungdommen vil ha?

I forhold til idrett vektlegger brettkjørerne selv at snowboard er mer spennende, med kulere stil og mer komplekse bevegelsesmønstre, 'og ikke minst: snowboard var lek, mens ski var idrett' (Christensen 2001: 77). Denne distinksjonen ble presisert av informantene ved å dra frem Dæhlies blodslit, topptunge organisasjoner og autoritære treningsregimer (ibid), og er et vesenspoeng hos forskeren (Christensen 2001: 279-80). Snowboard er lek, og lek er frihet uttrykt i handling (Christensen 2001: 60-1).

En av informantene til Christensen (2001) mener at snowboarderne 'søker noe som ligger i oss instinktivt, men som ikke finnes i dagens samfunn'. Gjennom utøvelse av instinktet har de funnet hverandre i en egen subkultur. 'Men dette lykkelige univers er under press' (Christensen 2001: 73) av konkurransefokusering, organisering, rekruttering og mediefremstillinger. Snowboarderne vil ikke organiseres 'i hjel', og en av informantene til Christensen (2001: 81) beskriver campen som et ... anarki, men det fungerer'. Christensen (ibid) mener det fungerer så godt fordi ungdommene er der de vil være, på et sted preget av ferie, opplevelse og avkobling, og med de beste muligheter for å være sammen med venner og likesinnede.

Med leken som utgangspunkt, og en bevisst barnslighet som opposisjon til samfunnet, dannes en kulturell grense. Tanker om at lekende danner fellesskap som trekker kulturgrense rundt seg, har røtter i alle fall tilbake til Huizinga (1938: 13 i Christensen 2001: 284).

Hva ønsker ungdommen selv?

Oslo- undersøkelsen viser at Oslo-ungdom ofte er verdikonforme med det norske samfunn, noe som Bakken (1998: 248) tolker som et opprør mot foreldregenerasjonen (68-erne). I verdikonformiteten er det dog forskjeller mellom ulike kategorier ungdom (Bakken 1998: 249). Når det gjelder tiltak som ungdom ønsker iverksatt, er så godt som alle opptatt av at det kommer flere ungdomstilbud i nærmiljøet. Jenter, og særlig innvandrerjenter, vurderer det som viktig eller svært viktig at flere tiltak iverksettes i deres nærmiljø, noe som indikerer at disse gruppene er de som føler seg minst komfortable med de tilbud som allerede finnes.

Ungdommen samles spesielt om to typer tiltak som ønskes utbygget. Det ene er bedre rammebetingelser for å drive idrett (haller, svømmehaller og løkker). Det er overvekt av gutter blant de som ønsker dette. Det andre er tiltak som kan bidra til tilrettelegging for uformell aktivitet blant ungdom, som ungdomsdiskotek, kafé for ungdom og steder ungdommene selv kan drive. Det er nødvendigvis ikke noen motsetninger mellom disse to hovedleirene, holdningen er 'ja takk, begge deler' (Bakken 1998: 245 (etter Ole Brumm)).

Ser man på de definerte atferdskategoriene er ønskene forskjellige. De med uønsket atferd ønsker i større grad tiltak preget av økt egenaktivisering og mindre voksenstyring (Bakken 1998: 259). Det er også sammenheng med alder (økende) og ønske om å unngå arenaer med sterk voksenstyring. De lovlidige ønsker i større grad idrettstilbud, organisert leksehjelp, natteravner etc. Det er overvekt av jenter som ønsker disse tilbudene. I tillegg er jentene så godt som alene om å ønske bedre helsestasjonstilbud.

Oppsummering empiri

Den gjennomgåtte litteraturen kan tredeles, og vil her behandles innen samme struktur, selv om det selvsagt er et poeng å se sammenhengen mellom delene, noe som vil gjøres ytterligere forsøk på senere, der min bruk av den gjennomgåtte kunnskap vil fokuseres.

Mønstre og utviklingstrekk

Det er på det rene at idrett og fysisk aktivitet er store og viktige fritidssysler for veldig mange ungdom i Norge. Det betyr derimot ikke at idrett og ungdom kan behandles som et enhetlig fenomen. Generelt viser gjennomgåtte litteratur at sosial stratifisering med hensyn til fritidsaktiviteter generelt (Thrane 2001), idrett spesielt (Søgaard et al 2000; Breivik og Vaagbø 1998; Ulseth 2002), ungdom spesielt (Skogen 1999; Wold 1989), og kombinasjonen idrett og ungdom i særdeleshet (Sisjord 1993; Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999; Kurtze et al 2001), følger mønstre bygd på sosiologiske variabler som kjønn, alder og sosial klasse. Dette skjer i Norge i dag, selv om enkelte

hevder at det er snakk om full likestilling for eksempel mellom kjønn (Vaage 1999b), og at modernitetsteoretikere predikerer frihet og sosioøkonomiske beskrankninger.

Forskjellene forklares med ulik sosialisering til fritid generelt og idrett spesielt (Thrane 2001; Sisjord 1993; Engström 1986), og at fritids- og idrettsaktiviteter må ses som deler av større kulturelle pakker (Skogen 1999; Sisjord 1993) eller livsstiler (Wold 1989). Uavhengig av begrepsapparat og fagtilhørighet er det på det rene at ungdom i årene like før og under videregående skolealder i stor grad velger å slutte med idrett, hvis de i det hele tatt har begynt (Sisjord 1993; Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999; Kurtze et al 2001). Også når vi ser på hvem som velger å slutte med idrett, finnes det sosiologiske mønstre. Det kan virke som om det er en sammenheng mellom den abstraksjonsorienterte kulturen (etter Skogen 1999) og idrettsdeltagelse (Sisjord 1993). Sagt på en annen måte, det virker som arbeiderklasseungdom og innvandrere (to variabler som ofte samvarierer?) er de som i minst grad deltar i organisert idrett i ungdomsalderen. Årsakene til dette belyses i fortsettelsen.

Preferanser

Selv om litteratur angående begrunnelser og opplevelser behandles under ett, vil jeg her gi en kort gjennomgang av begrepsforståelsene. Behov assosieres med menneskers følelse av nødvendigheter for overlevelse. Et ønske er ofte et uttrykt behov, men det ligger ikke alltid et reelt behov bak et ønske (for filosofiinteresserte kan man diskutere hvem som bestemmer om et behov er reelt). Et motiv er vanlig å forstå som en beveggrunn, noe som ligger til grunn for valget man tok for å gjøre akkurat aktivitet X til akkurat tidspunkt Y. Behov, ønske, motiv - eller motivasjon – ligger før aktiviteten i tid. Slik motiv brukes i kartleggingsundersøkelser for fritidsaktiviteter som idrett (for eksempel av Breivik og Vaagbø 1998), snakker vi om en i ettertid – i alle fall teoretisk mulighet for - gjennomtenkt begrunnelse for valget.²⁸ I

²⁸ Lee (1990) kritiserer denne type studier nettopp fordi man i ettertid kan formulere sine valg mer kulturelt og rasjonelt ”korrekt”. Thrane (2001: 121) mener det er et problem med preferanser at de som regel ikke måles, men heller beskrives på grunnlag av senere handlinger. Forklaringene blir således sirkulære.

tillegg kommer begrepene preferanse og smak (etter Bourdieu). Thrane (2001: 17) mener preferanse er en sekkebetegnelse²⁹ for alle de ulike forholdene (minus barriere og tilbud) som kan virke formende på fritidens differensiering, og som kan begrunne de ulike valg. Opplevelse, slik det rapporteres i Lee (1990) og Säfvenbom (1998) sine studier, refererer til umiddelbare erfaringer som gjøres under utøvelse av fritidsaktivitet.

For å oppsummere: det er på det rene at **glede** er en vesentlig begrunnelse for idrettsdeltagelse (Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999; Ulseth 2002; Ommundsen 1992) og opplevelse av fritidsaktiviteter (Lee 1990). Hva glede er, og i hvilke forbindelse glede oppleves, kan trolig variere. Det er et upresist ord, som etter min mening kan dekke mange av de andre svaralternativene i spørreundersøkelser, som sosial aksept og mestringsfølelse (Ommundsen 1992). Det **sosiale** aspektet kommer frem som viktig i studier av meningsfull fritid (Säfvenbom 1998) og som motiv for trening (Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999), og påvirker gleden som er vesentlig for deltagelse (og mangel på glede som er vesentlig for å velge å slutte) (Ommundsen 1992). Som treningsmotiv fremkommer også **fysisk og mentalt overskudd** ganske unisont (Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999; Ulseth 2002). For jentene er **vekt, utseende og kropp** viktige motiver eller treningsbegrunnelser som forskerne vurderes ganske likt (Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999; Ulseth 2002).

Mens Säfvenbom (1998) presiserer at opplevelse av **prestasjon, mestring, suksess og selvtillit** ikke er gode forklaringsvariabler for meningsfull fritid, finner MMI undersøkelsene (Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999) og Ulseth (2002) at dette er et motiv for trening, særlig for gutter i idrettslag. Sisjords (1993) bidrag kan være med å forklare denne tilsynelatende uenigheten. Säfvenboms studie fokuserte på fritid generelt (ikke spesifikt av idrettsdeltagere) mens MMI-undersøkelsene spurte deltagere om hvorfor de trente. Det kan

---

²⁹ I denne sekken fines begreper som motivasjon, holdning, verdier, adferdsintensjon, behov og målsettinger (Thrane 2001). Begrepene ønske og begrunnelse vil etter min mening også falle inn her, og preferanse vil dermed dekke begrunnelse i det videre.

hende at de samme motivene som er 'ja-begrunnelser' for deltagere, er 'nei-begrunnelser' for frafallere og uorganiserte (jfr Sisjord 1993). MMI-undersøkelsene (Breivik og Vaagbø 1998; Hansen 1999) finner at **avkobling** er et viktig motiv for å trene – noe som kanskje kan sammenstilles, i alle fall sammenlignes med – Lees (1990) **avslapping**. Avkobling kan assosieres med **frihet**, som både Säfenbom (1998) og Chistensen (2001) fremhever, men som bestrides av Lee (1990).

Kjennetegn ved aktivitetstilbudene

Tar man for seg den studien som finnes av Storbyprosjektet (Eidheim 1998³⁰; Bergen kommune og HIK 2002) og det beslektede FUNI-prosjektet (Græsdal 2000), samt snowboardstudien til Christensen (2001) finnes en del fellestrekk.

At tilbudet er **gratis** og at det er **fleksibel oppmøtetid** regnes som vesentlig suksesskriterium i Storbyprosjektet (Eidheim 1998; Bergen kommune og HIK 2002) og i Åpen hall i FUNI (Græsdal 2000). **Valgfri aktivitet** regnes som viktig i både Storbyprosjektet og i FUNI (Græsdal 2000; Bergen kommune og HIK 2002). Videre finner man i Storbyprosjektet at **lite eller ingen krav til utstyr** og **få eller ingen krav til forpliktelser** (som dugnad) er vesentlig (Eidheim 1998), mens **selv- eller medbestemmelse** regnes som vesentlig i FUNI (Græsdal 2000).

Eidheim (1998) sin institusjonaliseringsgradformulering og Bergensrapportens (Bergen kommune og HIK 2002) suksesskriterier henger igjen sammen med det Säfvenbom (1998) kaller emansipasjon. Disse fakta kan sammenholdes mot Christensens (2001) funn der det slås fast at de ungdommene han studerte ville **ikke** underlegges **organisering**, **ikke** være del av et **treningsregime**, men kun **leke**. Kan teorien om lek være med å gi innspill til hvilke spørsmål som må stilles i spørreskjemaet?

³⁰ Det presiseres at Eidheims studie ikke har data fra grasrota. Dette er antagelser hun har opparbeidet gjennom å ha dannet seg inntrykk ved å besøke aktiviteter og arrangementer. Likevel kan de, sammenstilt med andre studier, gi bidrag til min forståelse av særegenheter ved alternative idrettstilbud.

Diskusjon og egne valg

Idretts sosiologiske studier påviser og beskriver mønstre basert på klassiske variabler som kjønn og klasse. Studiene omhandler primært deltagelse i tradisjonell idrett, slik vi kjenner den organisert gjennom NIF og dets undernivåer. Materialet forteller at det skjer en nedgang i aktivitetsnivået i slutten tenårene. Alle er dog ikke enige i denne tolkningen. Ingebrigtsen (1995) mener, på grunn av ensrettingen og spesialiseringen som skjer innen den organiserte idretten i ungdomsårene, mister mye av den dobbeltrapporteringen som ligger til grunn for den tilsynelatende enorme deltagelsen i tidligere barne- og ungdomsåer. Derfor vil han ikke nødvendigvis karakterisere utviklingen i ungdomstiden som nedgang, men endring i aktivitetsmønstre. Ekeland med kolleger (1999) gir i sin oversikt et bilde av ungdoms fysiske aktivitet og form de siste 50 år, og kommer frem til at det skjer en generell nedgang i fysisk aktivitet og at spriket mellom de spreke og ikke spreke er større enn noen gang. De i dette notatet presenterte studier bygger (i all hovedsak) på individdata (og ikke medlemsrapporter), og viser en nedgang av aktivitet i ungdomstiden.

Nyere studier fokuserer i tillegg på moderne settinger, arenaer eller institusjoner som treningssentre, der det også identifiseres mønstre basert på sosiologiske variabler. Eksisterende treningstilbud, både tradisjonelle idrettslag og moderne sentere, tilfredsstillers altså enkelte grupper behov for fysisk aktivitet. Man vet samtidig at det er noen som ikke finner seg til rette i noen av disse settingene, og at andelen slike øker utover i ungdomsalderen (i alle fall med hensyn til idrettslag). Det blir i foreliggende studie, der forskningsobjektet er treningstilbud som bevisst ønsker å svare på moderne ungdommers behov (ungdommer som i utgangspunktet ikke trener og dermed må klassifiseres som frafallere eller aldri aktive) gjennom såkalte lavterskeltilbud, interessant å se om grupper med andre sosiologiske kjennetegn (enn de som trener i idrettslag) deltar.

Hvis det ikke er mulig å identifisere sosiologiske mønstre blant deltagere innen Storbyprosjektets idrettstilbud, kan man kanskje snakke om *individualisering*. I så fall blir operasjonaliseringen av

individualisering en negasjon, ved at det *ikke* kan identifiseres mønstre. Det er nettopp som mangel på tradisjon og kulturelle mønstre basert på kulturell reproduksjon, at individualisering beskrives i litteraturen. Annen operasjonalisering av begrepet er vanskelig, men kanskje nødvendig. Den nevnte forståelsen representerer en misforstått tolkning av individualisering, som mangel på samfunnsprosesser. Det som derimot kjennetegner dagens samfunn, er mylderet av prosesser, og den enorme valgmuligheten vi må forholde oss til. Vi har flere prosesser å forholde oss til, og må ta flere valg, hurtigere. Individualisering fører ikke nødvendigvis til mangel på mønstre, men på bakgrunn av en viss løsrivelse fra tidligere mønstre, gjøres nye valg som når de betraktes i større sammenhenger, resulterer i identifisering av nye mønstre.

Ved å identifisere hvem som deltar i hvilke aktiviteter skal en avdekke om andre sosiale grupper (enn de som deltar i idrettslag) benytter seg av den type idrettstilbud som Storbyprosjektet representerer. En vil da kunne teste hypotesen om at slike tilbud bringer oss nærmere idealet om idrett for alle, og om ungdommene som velger disse løsningene er mer fristilte eller individualiserte enn annen idrettsungdom.

Som teoridelen antyder, finnes det et ønske om å forklare og forstå ungdoms idrettsdeltagelse og preferanser, ikke bare beskrive mønstre innen deltagelse. For å forklare ungdoms deltagelse i idrett og fysisk aktivitet, tror jeg mange momenter må ses i sammenheng, for eksempel tidspress mellom skole, venner og idrett. At noen oppgir *kjedelig* som begrunnelse for å slutte med idrett, må ses i sammenheng med det økende tilbudet andre fritidsinteresser som gjerne åpner seg i videregående skolealder kombinert med økte krav til resultater på skolen. At organiserte og institusjonaliserte aktiviteter kan oppfattes som kjedelige, er ikke vanskelig å forstå når hverdagen består av en gjennomstrukturert institusjon kalt skole.

Man kan spekulere i om de som allerede har indre preferanser for idrettsdeltagelse, altså de som i utgangspunktet ønsker å drive med idrett og fysisk aktivitet, allerede gjør det. Det vil således være nytteløst å satse på å aktivisere flere, slik man gjennom Storbyprosjektet forsøker. Det ser imidlertid ut som det finnes noen som ønsker å drive

idrett eller fysisk aktivitet, men som ikke gjør det per i dag (Strandbu og Bjerkeset 1998). Det betyr at tilbudet, slik de oppfatter det, ikke er til stede. Forholdet mellom ønske/behov og idrettskontekstens kjennetegn/tilbud er altså fundamentalt (jfr Säfvenbom 1999; 2000a; jfr Bakken 1998). At mange velger bort idretten i denne alderen, trenger ikke å bety at de ikke vil være i aktivitet. Men de vil kanskje i større grad være det på egne premisser enn det de fleste idrettskontekster gir mulighet for i dag.

I forbindelse med ovennevnte er en diskusjon om frihet interessant. **Frihet** er et nøkkelord hos mange fritidsforskere, og fremkommer i ovennevnte litteratur særlig i Christensens (2001) studie av snowboard og hos Säfvenboms (1998) studie av idrett i et fritidsperspektiv. I følge den amerikanske fritidsforskeren Diane Samdahl (1988) er ekte fritid de situasjoner der en både opplever frihet *fra* de dagligdagse rolleforventinger en stort sett alltid er påkrevd å bekle, og frihet *til* å velge og uttrykke seg selv ('self-expression'). Hvilke situasjoner dette er, avhenger av den enkeltes rammebetingelser, muligheter og livssituasjon. Mens frihet eller emansipasjon hos Säfvenbom viser seg å være den variabelen som i sterkeste grad forklarer meningsfull fritidsopplevelse, presiserer Lee (1990) at valgfrihet ('freedom of choice') ikke er med å beskrive eller forklare fritidsopplevelse. Begge benytter seg av det vi kan kalle umiddelbar erfaringsrapportering av fritid, men det kan hende at vesensforskjellen det tross alt er på kvantitative og kvalitative metoder forklarer de forskjeller som finnes mellom deres resultater. Lee (1990) mener opplevelse er noe umiddelbart, og valgfrihet hører fortiden til når de faktiske fritidsopplevelser beskrives. På bakgrunn av ovennevnte, og sosial-psykologisk kritikk av retrospektive metoders (retrospektivitet i snever forstand, inkludert intervjuer og spørreskjemaer om aktivitet forrige uke eller for få minutter siden) måling av opplevelser, ved å rasjonalisere og kulturelt tilpasse begrepsbruken (Lee 1990: 146-8), vil jeg skille mellom opplevelse og begrunnelse. Det kommer derimot dårlig frem (hos Lee og Säfvenbom) hvilken sammenheng det er mellom opplevelse og begrunnelse. Man skulle jo tro at gode og dårlige opplevelser påvirket valgene som skjer før situasjoner der en kan forvente den gode eller dårlige opplevelsen igjen.

Det finnes også likheter mellom disse undersøkelsene, som er vesentlige. Lee finner overraskende ikke flowfølelse, den optimale opplevelsen slik den beskrives av Csikszentmihalyi (1992), som viktig kategori for å beskrive fritid. Säfvenbom finner *ikke* mestrings-, prestasjons- eller selvtilitsopplevelser som viktige for å beskrive meningsfull fritid. Kanskje tilhører alle disse kategoriene det Lee kaller 'serious leisure', som for eksempel den tradisjonelle idrettskonteksten kan oppleves som, ettersom disiplin og forpliktelser er kjennetegn her. Mestrings- og prestasjonsmotivet kjenner vi som typiske idrettsargumenter. Det er beskrivelser av fritid som ikke nødvendigvis står i den ordinære idrettens tegn, som fremkommer når ungdom skal beskrive sine positive fritidsopplevelser, og sine motiver eller begrunnelser for å delta i idrett.

Om det ikke kan oppnås konsensus om frihet, i en dypere filosofisk mening, som vesentlig for fritidsutøvelse, kan en kanskje mer pragmatisk forståelse av begrepet ligge til grunn for hvorfor alternative idrettstilbud blir suksess eller ikke. Mange av de kjennetegn som fremkommer som suksesskriterier for alternative tilbud, må kunne sies å handle om *frihet* i forståelsen *fleksibilitet*.³¹ Det er snakk om frihet med hensyn til oppmøtetid og -plikt, krav til utstyr og ferdigheter etc. Grad av opplevd voksenkontroll er et kjernepunkt med hensyn til ungdoms ønsker for fritidsaktiviteter (Bakken 1998: 263), noe som også er påvist i tidligere studier av ungdom og alternative idrettstilbud (Græsdal 2001). En vet at rekruttering til vanlig idrett oppleves som vanskeligere og vanskeligere utover ungdomsalderen (Sisjord 1993). Ungdomsindividet vil nok ikke ha enten idrett eller noe annet, de vil ha både og, idrett og alt annet. Derfor må ikke idretten legge bindinger på all deres bruk av tid, penger og sosiale ferdigheter. Det må være preget av fleksibilitet og tilgjengelighet, som de fleste andre fritids- og fornøyelsestilbud er.

³¹ Fleksibilitet knyttes innen for eksempel utdanning/skole og teknologi, sammen med begrepet interaktivitet (Haugsbakk 2002). Interaktivitet er det nye in-ordet, og det forventes at læringssituasjoner og programvarer skal være interaktive. Kanskje kan dette perspektivet overføres til alternative idrettstilbud, der medbestemmelse kan være å foretrekke fremfor en trener (jfr lærer) som monologisk forklarer utøverne (elevene) hvordan deres verden skal se ut.

Tar man utgangspunkt i bakgrunnen for Storbyprosjektet slik den fremstilles i Idrømmeldingen (St.m.nr.41 1991-1992), og sammenstiller med empiri fra de to største byene i Norge (Øia 2000; Bakken 1998; Hegna og Vestel 1997) er det, både fra et statlig sosialpolitisk ståsted og for mange av storbyungdommene selv, viktig å etablere tiltak i nærmiljøene som de unge føler så attraktive at de ønsker å benytte seg av disse fremfor å for eksempel benytte sentrumsområdene som sin fritidsarena. Ungdoms indre motivasjon (å drive fysisk aktivitet fordi det er tiltalende der og da) og statens rasjonelle argumentasjon trenger altså ikke å være gjensidig utelukkende mekanismer. Det er denne tanken som er grunnlaget for den utformingen som Storbyprosjektet har fått i Oslo og Bergen. I Bergen kaller de prosjektet sitt Nærmiljøprosjektet idrett i Bergen (NiB; Bergen kommune og HIK 2002). Både i Oslo og Bergen er ønsket at Storbyprosjektet skal slå rot i bydeler og lokale klubber. Ser man på ungdoms uttalte ønsker, som i stor grad kan sammenfattes med nærmiljø, egenaktivisering og tilrettelegging for idrett, skulle Storbyprosjektet i teorien matche det. Den nevnte fleksibiliteten vil i prinsippet kunne vann ut de systematiske forskjellene som finnes innen idrettsdeltagelse.

Det som hittil ikke fremkommer av denne diskusjonen basert på tidligere empiriske studier, er sammenhengen mellom hvem som gjør hva og hvorfor de forskjellige sosiale gruppene driver med de forskjellige aktivitetene. Hvem ønsker hva, og hvilke kjennetegn ved aktivitetene kan gi dem det de ønsker. Er det kjennetegn ved Storbyprosjektaktiviteter som matcher preferansene til de som ikke deltar i andre idrettsaktiviteter?

Det er grunn til å tro at idrettslige aktivitetstiltak som er lagt opp for å gi folk muligheter på egne premisser, med egne beslutninger og i interaksjon med venner, har bedre forutseninger for positive opplevelser enn et prestasjonsorientert klima (jfr Säfvenbom 1998; Sisjord 1993). Studier bør ta sikte på å, i tillegg til beskrive eventuelle systematiske forskjeller innen idrettsdeltagelse, å identifisere eventuelle systematiske forskjeller med hensyn til preferanser for idrettsdeltagelse. Får ulike sosiale grupper tilfredstilt sine behov gjennom ulike idrettskontekster/-tilbud? Hvordan er det med ungdom i videregående skolealder, deres frafall og lignende.

Relevant for videre forskning om ungdom og idrett er å identifisere følgende dimensjoner eller variabler, og ikke minst forholdet mellom dem:

- Hvem: sosiologiske variabler som kjønn og klasse (basert på foreldres utdanning, yrke og inntenkt, samt eget linjevalg på videregående skole og planer om utdanningsnivå, eventuelt noen indikatorer på kulturell kapital (for å kunne se om denne typen fysisk aktivitet inngår i bestemte 'kulturelle pakker' (jfr Sisjord 1993; Skogen 1999), eller er tegn på individualisering).
- Hvorfor: for eksempel ved hjelp av et batteri med utsagn der betydningen skal graderes (for eksempel 1-5 der 1 = ingen betydning og 5 = meget vesentlig for deltagelse). Utsagnene er forenklinger eller folkeligjøring av preferansene som er oppsummert ovenfor.
- Hva: i tillegg til spørsmål om kjennskap til og deltagelse i (for den enkelte respondent) lokale aktiviteter under Storbyprosjektet, vil det kunne utvikles et batteri med utsagn som skal fange opp eventuell betydning av lav institusjonalisering eller høy fleksibilitet, basert på oppsummeringen ovenfor.

Referanser

- Almås, R (1996): *From the society of duty to the market place of opportunity: three generations of Norwegians write their youth*, Trondheim: Senter for bygdeforskning.
- Anderssen, N (1995): *Physical activity of young people in a public health perspective: stability, change and social influence*, doktorgradsavhandling, Bergen: Universitetet i Bergen.
- Bakken, A (1998): *Ungdomstid i storbyen*, NOVA rapport 7/98, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Baumann, Z (1998): *Globaliseringen og dens menneskelige konsekvenser*, Oslo: Vidarforlaget.
- Beck, U (1992): *The risk society: towards a new modernity*, London: Sage.
- Beck, U (1994): The Reinvention of politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization, I Beck, U & Giddens, A & Lash, S: *Reflexive Modernization*, Cambridge: Polity Press.
- Beck, U (1997): *Risiko og frihet*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Bergen kommune og Hordaland idrettskrets (2002): *Rapport 2001, Nærmiljøprosjektet idrett i Bergen*.
- Bourdieu, P (1984): *Distinction. A social critique of the judgement of taste*, (S.I.): Routledge and Kegan Paul.
- Breivik, G & Vaagbå, O (1998): *Utviklingen i fysisk aktivitet i den norske befolkning 1985-1997*, Oslo: Norges idrettsforbund og olympiske komite.
- Coakley, J. J: Socialization and youth sports, i: Rees, C. R & Miracle, A. W (red): *Sport and social theory*, Illinois: Human kinetics publishers.
- Christensen, O (2001): *Absolutt snowboard: studier i sidelengs ungdomskulturer*, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Craib, I (1998): *Experiencing identity*, London: Sage.
- Csikszentmihalyi, M (1992): *Flow. Den optimale opplevelsens psykologi*, (svensk utgave), Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Eidheim, F (1993): *Hva har skjedd i Brummundal*, NIBR-rapport 1993: 20, Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Eidheim, F (1998): *Aktivitet eller idrett? En evaluering av Kulturdepartementets Storbyprosjekt til idrettsformål*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.

- Ekeland, E; Halland, B; Refsnes, K A; Skrøppa, A G; Volldal, B; Øines, L; Hagen, K B (1999): Er barn og unge mindre fysisk aktive i dag enn tidligere?, *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 119 (16): 2558-2562.
- Elster, J (1998): A plea for mechanisms, i Hedström, P & Swedberg, R (red): *Social Mechanisms*, New York: Cambridge university Press.
- Engström, L.-M (1986): The process of socialization into keep-fit activities, *Scandinavian Journal of Sports Science* 8 (3): 89-97.
- Enjolras, E & Seippel, Ø (2001): *Norske idrettslag 2000: struktur, økonomi og frivillig innsats*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Enjolras, B (2000): *Individualisation and civil society in late modernity*, Report 7: 2000, Oslo: Institute for Social Research.
- Enjolras, B (2002): Senmodernitet, identitetsdannelse og idrettens kommersialisering, i Seippel (red): *Idrettens bevegelser. Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*, Oslo: Novus.
- Featherstone, M (2000): i Busto, E & Lobo, G (eds): *Lazer numa sociedade globalizada = Leisure in a globalized society*, Sao Paulo: SESC/WLRA.
- Fornäs, J (1994): Forord i: Ziehe, T: *Kulturanalyser. Ungdom - utbildning - modernitet*, Brutus Östlings Bo.
- Furlong, A. & Cartmel, F (1997): *Young people and social change*, Buckingham: Open University Press.
- Giddens, A (1997): *Modernitetens konsekvenser*, Oslo: Pax forlag.
- Giddens, A (1991): *Modernity and self-identity. Self and society in late modern age*, Cambridge: Polity Press.
- Græsdal, L (2000): *Åpen hall – en alternativ form for ungdomsidrett*, hovedfagsoppgave, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Gullestad, M (1996): *Hverdagsfilosofier*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, E. B (1999): *Ung og aktiv*, Oslo: Norges idrettsforbund og olympiske komite.
- Haugsbakk, G (2002): Møtet med ny teknologi – om læringsperspektiver og utdanningspolitikk, i Fritze, Y & Haugsbakk, G & Rønning, R: *Fleksibilitet som utfordring – noen erfaringer og refleksjoner*, Tromsø: Sentralorganet for fleksibel læring i høgre utdanning.
- Hedström, P & Swedberg, R (1998) (red): *Social Mechanisms*, New York: Cambridge University Press.

- Hegna, K & Vestel, V (1997): *Med ungdom i sentrum – om trivsel, rusmidler og sentrumsbruk blant ungdom i Bergen*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Huizinga, J (1938/1950): *Homo ludens – A Study of the Play Element in Culture*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Ingebrigtsen, J. E (1995): Barne- og ungdomsidrett: et studium i gruppeprosesser, i Patriksson, G & Sletta, O & Tofte, B: *Pedagogikk, idrett og samfunn i et internasjonalt perspektiv: festskrift til Svein Stensaasen*, Kristiansand : Høyskoleforlaget.
- Isachsen, T. & Øia, T. & Vestel, V. & Hegg, K (1999): *Ungdomstiltak i større bysamfunn – En evaluering*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Jerdal, E (1998): Vitenskapsteoretisk blick på Giddens og Bourdieu, i: Fürst, E. L & Nilsen, Ø: *Modernitet-refleksjoner og idébrytninger*, Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Jørgensen, G (1994): *To ungdomskulturer. Om vedlikehold av sosiale og kulturelle ulikheter i Bygdeby*, Sogndal: Vestlandsforskning.
- Kurtze, N & Gundersen, K. T & Nystad, W (2001): „*Svett og andpusten, jeg?*“, Verdal/Oslo: statens institutt for folkehelse.
- Lasch, C (1979/1991): *Culture of Narcissism*, (1991-utgaven med nytt etterord), New York/London: Norton.
- Lash, S (1994): Reflexivity and its Doubles: Structure, Aesthetics, Community, in Beck, U & Giddens, A & Lash, S: *Reflexive modernization*, Cambridge: Polity press.
- Lash, S & Urry, J (1994): *Economies of Signs and Spaces*, London: Sage.
- Lee, Y (1990): *A phenomenological approach to investigating immediate leisure experience*, Anna Arbor/Michigan: UMI Dissertation Services.
- Lee Y & Dattilo, J & Howard, D (1994): The Complex and Dynamic Nature of Leisure Experience, *Journal of Leisure Research*, 26 (3): 195-211.
- Mjaavatt, P. E (1997): Barn i spenningsfeltet mellom lek og konkurranse, *Idretten – folkebevegelse og folkeforlystelse? Statens idrettskonferanse*, Trondheim 28.-30. april 1997, Oslo: Kulturdepartementet.
- Mouzelis, N (1999): Exploring post-traditional orders: Individual reflexivity, 'pure relations' and duality of structure, in O'Brien, M & Penna, S & Hay, C (eds): *Theorising modernity*, London: Longman.

- Nygren, P (1987): Har vi eller Thomas Ziehe fått en ny ungdom?, i Stafseng, O & Frønes, I: *Ungdom mot år 2000 i nordisk og europeisk perspektiv*, Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Ommundsen, Y (1992): *Self evaluation, affect and dropout in the soccer domain*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Reimer, B (1995): Youth and modern lifestyles, i: Fornäs, J & Bolin, G: *Youth culture in late modernity*, London: Sage.
- Roberts, K (1997): Same activities, different meanings: British youth cultures in the 1990s, *Leisure studies*, 16, 1.
- Roberts K (1999): *Leisure in Contemporary Society*, Oxon: CABI publishing.
- Samdahl, D (1988): A Symbolic Interactionist Model of Leisure: Theory and Empirical Support, *Leisure Sciences*, 10, 27-39.
- Säfvenbom, R (1998): *Four thousand hours a year. Leisure time and its developmental potential for adolescents at youth protection institutions*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Säfvenbom, R (2000a): The "Goodness of Fit" in Norwegian Youth Sports, Brackenridge, C & Howe, D & Jordan F (red): *Just leisure. Equity, Social Exclusion and Identity*, Eastbourne: Leisure Studies Association.
- Säfvenbom, R (2000b): Markedet for fysisk aktivitet og helse. Kronikk i Dagsavisen 08.05.
- Seippel, Ø (2000): *Modernitet, politikk og miljø*, rapport 6: 2000/ doktorgradsavhandling, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Seippel, Ø (red) (2002): *Idrettens bevegelser. Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*, Oslo: Novus.
- Silbereisen, R & Todt, E (eds) (1994): *Adolescence in context: the interplay of family, school, peers, and work in adjustment*, New York: Springer-Verlag.
- Silbereisen, R & Eyferth, K & Rudinger, G (eds) (1986): *Development as action in context: problem behavior and normal youth development*, Berlin: Springer-Verlag.
- Sisjord, M-K (1992): Sosialisering: sentrale begreper og teoretiske innfallsvinkler, stensil, i Sisjord, M-K & Ommundsen, Y (red): *Pensumhefte sosiologiske emner mellomfag I*, Oslo: Norges idrettshøgskole.

- Sisjord, M-K (1993): *Idrett og ungdomskultur. Bø ungdom i tall og tale*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Skirstad, B (2002): Norske idrettslag: Oversikt og utfordringer, i Seippel (red): *Idrettens bevegelser. Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*, Oslo: Novus.
- Skogen, K (1999): *Cultures and Natures*, Oslo: Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Stortingsmelding nr 41 (1992-1993): *Om idretten*, Oslo: Kulturdepartementet.
- Stortingsmelding nr 14 (1999-2000): *Idrettslivet i endring*, Oslo: Kulturdepartementet.
- Strandbu, Å & Bjerkeset S (1998): *Ungdom og idrett i et flerkulturelt samfunn*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Søgaard, A. J & Bø, K & Klungland, M & Jacobsen, B. K (2000): En oversikt over norske studier – hvor mye beveger vi oss i fritiden?, *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 28/2000; 120: 3439-46.
- Thrane C (2001): *Fritid og sosial differensiering*, doktorgradsavhandling, Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.
- Thrane, C (2002): Fysisk aktivitet: begrunnelser, utbredelse og determinanter, i Seippel (red): *Idrettens bevegelser. Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*, Oslo: Novus.
- Ulseth, A-L (2002): Rekreasjon eller prestasjon. Menn og kvinners begrunnelser for å trene, i Seippel (red): *Idrettens bevegelser. Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*, Oslo: Novus.
- Vaage, O. F (1999a): Få svetter alene, *Samfunnsspeilet nr. 3, 1999*, <http://www.ssb.www-open/samfunnsspeilet/utg/9903/7.shtml>.
- Vaage, O. F (1999b): Kvinner og menn er like aktive, *Samfunnsspeilet nr. 3, 1999*, <http://www.ssb.www-open/samfunnsspeilet/utg/9903/7.shtml>.
- Wilson, T. C (2002): The paradox of social class and sports involvement, *International Review for the Sociology of Sport* 37/1 (2002): 5-16.
- Wold, B (1989): *Lifestyles and physical activity*, Bergen: Universitetet i Bergen.
- Ziehe, T (1975): *Pubertät und Narzissismus*, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt.

- Ziehe, T (1994): *Kulturanalyser. Ungdom - utbildning - modernitet*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Ziehe, T & Stubenrauch, H (1983): *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser*, København: Politisk revy.
- Øia, T (2000): *Innvandrerungdom – marginalisering og utvikling av problemadferd*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Aarø, L. E (1987): *Health behaviour and socioeconomic status. A survey among the adult population in Norway*, Bergen: Universitetet i Bergen.

FAKTORER SOM FORKLARER UNGDOMS DELTAKELSE I IDRETTLIGE AKTIVITETER, TILHØRENDE METODISKE UTFORDRINGER

I n n l e d n i n g

Utgangspunktet for dette essayet er for det første en interesse for å identifisere hvilke faktorer som forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter, og for det andre behov for å diskutere hvilke metodiske problemer må tas hensyn til for å analysere dette temaet empirisk. Essayet er således konsentrert om empiriske studier og metodiske refleksjoner. Jeg vil imidlertid dra inn noe teori som en beskrivelse av min overordnede forståelse som vil danne grunnlag for min behandling og tolkning av empiriske studier. Essayet er, etter denne innledningen som inkluderer teori, todelt. Det er først en presentasjon av empiriske studier som belyser hvilke faktorer som forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter. Den empiriske presentasjonen vil primært basere seg på norske undersøkelser. Internasjonale studier vil dras inn for å nyansere det norske bildet. I tillegg vil jeg komme med eksempler fra egen forskning. I essayets del to vil jeg, i tillegg til å referere generell metodelitteratur og diskutere generelle metodiske problemer knyttet til metodevalg, fokusere på ungdom. Som i del en vil jeg presentere erfaringer fra egen forskning, i oppsummeringen av del to. Men aller først kommer noen definisjoner.

Faktorer er alt som kan være med å forklare ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter. Som faktorer regner jeg for det første

mer generelle og abstrakte elementer som det å være ungdom i dagens samfunn, inkludert en forståelse av samfunnets endringer, mediers og (internasjonal) politikks påvirkning. Disse vil ikke drøftes her. For det andre finnes momenter som er mulige å operasjonalisere slik at de kan fanges opp som individdata. Disse vil bli vektlagt blant annet fordi disse kan diskuteres videre i essayets del to. Basert på en tradisjonell sosiologisk todeling i struktur og aktør, kan faktorer operasjonaliseres enten som klassiske sosiologiske variabler eller som individuelle preferanser for og opplevelser av deltakelse. Det er også et poeng at disse to, strukturelle (objektive og tilskrevne) faktorer og individuelle (subjektive og selvvalgte) faktorer, henger sammen (jf Bourdieu's habitus, se senere).

Med *ungdom* kan forstås så mangt. Idrettsforbundet og Idrettsavdelingen i Kultur- og kirkedepartementet har sine definisjoner (som faktisk avviker fra hverandre) som grunnlag for økonomiske tildelinger fra stat til frivillig idrett, og internt i idrettsorganisasjonen. Andre opererer med videre ungdomsbegreper, og i dagligtalen er det vel snart ingenting som ikke er ungdom – eller ungdommelig i alle fall – i en eller annen sammenheng. Min utvalgsavgrensning i avhandlingen er ungdom i videregående skolealder, ca 16-19 år. Årsaken til dette er både faglig og pragmatisk begrunnet. For det første er videregående skolealder spesielt interessant med hensyn til deltakelse i idrettslige aktiviteter, da mange slutter med (ordinær) idrett ved overgang til eller i løpet av videregående skole. For det andre er det et praktisk empirisk poeng å nå ungdom gjennom denne kanalen (videregående skoler) når datainnsamling skal gjennomføres. Det er selvsagt et problem at ikke jeg har hatt regien ved alle andre undersøkelser som gir treff når man søker på ungdom og idrett/fysisk aktivitet. Derfor er jeg nødt til, i den videre presentasjonen, å referere undersøkelser som aldersmessig er noe på siden av min egen operasjonalisering. Ved forskning på ungdom er det viktig å erkjenne at ungdom er mer enn en tallmessig avgrensning av alder. Det er en livsfase med store endringer; fysiologiske, psykologiske og sosiale/kulturelle. Der pågår en stadig forhandling i spenningen mellom reproduksjon og egenproduksjon/løsrivelse i den enkeltes identitetsdannelse og livsprosjekt, elementer som kan være vesentlige når empiriske analyser skal skje.

Man støter på noen av de samme problemene når *deltakelse* skal defineres og forstås. Hva er kriteriene for å si at noen deltar i en idrettslig aktivitet? Er det å ha prøvd det en gang? De fleste større undersøkelser stiller ofte som kriterium at man har deltatt i en eller annen idrettslig aktivitet siste uke, eller et minimum antall ganger siste uke. Refererte studier definerer altså deltakelse noe ulikt, et moment som også er påpekt i review-artiklene som presenteres senere (Søgaard et al., 2000; Sallis et al., 2000).

Begrepet *idrettslige aktiviteter* brukes for å referere til noe mer eller annerledes enn bare (ordinær) idrett. I tillegg er konseptet formulert i flertall, som viser at fenomenet ikke må betraktes som enhetlig. Idrettslige aktiviteter er altså både organisert idrett, egenorganisert aktivitet og trening på kommersielle treningsentre. Om litteraturen behandler de ulike arenaer like godt, er en annen sak. Selv om jeg inkluderer studier med varierte beskrivelser og forståelser av idrettslige aktiviteter i den videre presentasjonen, vil den preges av min egen analytiske oppdeling i ordinær idrett versus alternativ idrett. Med ordinær idrett forstås tradisjonell medlemsbasert og konkurranseorientert idrett slik vi kjenner det fra NIF-systemet (NIF = Norges idrettsforbund). Alternativ idrett er således aktiviteter som er annerledes (enn ordinær), på en eller annen måte. Disse kan være implementert gjennom NIF, slik som det statsinitierte Storbyprosjektet, eller det tidligere FUNI-prosjektet som var NIFs egen idé og regi, eller det kan være andre egenorganiserte aktiviteter.

Med *metodiske problemer* regner jeg generelle og prinsipielle utfordringer som må tas stilling når man skal gjøre en empirisk studie. Disse vil for det første handle om hvilke type faktorer man ønsker å belyse, og vil dermed handle om metodevalg, blant annet med hensyn til forholdet kvantitative og kvalitative metoder. Metodiske problemer kan for det andre handle om forskningsfeltet/forskningsfeltene og forskerens forhold til dette/disse (idrettsfeltet og ungdomsfeltet). Jeg definerer meg samtidig bort fra metodiske problemer knyttet til ulike faser og mer pragmatiske problemer i en empirisk analyseprosess, selv om noe av dette vil ligge implisitt i diskusjonen. Å *analysere empirisk* betyr at metodiske problemer kan gjelde planleggingsfase, selve datainnsamlingen, og påfølgende analyse.

Teoretisk bakteppe

Som skissert innledningsvis vil faktorer som forklarer ungdoms deltagelse i idrettslige aktiviteter deles i strukturelle faktorer og individuelle faktorer. Sosiologi har alltid handlet om en spenning mellom strukturelle forhold og handlingsorienteringer.¹

What is the stake then, for a social scientist is to construct a plausible mechanism or operator that could explain the relationship between practices and the positions in the social structure. In order to do so, Bourdieu developed the concept of 'habitus' to account for the dialectical relation between the social structure and individuals' preferences (as objective manifestations of taste) (Laberge and Kay, 2002: 246).

Bourdieu vil overvinne den epistemologiske dikotomien mellom makro og mikro (Bourdieu 1988: 156), og tilbakeviser dikotomien subjekt versus objekt (Bourdieu og Wacquant, 1992: 19-21). Med habitus som mellomledd forsøker Bourdieu å omgå dikotomien mellom objektive strukturer og subjektive preferanser for og opplevelser av fenomener og sosial praksis.

The structures constitutive of a particular type of environment (e.g. the material conditions of existence characteristic of a class condition) produce *habitus*, systems of durable, transposable *dispositions*, structured structures predisposed to function as structuring structures . . . (Bourdieu, 1977: 72, original utheving).

Tidlig sosialisering er doksisk. Den er praktisk og kroppsliggjort, ikke-reflektert og ikke-debattert, og dermed inkorporert i ens 'second nature of habitus' (Bourdieu, 1977: 78-9), eller 'quasinature of habitus' (Bourdieu, 1990: 56). Sosialisering er således avhengig av klassetilhørighet.

So it is because they are the product of dispositions which, being the internalization of the same objective structures, are

---

¹ Grovt sett kan man si at de to hovedretningene bunner på de tre klassikerne Marx, Weber og Durkheim. Mens Marx og Durkheim tar utgangspunkt i samfunnet (struktur), går Weber ut fra den menneskelige handling i sin teori. Bourdieu, som vi skal se, gjør et godt forsøk på å forene de ulike utgangspunkt i sin handlingsteori.

objectively concerted that the practices of the members of the same group or, in a differentiated society, the same class are endowed with an objective meaning that is at once unitary and systematic . . . (Bourdieu, 1977: 81).

At homogenisering av habitus er resultat av de homogene objektive betingelsene ved ens eksistens (Bourdieu, 1990: 58-9), betyr ikke at alle muligheter for sosial praksis er bestemt av opprinnelsesklasse. Selv om habitus strukturerer, determinerer den ikke (Bourdieu, 1977: 95), og ulike settinger påvirker hverandre gjensidig og kontinuerlig (Bourdieu, 1977: 87). Bourdieu er således uenig med rasjonell aktør teoretikere, ikke ved å benekte individuelle valg, men han bestrider at individuelle valg alltid er bevisste, systematiske og intensjonale (Bourdieu og Wacquant, 1992: 24, note 43).

Et hovedpoeng med Bourdieus teori er at den alltid relateres til praksis. Teorien er konstituert i praksis, og er alltid orientert mot praksis. Det innebærer at habitus inneholder ulike kombinasjoner av ulike former for kapital, som kan betraktes som ulike disposisjoner for idrettsdeltakelse (Bourdieu, 1988: 157). Ulike sosiale praksiser utspiller seg i ulike deler av samfunnet. Med Bourdieus terminologi er samfunnet et sosialt rom der ulike klasser står i relative forhold til hverandre, basert på deres ulike mengder og kombinasjoner av ulike former for kapital. Ens posisjon i det sosiale rom strukturerer – gjennom habitus – preferanser for og adgang til de mer spesialiserte felt, som er relativt autonome. Det betyr at ‘...the space of sports is not a self-contained universe’ (Bourdieu, 1988: 155),² samtidig som ‘. . . each field prescribes its particular values and possesses its own regulative principles’ (Bourdieu og Wacquant, 1992: 17). Et eksempel er idrettsfeltet, der det å ha ‘feel for the game’ gir en god beskrivelse av sammenhengen mellom individets habitus og feltets krav, som kan ende i spesifikk sosial praksis (Bourdieu, 1990: 66). Kjentegn ved idrettsfeltet gjør at noen blir med, mens andre føler at de ikke passer

---

² Her er et eksempel på at Bourdieu bruker rom for å referere til felt. Det er ikke uvanlig. Lignende egenskaper finnes dog mellom disse. De handler om relasjoner mellom ulike posisjoner i et strukturert nettverk, og begge handler om reproduksjon eller endring av eksisterende strukturer (Laberge and Kay, 2002: 254 note 9).

inn. Habitus kan for idrettsfeltet betraktes som ‘. . . a complex system of structures and structuring dispositions, and the homology between the spaces of social positions and sports’ (Vaugrand, 2001: 185). Samtidig er idrettsfeltet stort og mangfoldig.

Different classes are unequally concerned about the profits to be derived from pursuing certain sports. The probability of practicing the different sports depends on economic and cultural capital and spare time. The principle of transformations of sporting practices and consumption has to be sought in the relationship between changes in supply and changes in demand (Bourdieu, 1993: 130).

Bourdieus konsepter tilbyr et analyseverktøy for å studere ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter. Laberge og Kay (2002: 263) gir fire (gode) begrunnelser for å bruke Bourdieus teori til slike analyser: 1) ‘. . . it highlights SPA [sport and physical activity] practices as bearers of particular symbolic value in a given society, and thus, in their capacity as social group signifiers, to produce social differentiation’. 2) Habitus-begrepet ‘. . . debunks the notion that one’s taste for a particular SPA practice is the result of a ‘natural’ disposition or psychological trait. Rather, taste is generated by a class-specific relation to one’s body . . .’. 3) De symbolske systemers sentrale rolle i Bourdieus teori kan være med å forklare hvordan maktstrukturer legitimeres og opprettholdes, og 4) felt-begrepet ‘. . . provides the SPA sociologist with a tool to recognise recourses at stake in the SPA arena . . .’.³

Bourdieus teori er kritisert for å være deterministisk og for å vektlegge tidlige erfaringer i et menneskes liv for mye. Blant andre Vaugrand mener at, tross dets løsning på problemet objektiv versus subjektiv, er habitusbegrepet for statisk (Vaugrand, 2001; se Bourdieu, 1977: 78-91, 1990: 53-4). Habitus ‘. . . does not explain as well as possible the behavioural changes of agents’ (Vaugrand, 2001: 196).

---

³ For norske studier inspirert av Bourdieu, se for eksempel Sisjord (1993) og Thrane (2001) om henholdsvis Idrett og ungdomskultur og Fritid og sosial differensiering, samt Skogen (1999) sin studie av ungdom, sosial stratifisering og miljøorientering/friluftsliv.

Bourdieu's bidrag er mangelfulle i forhold til behandlingen av refleksivitet (som Bourdieu tilsynelatende bare tillegger sosiologien), samt vedrørende sosial endring (Lash, 1993b). De vesentligste endringer med hensyn til individets forhold til samfunnet er gjerne beskrevet som individualisering, som ofte forstås som løsrivelse fra eksisterende kulturelle koder der valg ikke lenger begrunnes med gruppenes verdier men av individuell tilfredsstillelse (Giddens, 1990, 1991; Beck, 1992).

Selv om kritikere har påpekt at individualisering ikke er sosiologisk nytt, er det ikke før vi i løpet de siste tiår har gått inn i den såkalte refleksive moderniteten, at disse faktorene gjelder massene i den vestlige verden (Beck, et al., 1994; Mouzelis, 1999). Mens enkelte hevder at individualisering betyr autonomi, løsrivelse og liberalisering for den enkelte, vektlegger andre samfunnets hybride former, motsetninger og ambivalenser (Beck og Beck-Gernsheim, 2002). Det er sammenheng mellom personlige preferanser som i prinsippet er like for alle, og de reelle mulighetene og beskrankninger (ibid: 43, jf Bourdieu, 1984: 101). Livsstil – inkludert elementet om individualisering – varierer mellom sosiale grupper (Enjolras, 2000: 24; Beck og Beck-Gernsheim, 2002: 5). Tross teknologiske og økonomiske endringer, samt utvikling av nye klasser, har ikke forholdene mellom ulike samfunnsgrupper blitt jevnere.

Da tilskrevne kjennetegn er viktige også i dag, og habitus må betraktes som – ikke klassifiserende kategorier, men – klassifiserende *schemata*, altså noe ettergivende og formbart, samt en forståelse av Bourdieu's handlingsteori som basert på en 'preference-scheduled actor' (Lash, 1994: 155-6; se også Lash, 1993b), er min forståelse at habitusbegrepet er fruktbart i en moderne sosiologisk analyse. Deltakelse i idrettslige aktiviteter kan ifølge en slik teori forklares av både strukturelle faktorer og personlige preferanser (både struktur- og aktør-perspektivet har dermed forklaringsverdi).

Faktorer som forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter⁴

Som innledningen peker på, er min forståelse av ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter et resultat av individets habitus i forhold til det feltet har å tilby. Det er denne koblingen som genererer sosial praksis (jf Bourdieu og Wacquant, 1992). Tross min prinsipielle enighet med Bourdieu om at dikotomien objektiv versus subjektiv må overvinnes, vil presentasjonen bli todelt. For det første vil strukturelle (objektive eller tilskrevne) faktorer som kan forklare ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter behandles. For det andre vil faktorer som personlige (subjektive eller selvvalgte) preferanser behandles. At disse kan ha en sammenheng (jf Bourdieus habitus), og av og til vil være vanskelige å skille fra hverandre og mer eller mindre bevisst behandles som ett i mange studier, vil kommenteres der det enkelte studie legger opp til det, og i oppsummerende diskusjon.

En review-artikkel over nordmenns fysiske aktivitetsvaner slår fast at ulike kriterier (aldersinndelinger, metoder og spørsmålsformuleringer) gjør det vanskelig å sammenligne, og dermed si noe om mønstre og utviklingstrekk (Søgaard et al., 2000; jf Sallis, et al., 2000: 970). Søgaard med kolleger (2000) fant 18 landsrepresentative undersøkelser mellom 1990 og 2000 som omhandlet fysisk aktivitet blant barn og unge, og baserer seg på rapporter av MMI sine surveydata når de uttaler seg om ungdom. Rapportene er *Utviklingen av fysisk aktivitet i den norske befolkning 1985-1997* (Breivik og Vaagbø, 1998) – som bygger på Norsk Monitor, samt *Ung og aktiv* (Hansen, 1999) – som bruker data fra Barne- og ungdomsundersøkelsen.

Med hensyn til deltakelse i idrettslige aktiviteter for den norske befolkning generelt slår Breivik og Vaagbø (1998: 17) fast at 'Den kritiske fase i utviklingen er alderstrinnet 17 til 20 år. I disse tre årene øker andelen inaktive med 24 prosentpoeng ...'. Deltakelse i idrettslag, som faller enormt fra aldersgruppen 15-19 år til aldersgruppen 20-24 år (ibid: 27), er sammen med trening på private kurs og tre-

---

⁴ Denne delen overlapper en del med litteraturgjennomgangen i det første essayet, men inngår i en mer ryddig teoretisk ramme.

ning med venner typiske ungdomsfenomener (ibid: 28). Aktiviteten generelt, også egenorganisert aktivitet, faller i denne aldersperioden (Hansen, 1999: 23-24). En oversikt av ungdoms fysiske aktivitet og form de siste 50 år viser et bilde av generell nedgang i fysisk aktivitet, og at spriket mellom de spreke og ikke spreke er større enn noen gang (Ekeland et al., 1999).

Studier ved overgang fra ungdoms- til videregående skole (i Bø 1988-90) viser at på 2 år synker andelen aktive fra 49 til 42 % (Sisjord, 1993: 146-7). Frafallere (de som tidligere har deltatt i organisert idrett) blir flere (fra 32 til 42 %), mens uorganiserte (de som aldri har deltatt i organisert idrett) blir færre (fra 19 til 15 %). Generelt øker antall aktive innen lagidretter (i den aktuelle perioden skjedde en nyetablering av håndballag for gutter, og volleyballag for begge kjønn; altså en endring i tilbudet/feltet), mens oppslutningen omkring individuelle idretter faller, grunnet avskalling og liten rekruttering. Det å begynne med eller ta opp igjen idrettsdeltakelse oppleves som tyngre jo eldre ungdommene blir (Sisjord, 1993, jf Engström, 1986; Vanreusel et al., 1993).

Strukturelle faktorer

Kurtze og kolleger (2001) finner i sin studie av ungdom (13-19 år) i Nord-Trøndelag at kjønn, bosituasjon og planlagt utdanning er sterke predikatorer for aktivitet innen idrett og mosjon.⁵ Gutter driver mer (målt i gjennomsnittstid pr uke) idrett enn jenter. Det viser seg at flere jenter enn gutter driver konkurranse på lokalt nivå, mens det er motsatt på krets- og nasjonalt nivå. De som bor i kjernefamilie (far/mor/søsken) driver gjennomsnittlig mer idrettslig aktivitet enn de som har andre boforhold (bare mor, bare far, eller fosterforeldre o.a.). De som planlegger høyere utdanning driver gjennomsnittlig mer med idrett og mosjon enn de som har planer om yrkesrettet utdanning eller ingen planer om utdanning. Ifølge Kurtze og hennes kolleger (2001: 8, 10) er

---

⁵ Kurtze og kolleger sin rapport bygger på Ung-HUNT (ungdomsdelen av HelseUndersøkelsen i Nord-Trøndelag). Analysen er et samarbeidsprosjekt mellom HUNT forskningscenter (Verdal), Høgskolen i Nord-Trøndelag, Norges naturvitenskapelige universitet, Statens institutt for folkehelse og Norges idrettsforbund.

aldersperioden 12-16 år kritisk med hensyn til frafall, med en (negativ) topp i 15-års-alderen for gutter og 14-års-alderen for jenter.

Wold (1989) utvikler, på bakgrunn av data fra den norske delen av Verdens helseorganisasjons kvantitative kartleggingsstudie av barn og unges helsevaner i 1985-86, tre livsstilskategorier blant unge i Norge. Hennes respondenter er 11-15 år. De som har en aktiv fritid har også andre helserelaterte vaner som rutinemessig tannstell og godt kosthold, samt moralsk riktige vaner som bruk av setebelte i bil.⁶ Videre finner Wold at idrettsaktive foreldre, søsken og venner, samt egen sosial evne og følelse av sosial støtte fra signifikante andre og akademisk suksess, ser ut til å korrelere positivt med og dermed forklare unges idrettsaktivitet (ibid).

Lignende funn finnes hos Sisjord (1993), hvis data er basert på en longitudinell spørreskjemaundersøkelse blant ungdom i overgang mellom ungdoms- og videregående skole og intervjuer av ungdom i samme aldersgruppe. Hun utvikler typologiene deltagere, frafallere og uorganiserte (ibid: 135-6). Frafallere, de som har drevet organisert idrett tidligere er ofte med i andre organiserte fritidsaktiviteter, mens de som aldri har deltatt i ordinær idrett viser liten trang til organisering generelt. Grunnene til at de ikke begynte med idrett er at de ikke har lyst, det ser kjedelig ut eller at de ikke bryr seg om kroppøving eller idrett. At frafallerne begynte med idrett, bygger på samme begrunnelser og rekrutteringsmekanismer som de som fortsetter. Hvorvidt man er idrettsungdom korrelerer ofte med foreldrenes bakgrunn og de unges egne fremtidsutsikter knyttet til akademisk skoleing, mens de som aldri begynner med idrett har få i sitt nærmiljø (familie og venner) som driver med idrett (ibid: 136). Det er '... mye som tyder på at idrett inngår i en pakke av ungdomskulturen' (ibid: 217). Opplevelser fra idrett gjenspeiler hvilken kulturell pakketilhørighet man inngår i. 'Med Bourdieu termer kan dette beskrives som habituell

---

⁶ De inaktive og uorganiserte spiser mye usunn mat, driver mye med passive fritidsaktiviteter som TV- og videotitting, og er mye ute om kveldene. En tredje kategori tenderer til å eksperimentere med rusmidler som tobakk og alkohol (Wold, 1989).

disposisjon for idrett gjennom kulturell kapital som konverteres på idrettsarenaen' (ibid: 221).

Strandbu og Bjerkeset (1998) viser, både gjennom litteraturstudier og med data på ungdom i Oslo (jf Bakken, 1998), at idrett er den største organiserte fritidsaktivitet også blant innvandrerungdom. Generelt er det mindre forskjeller på innvandrerungdom og nordmenn enn forventet, men opprinnelsesland, særlig i kombinasjon med kjønn, differensierer bildet når aktivitetsnivå og aktivitetstype skal forklares. Asiatiske jenter er minst aktive, og kjønnsforskjeller er gjennomgående større hos innvandrerungdom enn hos nordmenn,⁷ og det ser ut som institusjonaliseringen er lavere blant innvandrere. Forbindelsen til idrettslag føles løsere, da det blant innvandrere er flere har 'trent i idrettslag' enn det er folk som 'er med i idrettslag'.

Hittil har vi fokusert på undersøkelser som har tatt for seg idrettslige aktiviteter generelt, og følgelig vært dominert av ordinær idrett. Disse peker i all hovedsak på at strukturelle sosiologiske variabler (som kjønn, klasse, etnisitet etc.) er viktige faktorer når deltakelse i idrettslige aktiviteter skal forklares. Bildet kan dog gjøres mer komplekst. 'The paradox of social class and sports involvement', som Wilson (2002) kaller det, beror på at økt kulturell kapital (operasjonalisert som utdanning) og økt økonomisk kapital (inntekt) ikke predikerer økt fysisk aktivitet generelt. Det viser seg derimot at man bevisst *ikke* deltar i enkelte idretter, såkalte "prole sports", hvis man har mye kulturell kapital (økonomisk kapital er ikke med å forklarer fenomenet). Wilsons viser at '... those richest in cultural capital apparently dislike 'prole' sports like auto and cycle racing, suggesting that there are strict limits to any cultural omnivorism in sports tastes among the elite' (ibid: 14).

Det finnes altså idrettslige aktiviteter som ikke begrenser deltakelse selv om du ikke har den riktige habitus for å delta i ordinær

---

⁷ Teoretiske forklaringer på innvandrerjentenes lave idrettsdeltakelse kan være (i) at de er generelt dårligere integrert i majoritetssamfunnet enn guttene, (ii) at dårligere integrasjon utvikler mindre interesse og motivasjon for å drive med idrett, og/eller (iii) at kultur og religion gir flere plikter i hjemmet og begrenser sportslig utfoldelse (Strandbu og Bjerkeset, 1998).

idrett. Christensen (2001) beskriver, basert på etnografisk feltarbeid (inkludert deltakelse, observasjon, formelle og uformelle intervjuer) en snowboard-camp som domineres av ungdommer (18-28 år).⁸ De er fra Oslo Øst og Akershus, mange er håndverkere og omtrent 80 % er gutter – gutter som ikke fant seg til rette i skolen. Jentene hadde oftere fullført videregående skole, men kanskje i enda større grad enn guttene skilt seg ut, da mange jevnaldrende venninner var etablerte med familier. Selv om jentene er underrepresenterte, og underordnet, føler de seg mer likeverdige og respekterte i snowboardcampen enn det de har opplevd i andre ungdomsmiljøer (ibid: 282; se Beal, 1996, for lignende funn fra et skateboard-miljø i Colorado, USA). Alternative idrettslige aktiviteter behandles videre i del 1b.

Personlige preferanser⁹

Hvorfor 15-19-åringer velger å delta i idrettslig aktivitet, varierer. I følge MMIs data er årsakene, i prioritert rekkefølge så langt det lar seg gjøre (Breivik og Vaagbø 1998: 31-35): Tre av fire svarer at de vil ha det gøy/moro (70 % / 80 %)¹⁰. Dette er det viktigste motivet i ungdomsalderen, og er synkende med alder. Opplevelse av sosialt fellesskap (> 50 % for begge kjønn) er nest sterkeste motiv for ungdom, og er synkende med alder. At man trener for å få fysisk og mentalt overskudd oppgis av om lag halvparten av ungdommene (40 % / 50 %), og er forholdsvis stabilt mellom alderskategoriene. Noen færre (40 % / 30 %) oppgir avstressing/avkobling som motiv, et motiv som er synkende med alder. Omtrent en fjerdedel av jentene og en tredel av guttene (23 % / 33 %) oppgir at det å få selvtillit er et treningsmotiv.

---

⁸ Med snowboardcamp menes der den aktuelle gruppen bodde mens de var i Hemsedal for å kjøre på brett. De bodde i campingvogner på en campingplass der det (selvsagt) ikke var mange/noen andre på vinterstid.

⁹ Preferanse er en sekkebetegnelse for ulike forhold som kan påvirke valg av aktivitet (Thrane, 2001: 17). Et motiv ligger før aktiviteten i tid. Slik motiv brukes i kartleggingsundersøkelser av aktiviteter (som Breivik og Vaagbø, 1998), snakker vi om en i ettertid formulert begrunnelse. Opplevelse refererer til umiddelbare erfaringer som gjøres ved utøvelse av aktiviteter, men opplevelse rapporteres ofte i ettertid (som begrunnelse versus motiv).

¹⁰ Jenter er benevnt først.

Mens de ovennevnte og største motivene er ganske jevnt fordelt mellom kjønnene, skiller de neste (Breivik og Vaagbø, 1998: 31-35). Motivet spenning/utfordring (30 % / 50 %) er viktigst for guttene, og synkende med alder. Trening for å holde vekten nede (37 % / 7 %) og på grunn av utseendet (26 % / 10 %) er viktigst for jentene, men viser en møtende tendens mellom kjønnene med økende alder (det blir viktigere for guttene og mindre viktig for jentene med økende alder). Det er viktigst for guttene å konkurrere eller måle krefter (17 % / 25 %). Generelt er motiver som helseforebygging og oppbygging etter sykdom lite fremtredende i ungdomsalderen, mens det ser ut som mer instrumentelle motiver øker med alderen (jf Seippel, 2002). Ungdom er altså, i forhold til voksne, mer her-og-nå orienterte.

Säfvenbom (1998) fant at opplevelse av frihet og sosial støtte er de vesentligste faktorer i ungdommers beskrivelser av meningsfull fritid. Sammen forklarer disse omtrent 50 % av variasjonen i meningsfull fritidsaktivitet (ibid: 34). Meningsfull fritidsopplevelse ble kartlagt ved at ungdom på signal fra forsker, ved hjelp av en elektronisk anordning, skulle fylle ut medbrakte spørreskjemaer i den aktuelle situasjonen de mottok signalet¹¹. Man var i fysisk aktivitet i over 40% av de tilfellene som opplevdes som meningsfull fritid. 'A strong relationship between these two variables [emancipation and social support], predicting meaningful free time activities, was identified in intentional physical activity and sports more often than any other activity . . .' (ibid: 35). Opplevelse av suksess, mestring, forbedring og selvtilitt forklarte i liten eller ingen grad variasjonen i meningsfull fritidsaktivitet. Ungdom generelt ønsker opplevelse av frihet og sosial støtte i sin fritid, og selvinvolverende aktiviteter ga mest meningsfull fritidsopplevelse. Ungdom søker altså fritidsopplevelser som er noe annet enn hverdagslige, instrumentelle og kjedelige rutiner. Det kan være med å forklare hvorfor 'outcome-oriented concepts' som opplevelse av prestasjon og mestring ikke scorer så høyt når ungdommer beskriver meningsfull fritid. Säfvenbom antyder at slike er overvurderte med hensyn til idrett (Säfvenbom, 1998).

---

¹¹ Metoden kalles Experience Sampling Method (Säfvenbom, 1998).

Fra man er 15-16 år øker inaktiviteten i befolkningen, som nevnt, bemerkelsesverdig, fra 11 % mellom 15 og 19 år til 30 % mellom 20 og 24 år (Breivik og Vaagbø, 1998: 16). For ungdom (15-19 år) er motive-
ne for å slutte, i prioritert rekkefølge etter hvor mange som har oppgitt de ulike motiver, på grunn av tidspress i forhold til skole/studier, skader, og ønske om mer tid til venner (Hansen 1999: 9). At noen velger å slutte, mens andre fortsetter, tilskriver Sisjord (1993: 192-3) ulike faktorer. Det ser ut til å være et mønster at de som fortsetter, er med i flere idretter. Frafallerne var sjeldnere med i konkurranser, som kan komme av at de ikke var med lenge nok til at dette ble aktuelt, eller at de ikke ble tatt ut på laget. Beste forklaring for å skille deltagere og frafallere, er opplevelser de har hatt i idretten. Både mestringsfølelse og prestasjonsangst (særlig blant jentene), samt det sosiale aspektet forklarer både deltakelse og frafall (ibid: 193). De faktorer som inkluderer, er også de som ekskluderer. Idretten passer altså for dem som trives i et sosialt prestasjonsmiljø (Sisjord, 1993).

Selv om det er '... få formelle hindringer for å bli medlem i et idrettslag' (Skirstad, 2002: 238), er det åpenbart mange – særlig ungdom – som har preferanser som ikke sammenfaller med det den organiserte idrettskonteksten har å tilby. Stifting av egne klubber for innvandrere og homofile vitner om at ikke alle føler seg tilpass i eksisterende lag. Skirstad (2002: 249) påpeker at aktiviteter må tilpasses ulike deler av befolkningen, som ungdom, eldre, kvinner, handicap-
pede, nerder, hip-hoppere og data-freaker. Idrettslag er ikke dog ikke homogene. Det er store forskjeller med hensyn til idrettslagenes fokus på prestasjon eller sosiale aspekter (Enjolras og Seippel, 2001: 21). Likevel viser det bredpenslede bilde at ungdom slutter, og skal man endre på det '... må det finnes løsninger som appellerer til aldersgruppen 17 til 20 år' (Breivik og Vaagbø, 1998: 17). Vi skal i det videre se på noen idrettslige aktiviteter kan kalles alternative, og se hvilke faktorer man mener er vesentlige for å forklare deltakelse i disse.

Eidheim (1998: 29-30) mener lav grad av institusjonalisering er et suksesskriterium for Storbyprosjektet, der en målgruppe er uorganisert/ikke-aktiv ungdom. Aktivitetene må være billig/gratis, det må ikke være krav til spesielle ferdigheter eller utstyr, man må kunne være med når man vil og det må være uten moralske forventninger el-

ler forpliktelser (som dugnadsarbeid). Bergens storbyprosjektrapport for 2001 trekker frem valgfrihet med hensyn til aktivitet, at man kan komme og gå når man vil og at tilbudet er gratis er viktige suksesskriterier (Bergen kommune og Hordaland idrettskrets, 2002: 15).¹²

Græsdal (2000) gjorde lignende funn gjennom sine intervjuer av ungdom som deltok i åpen hall under FUNI-prosjektet.¹³ Hun finner at det oppleves som et lavterskeltilbud, gjennom at det ikke stilles krav til ferdigheter, prestasjoner eller oppmøte, det drives med nye og lite utbredte idretter, det krever ikke så mye tid og det er gratis. I tillegg opplever ungdommene stor grad av egen- eller medbestemmelse. Mange av ungdommene ser på åpen hall som et sosialt samlingssted, og i liten grad som en treningsarena. Begreper som variasjon, mangfold og valgfrihet brukes for å beskrive opplevelsene av åpen hall. Samme paradoks med hensyn til kjønn, som Christensen fant i sin snowboardstudie, fremkommer: 'I utgangspunktet kan det se ut som åpen hall i større grad enn den organiserte idretten, er tilpasset jenters ønsker og behov for idrettsdeltakelse. Til tross for dette, er jentene i mindretall på flere av åpen hall tiltakene' (Græsdal, 2000: 98). Andre rapporter fra FUNI konkluderer med at nyhetseffekten gjorde at en del alternative idrettstilbud fungerte innledningsvis, men ikke over tid (Græsdal og Sisjord, 2002a, b, c), og at voksenorganisering var påkrevd i overgangsperioder fordi man ikke var vant med noe annet (Rabe, 2002).

I den tidligere nevnte snowboard-studien til Christensen, vektlegger informantene at deres aktivitet er mer spennende enn ski, med kulere stil og mer komplekse bevegelsesmønstre, 'og ikke minst: snowboard var lek, mens ski var idrett' (Christensen, 2001: 77). De

---

¹² Begge referansene i dette avsnittet er empirisk mangelfulle. Eidheim presiserer selv at hun ikke har data fra utøvernivå, men baserer seg på intervjuer av ledere. Rapporten fra Bergen er en selvrapportering av aktivitet, forfattet av prosjektledere, der vi ikke kjenner de metodiske verktøy.

¹³ FUNI var et prosjekt NIF startet for å få Flere Ungdommer i Norsk Idrett, blant annet med nye organisasjonsformer som virkemiddel. Åpen hall er en idrettshall som i gitte tidsrom ikke er fylt opp med ordinære treninger, men der ungdom innenfor rammene av tid og utstyr bestemte det meste selv. Selv om FUNI-prosjektet er lukket, lever åpne haller videre gjennom for eksempel Storbyprosjektet.

ønsket å tilhøre noe annet enn topptunge organisasjoner og autoritære treningsregimer, og ville ikke bli assosiert med Dæhlies blodslit (ibid: 279-80). Snowboard er lek, og lek er frihet uttrykt i handling (ibid: 60-1). Snowboarderne 'søker noe som ligger i oss instinktivt, men som ikke finnes i dagens samfunn' (ibid: 73). De vil ikke organiseres, i alle fall ikke av andre, og beskriver snowboardcampen som et 'anarki som funker' (ibid: 81). Det fungerer fordi ungdommene er der de vil være, på et sted preget av ferie, opplevelse og avkobling, og med de beste muligheter for å være sammen med venner og likesinnede. Med leken som utgangspunkt, og en bevisst barnslighet som opposisjon til samfunnet, dannes en kulturell grense.¹⁴

Oppsummering, internasjonal sammenligning og egne eksempler

Idrettslige aktiviteter er viktige fritidssysler for ungdom i Norge. Generelt viser forskning strukturelle faktorer en sosial stratifisering med hensyn til ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter. Det følger mønstre bygd på sosiologiske variabler som kjønn, etnisitet, bosituasjon, planlagt utdanning, opplevd akademisk suksess. I tillegg spiller faktorer som sosial støtte fra foreldre, søsken og andre signifikante andre inn på om man deltar i idrettslige aktiviteter. Slike forskjeller kan forklares med ulik sosialisering til idrettslig aktivitet (Sisjord 1993; Thrane 2001), der deltakelse i idrettslige aktiviteter kan betraktes som deler av større kulturelle pakker (Sisjord, 1993; Skogen, 1999) eller livsstiler (Wold, 1989; Thrane 2001).

Med hensyn til preferanser er glede en vesentlig begrunnelse for idrettsdeltakelse. Det sosiale aspektet kommer frem som viktig i

---

¹⁴ Tanken om at lekende danner fellesskap som trekker kulturgrenser rundt seg, har røtter til Huizinga (1938). Mjaavatn (1997) bruker, som Christensen (2001), Huizingas distinksjon til idrett for å beskrive lek (kjennetegn ved idrett konsekvent benevnt først): ensidighet vs mangfoldighet, kjønns-, alders- og prestasjonssegregering vs alders- og kjønnsblanding på tvers av prestasjonsnivå, voksenstyrt vs barnestyrt, regelrigid vs fleksible regler, prinsippet om utsatt belønning vs belønning her og nå, tid og sted-tilknytning vs her og nå-orientering, transportbehov (til fastsatt sted til rett tid) vs nærmiljøorientering, idrett koster penger mens lek er gratis.

studier av meningsfull fritid generelt og som motiv for deltakelse i idrettslig aktivitet spesielt. Det samme gjelder fysisk og mentalt overskudd. For jenter er vekt, utseende og kropp viktige motiver for deltakelse. Mens enkelte mener at opplevelse av prestasjon og mestring ikke er gode forklaringsvariabler for meningsfull fritid, finner MMI undersøkelsene at dette er viktige motiver for deltakelse i idrettslige aktiviteter, særlig for gutter i idrettslag.

Sisjords (1993) formulering om at de samme faktorene er med på å forklare aktivitet hos enkelte kan være med å forklare ikke-aktivitet hos andre nyanserer denne tilsynelatende uenigheten. MMI-undersøkelsene finner at avkobling er et viktig motiv for å trene. Avkobling kan assosieres med frihet, som både Säfvenbom (1998) og Chistensen (2001) fremhever. Tar man for seg studier av alternative idrettslige aktiviteter, ser det ut til at faktorer knyttet til fleksibilitet og ikkeinstitusjonalisering/-organisering er viktige for ungdom; at tilbudet er gratis, at det er fleksibel oppmøtetid, at det er få krav til utstyr og dugnadsforpliktelser, samt at aktivitetene domineres av selv- eller medbestemmelse.

Utenlandske studier beskriver alternative idretter på lignende måte; som utøverkontrollerte aktiviteter der deltakelse skjer på egne premisser, med lave økonomiske kostnader og fleksible tidtabeller. Aktivitetene står utenfor trenings- og organisasjonsregimer, og er gjerne basert på ungdoms/deltakeres motstand mot strengt strukturerte og voksenkontrollerte ordinære idretter (Beal, 1995; Coakley, 1992, 2001: 84-8; Coakley and White, 1992; Rinehart, 2000). For mer generelle studier av deltakelse i idrettslige aktiviteter, viser Sallis med kolleger (2000) i sin 'A review of correlates of physical activity of children and adolescents' både til sosiologiske bakgrunnsvariabler, andre sosiale variabler, psykologiske og adferdsvariabler, samt fysisk kontekst, for å forklare deltakelse i idrettslige aktiviteter for 13-18-åringer. Ikke uventet er gutter mer aktive enn jenter, hvite mer aktive enn andre raser/etniske grupper, og yngre mer aktive enn eldre ungdom. Videre er sosiale forhold som støtte fra foreldre, søsken og venner, samt direkte hjelp fra foreldrene (som transport), viktige faktorer for deltakelse i idrettslige aktiviteter. Av psykologisk og atferdsmessig karakter ser prestasjonsorientering, opplevd kompetanse, tidligere fy-

sisk aktivitet, samt det å være spennings søker ut til forklare deltakelse i idrettslig aktivitet.

Sist, men ikke minst, påpeker Sallis og kolleger (2000) at en forutsetning for deltakelse i idrettslige aktiviteter er at de finnes (se også Engström, 1986). Dette momentet er lite påpekt i de refererte studier ovenfor (med unntak av Sisjord, som gjør et poeng av at deltakelse i idrettslig aktivitet endres når det kommer nye tilbud). Denne faktoren er tosidig. Det er et objektivt kriterium at tilbudet faktisk finnes, men et subjektivt poeng at ungdomsindividet opplever at det finnes for akkurat henne. Det sistnevnte poengteres av Ståhl med kolleger (2001), når de studerer 'The importance of the social environment for physically active lifestyle' (for voksne). I tillegg til betydningen av sosial støtte i omgivelsene, som i deres studie kommer ut som den viktigste faktoren for deltakelse i idrettslig aktivitet (se også Smith, 1999; Prochaska et al., 2002), presiserer de viktigheten av følelse av lokale muligheter. Det innebærer at det må være tilgjengelig informasjon om disse tilbudene, som når de potensielle deltakerne/ungdommene.

Det bekreftes av mine egne studier. Kvantitative data fra Bergen viser, der Storbyprosjektet har holdt på siden 1993 og tilbudene for ungdom er mange, at informasjon fra venner er vesentligste informasjonskilde. Informasjon fra venner ser også ut til å være avgjørende for deltakelse. Kvalitative data fra en sentrumsbydel i Oslo viser at "5-minuttsregelen" gjør seg gjeldende. Med 5-minuttsregelen forstås tilgjengeligheten til ulike tilbud i forhold til der man bor, er sammen med sine venner og utøver sin fritid. Da jeg intervjuet en tenåring utenfor Grønland T-banestasjon, påpekte han nettopp dette. Det var fem minutter å gå hjem. Det var fem minutter å gå til idrettshallen. Internettcaféen og T-banen, naturlige møteplasser for ham og kameratene, var like rundt hjørnet. Med hensyn til preferanser viser mine studier, basert på det kvantitative materiale fra Bergen, at det sosiale er viktigere for deltakerne i storbyaktivitetene enn for de som deltar i ordinære idretter, og konkurranseorientering viser motsatt tendens.

Gjennomgangen av studier av faktorer som forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter fokuserer på en av to hovedfaktorer. Fra et klassisk sosiologisk perspektiv studeres strukturelle bakgrunnsvariabler (ulike former for kapital som strukturerer habitus), mens

en fra et (sosial-)psykologisk eller sosiologisk fortolkende perspektiv belyser faktorer som kan sammenfattes i begrepene subjektive preferanser (eller smak, som er strukturert av habitus). Noen faktorer som er med å forklare ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter peker i retning av kulturell reproduksjon, mens andre tilsynelatende er sub- eller motkulturelle nyskaper. Det kan periodevis være vanskelig å skille mellom strukturelle (objektive og tilskrevne) og personlige (subjektive og selvvalgte) faktorer. Et eksempel på relasjon mellom sosiologisk variabel som klasse og subjektive valg er at egne utdanningsplaner ser ut til å være viktigere enn foreldres sosioøkonomiske kjennetegn for å forklare ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter (jf Wold, 1989; Sisjord, 1993; Wichstrøm, 1995). Faktorer som forklarer ungdommers deltakelse i idrettslige aktiviteter blir, av ungdommene selv, kontinuerlig evaluert. Ungdommers beslutning om deltakelse, om man begynner, om man fortsetter og/eller om man slutter i idrettslige aktiviteter, innebærer både selvreflekterende prosesser, sosial aksept og støtte, og sosiokulturelle (bakgrunns-)faktorer. Beslutningene gjøres fra dag til dag, og de tilpasses endringer i samfunnsmessig, sosial og fysisk kontekst, i de lokalmiljø en bor. 'Therefore, the social meanings attached to gender, class, race, age, and physical (dis)ability influence decision making processes; and political, economic, social, and cultural forces influence social meaning' (Coakley, 2001: 87-8).

Ulik kunnskap om problematikken (som inkluderer ulike faktorer) er produsert på ulike måter. Det er tema for neste del.

Metodiske problemer som må tas hensyn til for å analysere problematikken empirisk

Ragin (1994) definerer samfunnsforskning ved å sammenligne med andre beskrivelser av verden omkring oss, som journalistikk og skjønnlitteratur. Det er ifølge Ragin verken definisjonene, metoden eller måten å formidle på som skiller forskeren fra de andre. Forskeren ligger mellom rene virkelighetsbeskrivelser (som journalistikken står for) og egengenererte historier (som skjønnlitteraturen presenterer).

'At least this is the happy median that most social researchers strive for – to go beyond raw data and provide a clear interpretation of the evidence, while stopping well short of fiction' (ibid: 19). For å komme 'beyond raw data and provide a clear interpretation of the evidence', fungerer samfunnsforskning som en dialog mellom ideer og bevis (ibid: 55). Ideene, som legger grunnlaget for problemstillingen(e), kan forskeren få fra teori eller tidligere empiri, og ikke minst kombinasjonen av disse. Bevis, eller data, må være innsamlet etter vitenskapelig anerkjente metoder. Dialogen mellom idé og data – eller teori og empiri – går derfor gjennom en analyse, som betyr at studieobjektet brytes ned i mindre bestanddeler, for til slutt å ende i en presentasjon (en syntese). Teoretiske valg og problemstillinger gir implikasjoner for valg av metode(r), og det må være en sammenheng mellom dem. *Methodologism* versus *theoreticism* er således enda en dikotomi Bourdieu vil til livs, da teori ikke anses som verdifullt i seg selv (*theoricit theory*), men må grunne på en konkret forskning (Bourdieu og Wacquant, 1992: 32). Ideene innebærer en forståelse av hva som overhodet finnes, altså ontologiske spørsmål. Knyttet til dette kommer spørsmålet om hva vi kan produsere kunnskap om, altså epistemologiske problemstillinger (Bryman, 1991: 59), som igjen må brytes ned til hvordan det skal skje, altså metodiske problemer.

Jeg vil i det videre, hvis tema er metodiske problemer som må tas hensyn til når man skal analysere hvilke faktorer som forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter empirisk, forsøke å dra noen linjer fra forrige del. Problemer knyttet til en empirisk analyse av en gitt problematikk må ta utgangspunkt i hva som er målet med den enkelte studie (jf Bourdieu og Wacquant, 1992: 28-30). På bakgrunn av det ovennevnte er det tre faktorer som bør være med i en empirisk analyse av den aktuelle problematikken, og som dermed er grunnlaget for eventuelle metodiske problemer. For det første er strukturelle bakgrunnsvariabler vanskelige å unnlate i en slik studie, fordi man vet fra tidligere at disse gir utslag når deltakelse i idrettslige aktiviteter skal forklares. For det andre vil aktørens subjektive preferanser, av samme årsak, være vesentlige å ha med; herunder motiver, som kommer forut for aktiviteten, og begrunnelser, som kommer etter aktiviteten. Også opplevelser, som oppstår i løpet av aktiviteten,

kommer om oftest forskeren til kjenne som ettertidsbetraktninger.¹⁵ For det tredje, det ovennevnte må ses i sammenheng med feltet. Tilbudene, tiltakene eller aktivitetene må finnes, og forskeren må kjenne til dem. Man kan vanskelig forklare praksis uten å både ha kjenneskap til faktorene som behandles av de to førstnevnte punktene (habitus-faktorer) og ha kjenneskap til feltet/feltene.

Ved studier av ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter reises problemstillinger som berører både kvantitative og kvalitative faktorer (jf Sisjord, 1993). For å løse disse ville det ideelle selvsagt være å ha ubegrenset tilgang på tid, ressurser og muligheter. Slik er ikke virkeligheten. Det er åpenbart at noen av de metodiske problemene som oppstår når man skal analysere problematikken empirisk, handler om metodevalg. I tillegg til generelle betraktninger om metodevalg, vil det å forske på idrettslige aktiviteter og ungdom kunne gi spesielle utfordringer. Behandlingen av metodiske problemer vil således bli todelt. Første del vil drøfte spørsmål knyttet til metodevalg for å belyse ulike faktorer, herunder distinksjonen mellom kvantitative og kvalitative tilnærminger. Andre del vil fokusere spesielt på det å forske på ungdom, herunder om vi kan snakke om et eget ungdomsfelt i tillegg til idrettsfeltet, og hvordan forskerens kjenneskap til de ulike felt er vil innebære metodiske problemer (og/eller muligheter).

Metodevalg

Ulike faktorer, i første del grovdelt i strukturelle (objektive og tilskrevne) faktorer og personlige (subjektive og selvvalgte) preferanser, anses som vesentlige for å forklare ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter. Følgelig må metodene for å løse ulike problemstillinger ta utgangspunkt i hvilke faktorer som skal studeres. Er problemstillingen relatert til former for opptelling eller kartlegging av mønstre, er kvantitative metoder nærliggende. Er man ute etter enkeltpersoners eller grupperes opplevelser, meninger og livmønstre, er kvalitative metoder mer relevante. 'But this is not to say that quantitative and qualitative

---

¹⁵ Her finnes unntak. Säfvenboms (1998) studie, for eksempel, er basert på umiddelbar beskrivelse av opplevelser under fritidsaktivitet.

research are forever rooted to their original epistemological positions' (Bryman, 1991: 59; jf Hammersley, 1991; Quereshi, 1991). Et overordnet metodisk perspektiv vil være at forskjellene mellom kvantitative og kvalitative metoder må, om ikke overvinnes, så i alle fall tas bevisst hensyn til (Ragin, 1994).

Kvantitative metoder er i utgangspunktet deduktive. De er egnede for hypotesetesting, om de faktiske forhold – eller virkeligheten (om det i det enkelte beskriver som postmoderniteten er lov å tro at denne finnes) – er slik en ut fra tidligere forskning og teoretiske resonnementer antar at den er (jf en fremsatt hypotese). Kvantitative metoder kan i tillegg være med å produsere kunnskap om hvor mange eller hvor stor andel av en populasjon, hvis utvalget er trukket riktig, som har aktuelle kjennetegn. De vil kunne beskrive hvilke kjennetegn deltakere i idrettslige aktiviteter har, slik at mønstre basert på sosiologiske variabler (som kjønn, klasse og etnisitet) kan tegnes. Kvantitative studier vil således kunne teste en hypotese om at ordinær idrett domineres av ungdommer med spesielle sosiologiske kjennetegn som kan utvikles fra teori og tidligere empiriske studier, mens deltakere i alternative idretter kanskje har andre kjennetegn.

Fordelen med kvantitative metoder ligger deres muligheter for generalisering og etterprøvbarhet (reliabilitet). De er likevel ofte utsatt for kritikk fra mer fortolkende paradigmer innen samfunnsvitenskapene. Positivistene påberoper seg, ifølge kritikerne, å finne sannheten ved hjelp av statistiske og naturvitenskapelige prosedyrer. Ikke minst har positivismekritikken handlet om objektivisme.¹⁶ Kritikken er bare delvis berettiget. For det første presiserte allerede Popper, som med sine formuleringer om falsifisering i ettertiden er regnet som positivismens far, at 'the belief that we can start with pure observation alone, without anything in the nature of theory, is absurd' (Popper, 1972: 46, sitert i Qureshi, 1991: 103).

Poenget er, som også Bourdieu poengterer i sin metodekommentar til *Distinction* (1984: 503-12), at forskerens (forhånds-)

---

¹⁶ I Norge har det i så måte vært en stor etterkrigsdebatt mellom positivist og positivismekritikere. Den var i stor grad filosofisk anlagt, og kanskje ikke så empirisk orientert (se Mjøset, 1991).

kunnskap er nødvendig og verdifull i seg selv (se også Skogen, 1997). For det andre er det et hovedpoeng med Poppers falsifiseringsformulering at en ikke-falsifisert hypotese *ikke* er verifisert, slik det kan virke som enkelte kvalitative guruer tilsynelatende gir inntrykk av at positivistene selv tror (Qureshi, 1991: 103-4). Selv om man ikke finner sannhet, vil man med større eller mindre sikkerhet kunne tro på en hypotese, hvis den ikke lar seg falsifisere. En mer berettiget kritikk av kvantitative metoder er knyttet til dens tynne beskrivelser av kompliserte faktorer ved menneskets liv, og for ofte å være designerdrevet fremfor erfarings- eller idédrevet (Sørhaug, 1996; Skogen, 1997, mener man kan få forholdsvis tykke beskrivelser også ut av tynne data, se neste avsnitt), og dermed er kontekstløse (Sørhaug, 1996).

Kvalitative metoder kan nyansere, eller lage tykkere beskrivelser av kunnskap fra kvantitative data. Å være gutt fører nødvendigvis ikke til idrettsdeltakelse, selv om tallbasert materiale sier at gutter driver mer idrettslig aktivitet enn jenter. Det er mange forhold som kan forklare at rollen gutt kan spilles på mange måter, forhold som kanskje lettere fanges opp ved kvalitative tilnærminger.¹⁷ Disse kan vi finne ut av ved å koble kjønn med flere variabler, som Skogen (1997) mener gjør at vi kan fortykke beskrivelsene de tynne dataene gir oss, eller ved en mer kontekstualisert kvalitativ tilnærming. Det er sjelden og aldri påstått at kvalitative metoder skal generalisere, i alle fall ikke empirisk.¹⁸ Vedrørende problemstillinger der det er et mål å forstå enkeltpersoners opplevelser, samt der mening og livsmønstre skal belyses, har kvalitative metoder store fordeler. De skal danne beskrivelser og fortolkninger av enkeltmenneskers eller grupperes situasjon i forhold til et bestemt studieobjekt. Kvalitative studier vil kunne utdype preferanser for å delta i idrettslige aktiviteter, samtidig som

---

¹⁷ Eksempler på hvordan kvalitative og kvantitative studier kan nyansere for hverandre finnes innen samtidig idretts sosiologisk forskning. Ulseth og Steen-Johnsen studerer begge kommersielle treningssentre. De har forskjellige funn vedrørende blant annet sosiale aspekter, som kan forklares med ulike tilnærminger. De kan dog komplettere hverandre (jf Steen-Johnsen og Ulseth, 2002).

¹⁸ Enkelte snakker dog om ikke-statistisk eller teoretisk generaliserbarhet (Mason, 1996).

slike data vil kunne si noe om opplevelser ungdom har av denne deltakelsen. Slike metoder vil kunne si noe om hvordan idrettsdeltakelse henger sammen med andre deler av livet deres, i en erkjennelse av at idrett kanskje er en liten flik av en ungdoms hverdag. De vil i større grad (enn kvantitative metoder) kunne beskrive aktivitetsdeltakelse i forhold til kontekst, der kontekst ikke bare er en beskrivelse av hvordan den aktuelle gymsalen ser ut, men også forhold som hvem man gjør ting sammen med. De handler ikke minst om hvordan de relasjonene man har i forbindelse med idrettsdeltakelse står i forhold til andre relasjoner man har. For å gi tykkere beskrivelser må kontekstens kontekst beskrives (Sørhaug, 1996; jf Bourdieus rom versus felt).

Kvalitative metoder er i utgangspunktet induktive, og styrken er forbundet med deres eksplorerende design. En av de store fordelene ved kvalitative metoder er fleksibilitet i forhold til utvalg og verktøy. Man har mulighet for oppfølging av enkeltinformanter, eller velge informanter underveis, basert på hva tidligere informanter har fortalt etc. Oppfølging kan skje, både hvis det er positive hendelser og hvis ting ikke utvikler seg som planlagt. 'Unintended consequences', som vanligvis referer til negative slagsider ved et forskningsprosjekt, kan være en ny mulighet i en kvalitativ prosess.

En måte å få tilgang på slik kunnskap er å bruke kvalitative forskningsintervjuer, da det kan sies så enkelt: 'Hvis du vil vite hvordan folk betrakter verden og livet sitt, hvorfor ikke tale med dem?' (Kvale, 1997: 15). Enkelte moderne fortolkninger av hva et intervju er, ser det mer som en datagenerering enn en datainnsamling. Heri ligger at informantene ikke har ferdiglagret informasjon, som på en harddisk, som hentes ut ved at forskeren trykker på åpneknappen. I en intervjusituasjon er to subjekter hverandres gjensidige påvirkning i løpet av en samtale. Således blir informasjonen i like stor grad produsert, eller generert, under intervjusituasjonen, som at den samles inn (Pool, 1991; Mason, 1996). Kvale understreker det samme poenget ved å dele ordet intervju opp i sine lingvistiske elementer. *Inter* betyr mellom, og *view* betyr syn eller perspektiv. I løpet av et interview fremkommer altså flere perspektiver i prosessen mellom flere personer (Kvale, 1997). Konsekvensen av denne prosessen kan også innvendes som kvalitative metoders svakhet, i tillegg til deres ikke-

representativitet og mangel på etterprøvnbarhet. I en prosess der forskeren setter agenda og kunnskap produseres underveis, kan forskeren i stor grad styre kunnskapsproduksjonen i ønsket retning.¹⁹

Både kvalitative og kvantitative metoder har sine begrensninger, og noen av dem kan løses ved å supplere med andre metoder. For å spille videre på Bourdieu, er et poeng ved hans perspektiver og forskning at ulike metoder benyttes avhengig av hva som skal analyseres. Å være motstander av metodisk monisme betyr derimot ikke, med metodisk polyisme, at 'anything goes' (slik Feyerabends metodiske anarkisme foreslår). Å benytte seg av flere metoder er fruktbart når begge perspektiver utnytter sine potensialer, basert på de ulike paradigmers regler (Bird, 1991: 129). Enkelte går langt i å hevde at man kan integrere kvantitative og kvalitative metoder i en og samme studie og at ulike datasett hvis datainnsamling er basert på fundamentale epistemologiske forskjeller kan skrives sammen (Qureshi, 1991). Det finnes likheter mellom de perspektivene vi vanligvis setter opp mot hverandre som vesensforskjellige. På den ene siden er ikke kvantitative data objektive. De er hentet inn av subjekter (forskere), de skal besvares av subjekter (respondenter), og skal fortolkes av subjekter. På den annen side er kvalitative data også en form for måling (et positivistisk begrep), og i løpet av analysen standardiseres slike data gjennom opptelling eller kodinger.²⁰

Frontene mellom ytterpunktene i paradigmedebatten har nok myknet, og det er lettere i dag enn det var tidligere å kombinere

---

¹⁹ Ved fokusgruppeintervjuer, hvis tilhengere påberoper seg å drive kunnskapsproduksjon i kontekst, kan kritikken rettes mot at den som roper høyest blir hørt og 'får med seg' de andre, mens en ved individuelle intervjuer ville fått helt andre resultater. Det kan for eksempel være tilfelle ved studier av maskulinitet i idrett (se Næss, 2001).

²⁰ Ved bruk av datamaskiner til kodingsprosessen kan en få inntrykk av at kategoriene er forhåndsdefinerte, og bare venter på å få inn en mengde data som skal sorteres (Siedel, 1991). En slik fortolkning bygger etter min mening på en misforståelse, da datamaskiner kun tilbyr et verktøy for bearbeiding, lagring og gjenfinning av store datamengder. Og når data er kodet, kan man finne igjen de deler av dataene som er relevante for ulike deler av en studie. Men det er enda forskeren som gjør fortolkningen som ligger til grunn for kodingen.

kvantitative og kvalitative metoder. Det forutsetter en tilsynelatende løsrivelse fra deres epistemologiske opprinnelse, men nettopp fordi de enda *har* en forbindelse med sine epistemologiske røtter, må man være varsom og bevisst ved en slik kobling (Bryman, 1991: 62-75). Istedenfor å snakke om total integrasjon vil jeg hevde at en dialektisk prosess mellom ulike metoder i ulike delstudier er gunstig for en (evt) overordnet studie (jf Bird, 1991). Ulike tilnærminger har sine styrker og svakheter, et poeng som ligger bak et rasjonale om å kombinere dem. Ved større studier der flere problemstillinger inngår, kan man basert på en enkelte problemstillingen benytte seg av 'methodological pragmatism' (Burgess, 1982: 163), som innebærer at man velger den optimale metoden for hver delstudie. Det kan føre til at en for noen problemstillinger baserer seg på kvantitative og for andre problemstillinger baserer seg på kvalitative metoder. En overordnet studie av ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter kan da baseres på en 'cross tab and case study combination' (Bullock et al., 1991: 96), en kombinasjon av statistiske analyser ('cross tab') og kvalitative studier ('case study'). Spørsmålet om strukturelle kjennetegn på de som driver ulike idrettslige aktiviteter kan besvares ved hjelp av spørreskjemaundersøkelse, mens problemstillinger som handler om opplevelser av og mening knyttet til deltakelse i idrettslige aktiviteter kan undersøkes kvalitativt. Kunnskap produsert på en måte vil kunne brukes til å belyse kunnskap produsert på en annen måte, selv om de ikke er direkte kompatible. På den måten vil man kunne få et mer komplett bilde av for eksempel Storbyprosjektet enn man ville fått ellers (ved kun en form for kunnskapsproduksjon).

Metodetriangulering er ikke løsningen per se, og nye problemer kan dukke opp ved et slikt valg. En praktisk ulempe er at må lære seg flere verktøy og teknikker. Hvis ikke den enkelte metode utnyttes opp mot dets potensiale, hadde det vært bedre å holde seg til en. (To halve er ikke like bra som en hel.) Mål for undersøkelsen(e) og rammebetingelser må vurderes i forhold til hverandre. Da triangulering ofte baserer seg på at den ene metoden brukes forut for den andre, og at kunnskap fra den første delstudiens resultater kan utvikle den andre (se Brannen, 1991), kan tid være en begrensning. Blir parallellitet

fremtvunget vil den empiriske innsamlingen overlappe, og hvorledes resultater fra en delstudie påvirker arbeidet med den neste vil derfor kunne bli begrenset og usystematisk. Likevel vil bruk av flere metoder medføre muligheter og fordeler. Klarer man å utnytte de ulike metoders potensiale, vil helheten i analysen kunne bli mer komplett enn den ellers ville blitt. Selv om det er hevdet ovenfor at det er vanskelig å skrive sammen datasett innhentet med fundamentale paradigmatisk forskjeller i bunnen, mener jeg at man gjennom analysen vil kunne dra nytte av de ulike tilnærmingene.

Å forske på idrettslige aktiviteter og ungdom

Til nå har diskusjonen rundt metodiske problemer fokusert på *faktorer som forklarer deltakelse i idrettslige aktiviteter* (for ungdom) og at valg av metode avhenger av hvilke faktorer som skal analyseres. I det videre skal fokus flyttes over på faktorer som forklarer *ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter*. Nye spørsmål vil dukke opp, i spenningen mellom de to formuleringene, der ordene er de samme, men vektningen er ulik. Er man idrettsforsker eller ungdomsforsker? Skal man studere idrettsfeltet eller ungdomsfeltet?²¹ Hva er sammenhengen mellom dem? Kjenner man det ene feltet og ikke det andre? Hvilke metodiske problemstillinger er knyttet til det å være insider kontra det å være outsider? Er ungdom avhengig eller avhengig variabel (Stafseng, 1996)? Kan ungdomskonseptet betraktes som variabel overhodet, eller kreves tykkere beskrivelser for å kunne belyse konseptet, slik Sørhaug (1996) antyder? Slike spørsmål vil behandles i det videre, med fokus på idrettsfeltet versus ungdomsfeltet, og hvordan forskerens ulike kjennskap til det ene eller andre kan medføre metodiske begrensninger og/eller muligheter.

---

²¹ Disse må igjen anses som idealtyper, da verken idrettsfeltet eller ungdomsfeltet kan anses som enhetlige. Det ble jo vist ovenfor at idrettsfeltet er mangfoldig, og at de som deltok i ulike deler av feltet kom fra ulike sosiale strata, som impliserer at ungdomsfeltet også består av et mangfold av individer med forskjellige kjennetegn. Om man i det hele tatt kan si ungdomsfeltet er en annen diskusjon. I mangel av en bedre utviklet terminologi, og for å kontrastere til idrettsfeltet i det videre vil termen ungdomsfelt nyttes.

Verken ungdomsforskning eller idrettsforskning regnes for egne etablerte fagdisipliner på linje med for eksempel sosiologi. Begge er tverrfaglige temaområder for forskning, der de enkelte fagdisipliner bruker sine særegne og etablerte teorier og metoder for å belyse studieobjektet ungdom og/eller idrett. Innen ungdomsforskningen drar man naturlig nok på moderdisipliner som pedagogikk, psykologi og sosiologi (se for eksempel Stafseng, 1996). Da dette er et idretts-sosiologisk essay, vil ungdom betraktes i et sosiologisk perspektiv, og ungdom vil vektlegges i den følgende metodiske diskusjonen, men hele tiden med et gløtt på idrett. Det er snakk om to ulike felt, og hvordan forskerens kjennskap til det ene og/eller andre vil være viktig å bevisstgjøre. Utfordringen blir å diskutere de to som sammenhengende forhold.

Noen eksempler fra allerede referert litteratur kan vise noen sammenhenger og ulike vektinger av ulike felt. Med hensyn til utvalg kan ulike trekninger belyse ungdom og deres deltakelse i idrettslige aktiviteter på ulike måter. De refererte MMI-undersøkelsene er landsrepresentative surveys. I det ene tilfellet inngår mange aldersgrupper. Spørsmålene (eller items) er mange og varierte og idrettsrelaterte spørsmål utgjør bar en liten del. Disse er brukt til å skrive ut den refererte rapporten (Breivik og Vaagbø, 1998). Utgangspunktet er altså verken orientert mot idrettsfeltet eller ungdomsfeltet, men ulike variabler er tatt med som kan belyse begge. Fordelen med slike studier er det overblikk de gir, der idrett kan sammenstilles med mange andre forhold, og der ungdom kan sammenstilles med andre aldersgrupper.

Den andre er basert på et barne- og ungdomsutvalg, og kan gi et overordnet (og generaliserbart) bilde av ulike faktorer som er vesentlige for denne kategorien (Hansen, 1999). Begge tilfeller åpner for senere og dypere dykk innenfor enkeltkontekster. Undersøkelsene til for eksempel Kurtze et al (2001), Sisjord (1993) og Säfvenbom (1998) trakk også utvalg fra ungdomspopulasjoner. De var således 'ungdomsfeltstyrte utvalg' i den forstand at man var ute etter ungdommer, uavhengig om de drev idrett eller ikke. Deretter ble det fokusert på forhold knyttet til idrettsdeltakelse. Slik kunne man innenfor ungdomsfeltet utvikle typologier som deltakere, frafallere eller ikke-aktive (Sisjord, 1993), og beskrive hver av disse med tilhørende sosiologiske kjen-

netegn. Man kunne sammenligne spesielle ungdomsgrupper (institusjonsungdom) i forhold til andre grupper eller gjennomsnittsungdom (jf Säfvenbom, 1998). Eller man kunne sammenligne ulike ungdomsgruppers forhold til ulike fritidsaktiviteter, der idrett var en av flere (ibid).

Atter andre studier trekker utvalg på bakgrunn av at ungdom allerede er inne i (deler av) idrettsfeltet, slik som for eksempel utgangspunktet for FUNI-studiene var (Græsdal, 2000; Rabe, 2002). I forbindelse med disse studiene hadde seleksjonsmekanismer allerede fungert, da de som ble intervjuet selv betraktet seg som deltakere av de aktuelle tiltak under FUNI. Det var således 'idrettsfeltstyrte utvalg'. Fordelen med det er at man fokuserer på konkrete sosiale praksiser som ønskes belyst.

Likevel er svarene man får, uansett hvordan man velger respondenter eller informanter, i stor grad prising de spørsmål man stiller og instrumentene man bruker. Svaralternativer på et spørreskjema er forhåndsdefinerte kategorier. Det gjelder ikke bare for respondenten, men også forskeren som (re)produserer verktøyet, basert på tidligere studier og teorier. Da er det vesentlig å være bevisst fra hvilket felt man henter disse. Er variablene hentet fra tidligere idrettsforskning, tar de kanskje lite høyde for at ungdom kan være mer enn en egen kategori, variabel eller verdi. Fordelen med en slik tilnærming er at sammenligning på tvers av alderskategorier blir mulig (jf Breivik og Vaagbø, 1998). Sammenligning forutsetter en viss likhet mellom instrumentene, da resonnementene for å utlede en hypotese må bygge på tidligere kunnskap, og den nye kunnskapen må være kompatibel med den gamle. Begrensingen i instrumentet er at dets forhåndsdefinerte svarkategorier fører til tynne beskrivelser (Sørhaug, 1996).

Det kan hevdes at en måte å løse noe av begrensningene knyttet til spørreskjemaundersøkelser er å bruke en kvalitativ metode som semistrukturert intervju. I termen semistrukturert impliseres det at det finnes en agenda for hva som fra forskerens side ønskes belyst men at dette ikke er låst i noen kronologi eller tidsfrist. Det er mulig, med verktøyene intervjuguide og forsker som utgangspunkt, å snakke forholdsvis løst med informantene om bestemte opplevelser av deltakelse i idrettslige aktiviteter, og temaer som er knyttet til kontekst og

livsmønstre. Det gir informanten, deltakeren i en eller annen form for idrettslig aktivitet, mulighet til å sette egne ord på erfaringer fra aktiviteten. Likevel vil det være flere problemer knyttet til bruk av dette verktøyet når man skal studere idrett og ungdom. Det vil være snakk om et spesielt definisjonsforhold (Beck, 1997: 283),²² der forskere sitter med agenda- og definisjonsmakten, i alle fall så lenge den ene er eldre enn den andre, og kanskje representerer en institusjon som av informanten kan oppfattes som en autoritet innen idrettsfeltet. Det samsvarer med det Bourdieu (1991) kaller symbolsk makt.

Informanter vil, også om de ikke styres av ferdige svaralternativer eller føler seg underlagt makt, ha en bestemt referanseramme for å svare på forskerens spørsmål.²³ De kan ha en forståelse av hva som er riktige svar og føle begrensninger i sin ordlegging, basert på tidligere fagkunnskaps språksetting av fenomenet idrett eller idrettslige aktiviteter. På den annen side er språket vår eneste mulighet til å nå den informasjonen vi er ute etter (uten at jeg skal begi meg ut på noen filosofisk diskusjon om språk, se Bourdieu, 1991; Searle, 1995). De metodiske problemer handler til dels om at referanserammen kan være for lik. Det kan være vanskelig for både forsker og informant å løsrive seg fra etablerte forståelser av hva idrettslige aktiviteter er og hva det innebærer å delta i dem.

’Idrettens makt over sinnene’ som Tangen (1999) formulerer det, påvirker både forsker og ungdom, som trolig har vært gjennom lignende sosialisering til/i idrettsfeltet basert på feltets dominerendes forståelser av hva som er idrett og hvorfor vi driver med det. Hvis begge parter behersker det usagte, kan mye informasjon gå tapt også i en intervjusituasjon, som i prinsippet skal gi flere muligheter for ordsetting enn en kvantitativ tilnærming. Rail (2003) eksemplifiserer dette

---

²² Begrepet definisjonsforholdene er risikosamfunnets motstykke til begrepet produksjonsforhold (Karl Marx). Definisjonsforholdene omfatter regelverket, institusjonene og kapasitetene som strukturerer identifiseringen og vurderingen av risiko’ (Beck, 1997: 283, original utheving.).

²³ Hvis en spør et barn hvordan helmelk smaker, avhenger svaret trolig av om vedkommende har smakt lett- og skummet melk. Referanserammene for svar avhenger av noe å sammenligne med. Hvis du på den annen side spør barn i Palestina om hvordan det er å leke ute i fredstid, vil referanserammen kanskje være fraværende.

med å fortelle om sine master og PhD-studenter som kom fra ulike etniske grupper. Ofte ønsket studentene å forske på sine egne grupper, for å 'gi stemme' til disse i forhold til idrettsfeltet og -forskningen, og fordi tilgangen på informanter var enkel. Et problem som gjerne oppsto var at når ord ikke lenger strakk til for å forklare sine oppfatninger om de tematiserte forhold i løpet av en intervjusituasjon, slengte man bare på "you know". Og selvfølgelig visste den aktuelle forskeren hva informanten mener. Problemet er at ingen andre får vite om det, i alle fall ikke gjennom transkriberte og siterbare intervjudata.

Løsningen for Rails studenter handler om bevisstgjøring. To forholdsvis ferske avhandlinger som begge betrakter idrettslige aktiviteter kan belyse det; Christensens (2001) avhandling om snowboard som er nevnt flere ganger tidligere, og Ronglans (2000) avhandling om det norske kvinnelandslaget i håndball. Studiene bygger på lignende metodiske tilnærminger (forholdsvis lange feltarbeid), men de er vesensforskjellige med hensyn til forkunnskap om og tilgang til feltet som skal forskes på.²⁴ I tilfellet Christensen kjente ikke forskeren feltet (snowboard som aktivitet eller sosial praksis). Han hadde en generell interesse for norsk vinterfriluftsliv, og en kulturteoretisk referanseramme som tilsa at endringer i dette var interessant. Han oppsøkte ad omveier et snowboardmiljø, og måtte gå inn i det som novise. Ulempen med det var at han ikke kunne forstå de kulturelle kodene som lå til grunn for sosial praksis i snowboardcampen, han skjønnte ikke alle ordene og sosiolekten, og han kunne ikke engang bruke et snowboard. Fordelen med en slik tilnærming var at den innebar spørring og graving om for de innvidde banale selvfølgeligheter. På den måten fikk han mulighet til å sette ord på ulike elementer ved deres praksis.

Ronglan på den annen side hadde på flere områder en helt annen tilnærming (enn Christensen). Han lot på sett og vis veien bli målet. Med en vid og uklar problemstilling begynte han sitt arbeid gjennom sitt engasjement som hjelpetrener for det laget som etter hvert ble

---

²⁴ Et annet poeng er at de to studiene setter fokus på henholdsvis en typisk alternativ idrettslig aktivitet (Christensen, 2001) og en ordinær idrettslig aktivitet (Ronglan, 2001).

hans studieobjekt. Han lot de mulighetene som den åpne døren inn til feltet var bli starten på sin metodiske tilnærming, etter prinsippet ”starting where you are” (Ronglan, 2000: 27). Ronglan kjente håndballfeltet, både som konkurranseaktivitet og miljøet omkring, etter mange år som spiller, trener og deltidsansatt i forbundet.

Begge studiene fokuserte på idrettsfeltet og på andre sider enn den rene idrettskonteksten (Chistensen, 2001; Ronglan, 2000), og gir flerkontekstuelle beskrivelser av fenomenene de fokuserte på (jf Sørhaug, 1996). Enkelte hevder at man må være en av en gruppe for å kunne forske på dem, og følgende er logikken at du må være kvinne for å drive kvinneforskning, og du må være homofil for å forske på homofile. Det vil si at ungdomsforskning ikke kan gjennomføres av forskere med lang utdanning. Det kan hende at ungdom i dag forstår idrettslige aktiviteter vesensforskjellig i forhold til det vi som forskere gjør. Prøver vi, som Beck (1997: 273) hevder store deler av sosiologien gjør, å forstå det nye på gamle premisser? Jeg vil heller si at begge de nevnte studier har sine styrker og svakheter. Det er på den ene siden snakk om tilgang og tillitt, og på den annen side snakk om distanse og muligheter for refleksjon. Det er for en utenforstående lettere å være kritisk reflekterende og problematisere temaer de innenfor ikke ville sett eller tort å ta opp til debatt. Det er for en som kjenner feltet lettere å få tilgang til noe å problematisere. Som idretts- og ungdomsforsker vil man trolig oppleve noe av begge deler, fordi man ofte er en del av idrettsfeltet, men neppe noen del av ungdomsfeltet.

Oppsummering, egne eksempler og videre refleksjon

Metodiske problemer knyttet til empiriske analyser av faktorer forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter’ handler om både epistemologiske betraktninger i forhold til metodevalg, og forhold knyttet det å forske på ungdom versus det å forske på idrettslige aktiviteter. Faktorer som forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter er mange og sammensatte. Det betyr i første omgang at man må velge hvilke faktorer man vil fokusere på og finne ut noe om. I neste omgang betyr det at man må velge metode etter valg av fokuserte faktorer. For å belyse så forskjellige faktorer som objektive bakgrunnsvariabler og subjektive preferanser for og opplevelser av deltakelse i idrettslige ak-

tiviteter, bør ulike metoder benyttes for å analysere ulike problemstillinger. Å benytte flere metoder i en studie, metodetriangulering, er både utfordrende og givende.

I min egen forskning belyses de nevnte faktorer, sosiologiske variabler, personlige preferanser og opplevelser, gjennom empiriske studier av ungdoms forhold til Storbyprosjektet. Målet var å finne ut hvor mange som kjenner til de ulike aktivitetstilbud og hvor mange som benytter seg av dem. I tillegg ville jeg vite hvordan ungdommene fikk informasjon om de enkelte tilbud og hvorfor de eventuelt valgte å benytte seg av (noen av) tilbudene. Jeg ville også vite om de deltar i ordinær idrett, og hvilke preferanser de legger til grunn for det. Denne informasjonen ble koblet med kunnskap om sosial bakgrunn og egne fremtidsplaner, for å se om det fantes mønstre med hensyn til hvem som deltar i hvilke type aktiviteter, og hvorfor. Jeg ønsket også å vite hvilke opplevelser de sitter igjen med etter å ha deltatt i idrettslige aktiviteter som Storbyprosjektet tilbyr, og hvordan idrettslige aktiviteter passet inn i deres hverdag. Skal man basere seg på kvalitative eller kvantitative metoder for å finne ut dette, og hvorfor skal man velge det ene fremfor det andre?

For å analysere problemstillinger, knyttet til objektive sosiologiske variabler og subjektive preferanser, ble en spørreskjemaundersøkelse gjennomført gjennom videregående skoler, i områder der man visste Storbyprosjektet finnes. Det var således en ungdomsfeltutvelging, basert på det tilleggs-kriteriet at individene i utvalget måtte bo i områder der den fokuserte idrettslige aktiviteten finnes og således kunne betraktes so et reelt tilbud til den enkelte respondent. En problemstilling knyttet til opplevelse og hvordan storbyidrett kontra ordinær idrett passer inn ens liv som ungdom, baserte seg på intervjuer. Informantene ble valgt ut fra kriteriet at de deltar i storbyaktivitet. Det var således et idrettsfeltstyrt utvalg. Samtidig ga metoden i seg selv fleksible muligheter for oppfølging av enkeltungdom også utenfor idrettsfeltet. Et eksempel fra min egen datainnsamling (eller -generering) viser kvalitative metoders fleksibilitet. Den samme gutten som jeg tidligere refererte til i forbindelse med ”5-minuttsregelen”, samt en av hans lagkamerater, ble intervjuet like før sommerferien. Planen var å intervju flere av deres lagkamerater om høsten etter at fritidstilbud

som idrettslige aktiviteter hadde startet opp igjen etter skoleferien. At det aldri startet opp igjen, er på den ene siden et problem, fordi jeg nå ikke har informanter i den definerte aldersgruppen fra det aktuelle området, som deltar i Storbyprosjektet. På den annen side har jeg en ungdom som har mistet sitt idrettstilbud, og som har gått inn i en ny rolle i idrettslaget (som hjelpetrener for et yngre lag). Jeg kunne, om rammebetingelser hadde tillatt det, produsert kunnskap om andre sider ved det å være ungdom i Oslo (altså med hensyn til ungdomsfeltet), i forhold til idrettsfeltet, enn det jeg som idrettsforsker kunne forestille meg på forhånd.

Kunnskap om ungdom må integreres med kunnskap om idrettslige aktiviteter, hvis det er ungdoms deltakelse man belyser. Det kan kreve, om ikke spesielle metoder, så i alle fall bevisstgjøring og avklaring i forhold til hva man fokuserer på, idrettsfeltet eller ungdomsfeltet. Og ikke minst er sammenhengen mellom disse vesentlige for å forstå det ene eller andre. Det må bevisstgjøres for forskeren selv, og klargjøres for andre (lesere eller oppdragsgivere) hva som ønskes studert. Ofte er idrettslige aktiviteter eller deltakelse avhengig variabel. Det er det vi vil forklare. Kanskje skulle vi av og til snu på flisa, og finne ut hvordan idrettslig aktivitetsdeltakelse forklarer ungdomsattferd

A v r u n d i n g

Idrettsfeltet er variert og mangfoldig. Ulike strukturelle forhold – ulike former for og kombinasjoner av kapital (for eksempel operasjonalisert som sosiale bakgrunnsvariabler) produserer ulike habituser, som igjen produserer ulike preferanser (operasjonalisert gjennom variabler for begrunnelse for deltakelse), som igjen resulterer i differensierte praksiser i forskjellige deler av idrettsfeltet. Det er også noen som ikke har den mengden og kombinasjonen av ulike former for kapital som gir dem en habitus som matcher idrettsfeltets tilbud.

Dette essayet viser med sin gjennomgang av studier at det finns mange og sammenvevde faktorer som til sammen forklarer ungdoms deltakelse i idrettslige aktiviteter. Og de samme faktorer forklarer for noen deltakelse, mens de for andre er begrunnelser for å slutte

eller aldri begynne med slike aktiviteter. Skal man forske på hvorfor ungdom deltar i idrettslige aktiviteter, må mange hensyn tas, og man vil aldri innenfor rammen av en studie kunne besvare alle potensielle problemstillinger. Hvilke grunnlag valgene tas på, for å løse de metodiske problemer som er knyttet til den aktuelle problemstilling, avhenger av epistemologiske og pragmatiske tilbøyeligheter. Målene for ulike undersøkelser er forskjellige, og ulike metoder vil produsere ulike former for kunnskap om et fenomen.

Sist, men ikke minst, ungdom som forskningsfokus er interessant, og deres kunnskap om sitt eget felt må anses som en metodisk fordel, ikke et problem. Det blir i neste omgang forskeren sitt problem å bevisstgjøre for seg selv og andre hvilket felt man står i, og hvilket man betrakter; for så å ta hensyn til de ulemper det medfører og spille på de fordeler det gir å være en del av eller å se det utenfra.

Referanser

- Bakken, A. (1998): *Ungdomstid i storbyen*, Oslo: Norsk institutt for forskning om ppvekst, velferd og aldring.
- Beal, B. (1995): 'Disqualifying the official: an exploration of social resistance through the subculture of skateboarding', *Sociology of Sport Journal*, 12(3): 252-67.
- Beal, B. (1996): 'Alternative masculinity and its effects on gender relations in the subculture of skateboarding', *Journal of Sport Behaviour* XIX (3): 204-20.
- Beck, U. (1992): *The risk society: towards a new modernity*, London: Sage.
- Beck, U. (1994): 'The Reinvention of politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization', i Beck, U., Giddens, A. & Lash, S.: *Reflexive Modernization*, Cambridge: Polity Press.
- Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. (1994): *Reflexive Modernization*, Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (1997): *Risiko og frihet*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Beck, U & Beck-Gernsheim, E. (2002): *Individualization, institutionalized individualism and its social and political consequences*, London: Sage.
- Bergen kommune og Hordaland idrettskrets (2002): *Rapport 2001, Nærmiljøprosjektet idrett i Bergen*, Bergen: Bergen kommune.
- Bird, M. (1991): 'Combining quantitative and qualitative methods: a case study of the implementation of the Open College policy', i Brannen, J. (red): *Mixing methods: Qualitative and Quantitative Research*, Hants: Ashgate.
- Bourdieu, P. (1977): *Outline of a theory of practice*, Cambridge: Cambridge University press.
- Bourdieu, P. (1984): *Distinction. A social critique of the judgement of taste*, London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1988): 'Program for a Sociology of Sport', *Sociology of Sport Journal*, 2: 153-61.
- Bourdieu, P. (1990): *The Logic of Practice*, Cambridge: Polity press.
- Bourdieu, P. (1991): *Language & symbolic power*, Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P (1993): How can one be a sportsman?, *Sociology in Question*, London: Thousand Oaks.

- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1992): *An Invitation to Reflexive Sociology*, Cambridge: Polity press.
- Brannen, J. (1991, red): *Mixing methods: Qualitative and Quantitative Research*, Hants: Ashgate.
- Brevik, G. & Vaagbå, O. (1998): *Utviklingen i fysisk aktivitet i den norske befolkning 1985-1997*, Oslo: Norges idrettsforbund og olympiske komité.
- Bullock, R., Little, M. & Millham, S. (1991): 'The relationship between quantitative and qualitative approaches in social policy research', in Brannen, J. (ed): *Mixing methods: Qualitative and Quantitative Research*, Hants: Ashgate.
- Burgess, R. G. (1982): 'Multiple strategies in field research', i Burgess, R. G. (red): *Field research: A sourcebook and field manual*, London: George Allen and Unwin.
- Christensen, O. (2001): *Absolutt snowboard: studier i sidelengs ungdomskulturer*, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Coakley, J. (1992): 'Burnout Among Adolescent Athletes: A Personal Failure or Social Problem?', *Sociology of Sport Journal* 9: 271-85.
- Coakley, J. (2001): *Sport in Society. Issues and Controversies 7th ed*, New York: McGraw-Hill.
- Coakley, J & White, A (1992): 'Making Decisions: Gender and sport Participation Among British Adolescents', *Sociology of sport Journal* 9: 20-35.
- Eidheim, F. (1998): *Aktivitet eller idrett? En evaluering av Kulturdepartementets Storbyprosjekt til idrettsformål*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Ekeland, E., Halland, B., Refsnes, K. A., Skrøppa, A. G., Volldal, B., Øines, L. & Hagen, K. B. (1999): 'Er barn og unge mindre fysisk aktive i dag enn tidligere?', *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 119 (16): 2558-2562.
- Engström, L.-M. (1986): 'The process of socialization into keep-fit activities', *Scandinavian Journal of Sports Science*, 8 (3): 89-97.
- Enjolras, B. (2000): *Individualisation and civil society in late modernity*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Enjolras, E. & Seippel, Ø. (2001): *Norske idrettslag 2000: struktur, økonomi og frivillig innsats*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

- Giddens, A. (1990): *Consequences of modernity*, Cambridge: Polity press.
- Giddens, A. (1991): *Modernity and self-identity. Self and society in late modern age*, Cambridge: Polity Press.
- Græsdal, L. (2000): *Åpen hall – en alternativ form for ungdomsidrett*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Græsdal, L. & Sisjord, M.-K. (2002a): *Delprosjekt: Vel-volley, En kvalitativ evaluering av FUNI prosjektet*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Græsdal, L. & Sisjord, M.-K. (2002b): *Delprosjekt: FUNIvann, En kvalitativ evaluering av FUNI prosjektet*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Græsdal, L. & Sisjord, M.-K. (2002c): *FUNI håndball, En kvalitativ evaluering av FUNI prosjektet*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Hansen, E. B. (1999): *Ung og aktiv*, Oslo: Norges idrettsforbund og olympiske komite.
- Huizinga, J (1938/1950): *Homu ludens – A Study of the Play Element in Culture*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Kvale, S. (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*, Oslo: adNotam Gyldendal.
- Kurtze, N., Gundersen, K. T. & Nystad, W. (2001): „*Svett og andpusten, jeg?*“, Verdal/Oslo: Statens institutt for folkehelse.
- Laberge, S. & Kay, J. (2002): ‘Pierre Bourdieu’s Sociocultural Theory and Sport Practice’, i Maguire, J & Young, K. (red): *Theory, Sport & Society*, London: JAI.
- Lash, S. (1993a): ‘Reflexive Modernity: The Aesthetic dimension’, *Theory, Culture and Society* 10: 1-23.
- Lash, S (1993b): ‘Pierre Bourdieu: Cultural Economy and social Change’, i Calhoun, C., LiPuma, E. & Postone, M. (red): *Bourdieu: Critical Perspectives*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Lash, S. (1994): ‘Reflexivity and its Doubles: Structure, Aesthetics, Community’, i Beck, U., Giddens, A., Lash, S.: *Reflexive modernization*, Cambridge: Polity press.
- Lash, S. (1999): *Another Modernity A Different Rationality*, Oxford: Blackell.
- Mason, J (1996): *Qualitative researching*, London: Sage.
- Mjøset, L. (1991): *Kontroverser i norsk sosiologi*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Mjaavatn, P. E. (1997): ‘Barn i spenningsfeltet mellom lek og konkur-

- ranse', *Statens idrettskonferanse*, (Trondheim 28.-30. april 1997), Oslo: Kulturdepartementet.
- Mouzelis, N. (1999): 'Exploring post-traditional orders: Individual reflexivity, 'pure relations' and duality of structure', i O'Brien, M., Penna, S. & Hay, C. (red): *Theorising modernity*, London: Longman.
- Næss, F. D. (2001): 'Narratives about Young Men and Masculinities in Organised Sport in Norway', *Sport, Education and Society*, 6 (2): 125-42.
- Pool, (1991): 'O, research, very good', i Nencel, L. & Pels, P. (red): *Constructing knowledge: authority and critique in social science*, London, Sage.
- Prochaska, J. J., Rodgers, M. W. & Sallis, J. F. (2002) 'Association of Parent and Peer Support with Adolescent Physical Activity', *Research Quarterly for Exercise and Sport* 73: 206-210.
- Qureshi, H. (1991): 'Integrating methods in applied research in social policy: a case study of carers', i Brannen, J. (red): *Mixing methods: Qualitative and Quantitative Research*, Hants: Ashgate.
- Rabe, A. (2002): *FUNI innebandy "En skute på vei mot same havn?"*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Rail, G. (2003): *Seminar i FOU-gruppen Idrett, kjønn og kultur* (1. september, 2003), Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Ragin, C. C. (1994): *Constructing Social Research*, Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Rinehart, R. E. (2000): 'Emerging Arriving Sport: Alternatives to Formal Sports', i Coakley, J. & Dunning, E. (red): *Handbook of sports studies*, London: Sage.
- Ronglan, L. T. (2000): *Gjennom sesongen*, Oslo, Norges idrettshøgskole.
- Sallis, J. F., Prochaska, J. J. & Taylor, W. C (2000) 'A review of correlates of physical activity of children and adolescents', *Medicine & Science in Sports and Exercise* 32: 963-975.
- Searle, J. (1995): *The construction of social reality*, New York: Free press.
- Seippel, Ø. (2002): *Idrett og sosial integrasjon*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Siedel, J. (1991): 'Method and madness in the application of computer technology to Qualitative data analysis', i Fielding, N & Lee, R. (red): *Using computers in qualitative research*, London: Sage.

- Sisjord, M.-K. (1993): *Idrett og ungdomskultur. Bø ungdom i tall og tale*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Skirstad, B. (2002): 'Norske idrettslag: Oversikt og utfordringer', i Seip-pel, Ø. (red): *Idrettens bevegelser. Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*, Oslo: Novus.
- Skogen, K. (1997): *Studying Culture through Surveys: Getting Thick Descriptions out of Paper-thin Data*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Skogen, K. (1999): *Cultures and natures*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Smith, A. L. (1999): 'Perceptions of Peer Relationships and Physical Activity Participation in Early Adolescence', *Journal of Sport & Exercise Psychology* 21: 329-350.
- Stafseng, O. (1996): *Den historiske konstruksjon av moderne ungdom*, Oslo: Cappelen.
- Steen-Johnsen, K. & Ulseth, A.-L. B. (2002): 'Glede, helse og fellesskap – bare i idrettslaget?' foredrag på brukerseminar for forskningsprogrammet *Idrett, samfunn og frivillig organisering* (29. november 2002), Oslo: Norges forskningsråd.
- Strandbu, Å. & Bjerkeset S. (1998): *Ungdom og idrett i et flerkulturelt samfunn*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Ståhl, T., Rütten, A., Nutbeam, D., Bauman, A., Kannas, L., Abel, T., Lüschen, G., Rodriquez, D. J. A., Vinck, J. & van der Zee, K. (2001) 'The importance of the social environment for physically active lifestyle – results from an international study', *Social Sciences and Medicine* 52: 1-10.
- Säfvenbom, R. (1998): *Four thousand hours a year. Leisure time and its developmental potential for adolescents at youth protection institutions*, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Søgaard, A. J., Bø, K., Klungland, M. & Jacobsen, B. K. (2000): 'En oversikt over norske studier – hvor mye beveger vi oss i fritiden?', *Tidsskrift for den Norske Lægeforening*, 120 (28): 3439-46.
- Sørhaug, T. (1996): 'Tykke og tynne beskrivelser', *Fornuftens fantasier. Antropologiske essays om moderne livsformer*, Oslo: Universitetsforlaget.

- Tangen, J. O. (1999): 'Idrettens janusansikter: speiler samfunnet – fremmer globaliseringen. Et luhmannsk blikk på idrett og symbolsk makt', foredrag ved konferansen *Symbolsk makt i Norge* (4.-5. mars 1999), Norges forskningsråd.
- Thrane C. (2001): *Fritid og sosial differensiering*, Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.
- Vanreusel, B., Renson, R., Beunen, G., Claessens, A., Lefevre, J., Lysens, R., Maes, H., Simons, J. & Vandeneynde, B. (1993): 'Adherence to Sport from Youth to Adulthood: a Longitudinal Study of Socialization', i Duquet, W., DeKnop, P. & Bollaert, L. (red): *Youth sport a social approach*, Brussel: Vubpress.
- Wilson, T. C. (2002): 'The paradox of social class and sports involvement', *International Review for the Sociology of Sport* 37 (1): 5-16.
- Wichstrøm, L. (1995): *Hvem? Hva? Hvor? – om ungdom og idrett*, Oslo: Kulturdepartementet.
- Wold, B. (1989): *Lifestyles and physical activity*, Bergen: Universitetet i Bergen.